

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország
bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: a www.posta.hu

WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storef>),

1900 Budapest,

06-1-767-8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

A folyóirat megrendelhető

szerkesztőségünkben is:

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

Vers akkor születik

Vers akkor születik, ha a tudatunk mélyéből feltörő élmények, érzelmek, gondolatok, színes ötletek a nyelvben kikristályosodnak, véglegesnek tetsző nyelvi formát öltenek. A vers alkotójának, a költőnek a belső indíttatásában benne rejlik a végleges megfogalmazás igénye. A köznapi megszólalással ellentétben, nem csupán kimondani akar valamit, de egyszer és mindenkorra, kőbe véshetően akar fogalmazni, úgy, ahogyan csak ő tud. A vers okát tehát a költőben kell keresnünk.

Ahogy Kosztolányi írta, minden ember „egyedüli példány”. Ez nemcsak az ujjlenyomatok különbözőségében nyilvánul meg, de egész személyiségünket tekintve is igaz. Minden ember egyszeri, másokkal össze nem téveszthető hangszer, és nyitva áll számára a lehetőség, hogy megszólaljon. Más kérdés, hogy képes-e irodalmi, költői érvénnyel megszólalni, van-e hozzá érzéke, nyelvi tehetsége, képzettsége? Tudjuk, hogy például a jó zenésznek jó hallással kell rendelkeznie, sokat szükséges gyakorolnia, és szinte a zeneirodalom egészét tudnia és ismernie kell. Nyilvánvaló, hogy a költő, az író sem úszhatja meg a felkészülést, és azt sem, hogy a hangszere jó legyen, tisztán – igazán – szóljon. Igen, ugyanannyit kell tudnia a költészet univerzumáról, mint a jó zenésznek a maga művészetéről, csak akkor lesznek versei a nyelv véglegesnek tetsző formái, a nyelv kristályai.

Az első versek is – éppúgy, ahogy a gyermekek ajkán születő első, költői szövegecskék – személyes megszólalások voltak, erős érzelmekhez kötődtek, a kimondhatatlant vágyták kimondani. Máig jellemző a költészet egészére a személyes megszólalás heve: hatásának ez az egyik titka. A másik feltétel, amin Karácsony Sándor szerint a műalkotás sikere múlik, az, hogy a közönség tud-e azonosulni vele? Tud-e azonosulni a festményen látottakkal, a zeneműben, a versben hallottakkal? Úgy érzi-e, hogy a művész, a költő helyette is kimondott valamit, az ő érzelmeit, élményeit is formába öntötte? A régi iskolákban a gyerekeknek sok verset kellett kívülről megtanulniuk. Azért is, hogy fejlődjék az emlékezőképességük, mert a régi emberek tapasztalatból tudták azt, amit mára az agykutatók bebizonyítottak: a kívülről tudott szövegek „barázdálják az agyat”, azaz növelik az agy befogadóképességét. De azért is, hogy megismerjenek olyan érzelmeket, élményeket, tanításokat, amelyek segítik az életük megértését és az igényes fogalmazás készségének elsajátítását is.

A költészet ezért nemcsak szépséges nyelvkristályok összessége, amelyeket élvezettel szemlélünk és boldogan birtokolunk. A versek fontos értéke a hiteles, személyes hang is, közösségteremtő erejüket ennek köszönhetik. Ezért jó látni az együttesen verset mondó gyerekek felszabadult arcát. Ezért jó, ha április 11-én, József Attila születésnapján, a Magyar Költészet Napján, mindannyian ismét ráébredünk arra, hogy érdemes kinyújtani a kezünket egy-egy jó verseskönyvért!

Mezey Katalin

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (örökös elnök),
Báger Gusztáv, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kó Pál, Salamon Konrád,
Szakály Sándor, Vasy Géza

Újraalapító főszerkesztő: Oláh János

Főszerkesztő: Jánosi Zoltán

E-mail: janosizoltan@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Főszerkesztő-helyettes: Bíró Gergely (próza)

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

MUNKATÁRSÁK

Berta Zsolt

(Magyar Napló Könyvesbolt)
Mobil: (70) 421-9580

E-mail: magyarnaplokb@gmail.com

Berta-Havasajjai Matild (ügyintéző)

E-mail: bertahavasajjai@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-5784

Bolla Eszter (szerkesztő,

Oláh János szerkesztői osztályának)
E-mail: bollaeszter@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3962

Bornemissa Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Ekler Andrea (tanulmány)

E-mail: andrea.ekler@gmail.com
Mobil: (30) 444-6573

Kondor Péter (szerkesztő)

E-mail: kondorpeterjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 410-3417

Mirtse Zsuzsa (Könyvszemle)

E-mail: kritika.magyarnaplo@gmail.com

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)

E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Szentmártoni Anikó

(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Szentmártoni János

(ügyvezető)
E-mail: titkarsag@iroszovetseg.hu

Zsiga Kristóf (ügyvezető, könyvkiadás)

E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Mátyás László**

*

A címlapon: **Vári Attila**
(Fotó: Czibmal Gyula)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk.

Mezey Katalin: *Vers akkor születik* 1

SZEMHATÁR

Lászlóffy Aladár: <i>Töredék; Ketten</i>	3
Cs. Nagy Ibolya: <i>Farkas Árpád kései lírája</i>	4
Mezey Katalin: <i>A következő valóság; Rádiózás; Szent László pénze</i> ...	9
Bogdán Emese: <i>A virrasztás</i>	10
Vass Tibor: <i>Fej vagy írás</i>	12
Kabán Annamária: „ <i>Hangzat árnya, sejtés, omló moll-futam</i> ” <i>Kovács András Ferenc Mozart-verseiről</i>	13
Finta Éva: <i>Hang szó dal</i>	16
Szakács Réka: <i>Spenót</i>	18
Kemenes Henriette: <i>Az éhségről; Onnan, ahonnan már hallani se</i>	21
Lajtos Nóra: <i>A tiszta szavak veteményeskertje</i> <i>A 90 éve született Czine Mihály emlékezete</i>	22
Makkai Ádám: <i>Shakespeare nevére</i>	24
Simon Adri: „ <i>Nem gondolom, hogy egy költői pálya harmincon túl indul</i> ” <i>Beszélgetés Zsille Gáborral</i>	25
Pajor András: <i>A dinnyecsész fiú</i>	27
<i>Nem így képzeltem</i>	28
Boros Erika: <i>A Kereszt</i>	29
Tarbay Ede: <i>Hasonlóságok; Gyereksors</i>	31
N. Szabó József: <i>Tudománypolitika Magyarországon</i> <i>a diktatúra kiépülése idején</i>	32
Lackfi János: <i>A járókeretek zsoldára</i>	39
Tardy-Molnár Anna: <i>A találkozások éve.</i> <i>Ösztöndíjak, művészetszolgálat és értéktudatosítás</i> <i>a MANK újabb programjaiban</i>	41
Papp István Géza: <i>Összegzés egy nagyívű pályáról</i> <i>Jánosi Zoltán: Oláh János</i>	45
Szentmártoni János: <i>Megemlékezés Kodolányi Jánosról</i>	48
Vári Attila: <i>Tejüveg mozi</i>	50

NYITOTT MŰHELY

Stifner Gábor: „*Erdélyi vagyok s leszek...*”
Beszélgetés Vári Attila Prima- és József Attila-díjas íróval,
költővel, filmrendezővel

56

KÖNYVSZEMLE

Simon Adri: <i>Hamlet benzinnel töltött koponyája</i> <i>Kovács István: Shakespeare a Corvin közben</i>	62
Sájer Laura: <i>Tárt kapukhoz fényösvény viszen</i> <i>Kabán Annamária–Mózes Huba: Tárt kapukhoz fényösvény viszen.</i> <i>Dsida Jenő költészete és műfordításai</i>	64
Péntek Imre: <i>A lírikum próbatételei</i> <i>Lackfi János: Emberszabás</i>	66
Papp Máté: <i>Égő nárcisz</i> <i>Végh Attila: A víz arca</i>	68
Szerzőink	70

Lapszámunkat a Magyar Költészet Napja alkalmából magyar költőkről mintázott és műveik ihlette alkotások reprodukcióival illusztráltuk. A képzőművészeti anyagot Oláh Katalin Kinga gyűjtötte és fényképezte. Fotózott még: Áment Gellért (Kókay Krisztina alkotása), Oláh Mátyás László (Határ Győző-portré) és Szentgyörgyi Ábel (Ardey Edina festménye).

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Töredék

*Országmaradvány vagyok útlevéllel.
Két lábon járó nyelv még meddig él el.
Pillants felém, szemed sarkából látod,
s tulajdon Budámon se hagysz barátot?
Ha tegnap, holnap bármit visznek, hoznak,
én téged lobogtatlak, zsoldározlak.
Mint régi szögesdrótban, benned hállok,
mint aknamezőben, csak benned állok.
Nem bontják rólam soha öntőformád.
Így lát, ki engem valaha is jól lát.
Nincs irgalom, se jobbulás mögöttem,
ma se kegyelmet könyörögni jöttem,
még itt, a menet elejére lökve
amiben élsz, az ige velem jött be,
s velem vettetik oda mindörökre.*

(1994)

Ketten

*Két változat. Az egyik nem vagyok,
de minden rám vall, szerencsétlen látszat.
A másiktól az idegen ragyog,
ki ennek jóvoltából engem játszhat.*

*Se hű kutyám, se szép menyasszonyom,
szülőanyám se ismer fel és ment meg.
Folyton jelentkezem, de visszanyom
egy lelkiismeret, kit én teremtek.*

*Hát vállalom, hogy az a pár erény,
mit annyi gyarló nem tud eltakarni,
a lelket tartja bennünk, mintha én;
és épp helyettem végül meg fog halni.*

(évszám nélkül)

A tíz esztendeje, 2009. április 20-án elhunyt költőre hagyatékban maradt, korábban közöletlen verseivel emlékezünk.

Cs. NAGY IBOLYA

Farkas Árpád kései lírája

Alkotói életutakat, például költőit, nemcsak a linearitás szokásos csapásain haladva lehet vizsgálni. Nem csupán a pályakezdés viharos, hangos, vagy nem egyszer szinte észrevétlen starthelyzeteitől indulva lehet figyelni az *én*, a költői személyiség alkotói karakterjegyeinek alakulását, a poétikai készségek fejlődését, a szemlélet-világlátás változásait. Lehet egy fordított irányzék nyomvonalát követve is: volt, voltak-e jegyei a pályakép korábbi, előző stációin annak a szemléleti állapotnak, a lírapoétikai tudásnak, a nyelvhasználat sajátosságainak, amelyek a poézis jelen állapotának meghatározó vonásai? Voltak-e jelei annak korábban, amilyené ez a líra, Farkas Árpádé *mára* vált, de mert nyilvánvalóan voltak, a költői életút is folyamat, így vagy úgy, de egymásra épülő stációkkal, egyszerűen és sarkítva tehát: mi a régi, és mi az új ebben a költészetben?

Az első korrekciót máris meg kell tennünk: Farkas Árpád esetében a *ma* nem a *mát* jelenti, hanem, ha nagyvonalúan bánunk az idő fogalmaival, a közelmúltat. Utolsó önálló verseskötönyve, az *Alagutak a hóban* ugyanis 1979-ben jelent meg. Ugyanakkor ezeknek a szinte vers nélküli, de mégsem vers nélküli éveknél az örökösön föltett olvasói–kritikusi miérettjeire olyan gazdag érvrendszerű válaszokkal indokolja a szükségességét, a maga költői hallgatásának okait Farkas Árpád, hogy az érvek tudomásulvételén kívül más olvasói–kritikusi teendő nincs, nem igazán lehet: az irodalmat nem lehet róffal mérni, miként azt helyesen vélte a költő egyik értő és megértő kritikusa, Görömbei András. Legföljebb kiegészíthetjük a képet: bár a nyolcvanas, és az utána következő években Farkas Árpád új versekkel alig-alig jelentkezik, mégiscsak versel, hiszen fordít, több szerzőtől, több kötetet is. S 1985-ben a Magvető megjelenteti *A befalazott szószék* című, válogatott verseket tartalmazó kötetét; majd a Magyarországra visszatért Püski Sándor 1991-ben *A szívárgásban* címmel egy újabbat, már egy fejezetnyi (*Szárnyas kövek*) új vers-

sel. Majd a 2002-es *Erdélyi asszonyokban* is néhányval, s a *Válogatott versek* (2012) lapjain is megbújik pár új vers (például a hosszabb poémát, elbeszélő költeményt ígérő, de úgy tetszik, torzóban maradt, a falu életéből vett, emlékképekkel is gazdagított, epikus történeteket egybekapcsoló *Esztelneki napóra*). Ha szűkebben, sőt, szűken is, de kimérhető az utóbbi évtizedek verstermése, van alapja az összetetésnek, a mégoly felületes összehasonlító vizsgálatnak. S annyit tehetünk még hozzá, amit egy, épp a témánkba illően kései vers a tudunkra ad. Hogy egyfelől, amint a Vári Fábrián László köszöntő költeményének soraira hasonló vizualitású, mintegy visszaküldött költői képpel üzeni Farkas Árpád: „A puskacsó, ha tömve verssel, hallgat, / fojthatod virággal, nem sül el, / nem robbanthatasz virág-vers forradalmat / űzött szíved vad billentyűivel”. Azt olvassuk ki a sorokból: késő. Másfelől azonban a Király László elbeszélésére utaló, most csak az ugyanebből a versből kiemelt töredéksorokkal azt is vallja: „– s én is maradok / az örök hó határán, itt. Hát: fennebb! / [...] fegyvertelen csak fönnebb, merre csúcs ragyog – / még akkor is, ha nincs odafönt semmi”. Mert megrendülhet a bizalma a maga költői jelenvalósága, *rész-vétele* értelmében, de a költészet mindenhatóságában soha.

A fenti kérdés(ek)re tehát azt a rövid, hiányos és dodonai választ adhatjuk: azok a jelek voltak is, meg nem is, e kései poézis ismerős és újszerű egyszerre. A szemlélet, az életelv közösségcentrikussága, a szülőföldről és a szülőföldért való beszéd a verstér mindenkori középponti értéktényezője volt s maradt. A képalkotásban kezdettől meglévő, jellegadó természetsszimbólika sem tűnt el, a metaforikus építkezés alapvonásai, a boltozatos szerkezet, a különleges arányérzéklet mutató metaforahalmaz is megmaradt. S a totalitás érzetét most is az a költői képesség, a képzelet és az intellektus együttes teremtő játéka váltja ki az olvasóból, amely a tárgyi világot a kozmikus végtelenség szintjeibe tudja emelni.

A kérdés második felének – mi a lírapoétikai újdonsága ennek az őszike-korszaknak – a pontosabb megértéséhez, megvilágításához jó, jobb, ha a verset is idézünk. Ez az egyik, olvasói szívemhez igen közelálló mű, amely nemcsak a pompás, fuldokoltató prozodiája miatt olvastatja újra és újra magát.

Elhangzott a 2018. szeptember 6–9. közötti, az Erdélyi Magyar Írók Ligája által szervezett Írótáborban, Árkoson.

BÉKESSÉGET

Békességet az ingen innen,
 s szabadjon kissé bennebb hinnem –:
 bordák közél, hol szívkopolyúk
 tátognak, miként kóborolt tyúk
 vágott nyaka a kés utáni
 levegőért esd délutáni
 sanda, méla mészárláskor,
 s hogy máskor jön el az a más kor,
 midőn én szelíd szeppentségem,
 riadalomban földön-égen,
 félőn híven, hogy –: alvó bomba,
 fölcsavarodik toronygombra,
 konzervdobozra, málló rönkre,
 oltván „kanócat” mindörökre –;
 s hiába jönne még oly téboly,
 melyben az éltünk melán szétfoly-
 ik!–dadogván, szemmel verve
 sem épül meg az ember verme,
 s unokáim egy másik nyelvben
 nem ismerik a semleges nem
 nemét, csak igenét, tanát...

.....
 e békességes robbanást
 szabadjon kissé bennebb hinnem
 rólam lemálló minden ingen-

Ezt a huszonnégy soros, egy sorkihagyásos szünettel lendületesen, habár légszomjjal küzdve végigmondható, a befejezésben nyitva is hagyott verset három nyolcsoros strófára, három gondolati szintre is bonthatjuk. Örömmel konstatálva a költő *kedvét*, a nyelvi fricskáit, ahogy az ikes igével játszadozik. Egyéb fanyar ragjátékot is űz, egymástól igen messze lévő képzeteket rántva össze a sorvégeken, például: „szív-kopolyúk” – „kóborolt tyúk”, vagy „kés utáni” – „délutáni”, „mészárláskor” – „más kor”. Ennek a csupa vibrálás, csupa játék futamnak van egy hangsúlyozottan önlefozozó, önkicsinyítő nyitánya: a rendetlenkedő, a szolgálatot már-már felmondani akaró „szív-kopolyúk” fullasztó, ütemtelen kalapálását, a test bajait a világ elé táró, minden én-stilizáló szerepet elvető, önironikus „testképe”, egy groteszk portré. Amin pedig búsongani is lehetne, melankóliába pácolni az önszánalmat, felcsiholni az olvasó szánalmát. A második szakaszban, amelynek hangulatát az első strófa utolsó sora már megelőlegezi, a költő, a „szelíd szeppentség”, aki az imént még vidoran vál-

lalta a hasonlóságot a vágott nyakú tyúk és a maga költői alany volta levegőért kapkodó tátogása között, most már „riadalomban és félőn híve” reménykedik az „alvó bombaként” benne lapuló „vég”, a „más kor” elodázhatóságában, de itt is marad fuvallatnyi irónia. Hogy azután a záró szakasz elkezdje finoman tágitani, bővíteni a képet. S mások felé fordulva az itt maradók, a szerettei méltónak, úgy is mondhatnánk a mai köznyelv kedvelt fogalmával, hogy mindenben *önazonosnak*, nyelvében is szabadnak talán nem remélhető jövőjére, és valami *tébolyult*, menedék nélküli, talán túlélhetetlen jövőképre riadva, csak fölsejelő, de mégis szívszorító aggodalommal már kérjen a költő. Kitél is? A Fennvalótól. S mit? A lehetlent. A minden maszkot, szerepet letépő, „békességes”, egyszemélyi „robbanás”, a csak egyéltényi vég elhalasztását. S kiért, kikért? Már csak inkább *értük*. S a verskeret fenti és alanti két-két sora, amelyek két térfélre osztják a világot, ennek az „inggel” kettéhasított mindenségnek, az „ingen inneni”, a kinti, s a „bennebb” lévő mikrouniverzumnak egyformán békességet óhajtana. Az ontológiai tények józan számbavétele és a rászikráztatott humor; s hogy ez mégsem önfeledás, nem elfordulás, hiszen az egyes szám első személyű beszédbe szűrt *életünk* többese már és még közösség- és világféltő aggodalom; az elégiába hajló hangra rácsapó önirónia, szinte öngúny: összetett, árnyaltos, sokszínű hangnemet eredményez. Az új hang azonban csak egyik rétege e líra szemléleti változásának.

A költői világkép, az én viszonya a külvilághoz, annak ezerféle szintjéhez, egyik alakulása a másik alakulásának, változásának a következménye, meghatározója a hangnemnek, az esztétikai minőségeknek. A bennünk, a köröttünk létező világ, „ha egységes is, sokszorososan felbontható”. Mert benne „rétegek, tartományok, szintek, szférák, dimenziók olvadnak össze” (Barta János). S ebben a roppant bonyolult „viszonyrendszerben” egyéb, a poézist gazdagító, színező érzelmi, gondolati, hangulati elemek is feltűnnek, miközben e líra már ismerős színei, formái is előbukkannak. Ám szinte mindig rájuk hull valami új, ismeretlen érzelmi, hangulati, szemléleti fátyol, érzékünk valami hangnemi átrendeződést. Farkas Árpád „köz-érzékenysége” például, a társadalmi, közösségi, a kisebbségi léttel kapcsolatos éber figyelem, a „helyzetjelentés” benső igénye most is erős ösztönzés. Az időben szétszórta versek közül példaként emelhetjük ki az 1989 novemberében, szinte

a romániai rendszerváltás előestéjén keletkezett, Csoóri Sándornak ajánlott, címében is az ő esszéjére utaló *Egy diólevél* című költeményt. A vers egy meg nem írt, mert postán el nem küldhették, tehát egy jelképi univerzum diólevelére bízott monológ: helyzetjelentés. Részben tárgyi és valóságmozzanatok sorával, részben olyan, metaforikus többlettartalmakkal fölruházott elemekkel, amelyek a személyes életeseményeken túl egy ország drámai panorámaképet vetítik az olvasó és a címzett elé: az a diólevél „fölitte sorsunk”. Rajta van tehát minden, ami egy vergődő, minden értelemben kifosztott ország térképén ott lehet: a „kifosztott szél”; az árva, „világot látni kitett csecsemők”; a „tátongó”, üres jászlak elől „elkötött kis paripák”; a néven nem nevezhető, „híres hegykaréj”; a besúgó, ki „éjjelente” a költő ablaka alatt „állong” szolgálatkészen, dudorászva. Egy megfigyelt állampolgár rója a sorait egy megfigyelt országról. S ott vannak a rendszerváltást követő gyors csalódottság nyomasztó okai, indokai, képei. Hogy „nem ily békére vágytunk”, s az irodalom, a kultúra fölszabadult, rögtön kánonképző, paradigmakijelölő, befogadó és kitaszító agresszivitása: „nyelv, mint kocsonyabavaló, / kitépve immár”. És a háborúzó, véres Balkán: „ez itt egy szerb láb, / ott horvát kar, magyar / szemgolyó”, s mindez a „pimaszul árulóbecsapó / tág és szép Európa ege alatt!” (*Véres havak*). Az elmenők, az országból kifutók, a kifelé menekülők serege (*Gyertyák Erdélyben*), hisz: „újólag lepeg a / Nagy Födő, s nemcsak a gőz száll: futnak / alóla a népek inukszakadtan / ezüstös vályúra, fűtarany ólba, sur- / rannak, zúdulnak új Rodostóba”.

A maradék keserű tehetetlensége (*Nyitott égbolt*), s a tettet föltilizáló dac, amely a költőt, önmagát, egy nyers, pejoratív képpel Rodin pózában honi klozetre ülteti.

Gondolhatnánk, hogy ez a felhevült intonáció, a tiltakozás, a szembenállás a hajdani, a világot átrendezni, birtokba venni, uralni akaró, ismét feltámadt költői ambíció heve, indulata. Amely ott volt a *Másnapos ének* idején, a fel-felcsapó remény korában; ott az illúzióvesztés, a kétely korszakában a *Jegenyekör* és az *Alagutak a hóban* verseiben. És valóban itt van e bölcsességi kor nem egy költeményében is, csak éppen más nyelvkulcs, más kód kell e karcos, harapós, önkínzó őszikék feltöréséhez. Mert ezek a harag, a dühös kiábrándultság, a kétségbeesés panaszszavai, a társadalmi tapasztalások már nem kételyt szülnek, innen nem lehet – Sütő András sza-

vaival élve – „a hó alól”, másoknak is reményt nyújtva, „kidalolgatnia” magát. E versek szinte gyászdalok, jeremiádok, az illúziók újbóli vesztét mutatják. Azt, hogy a világ átrendezhetetlen, birtokba vehetetlen, önmagát romboló, pusztító.

A költői világképeknek egyik meghatározó eleme a lírikus viszonya a természethez. Farkas Árpád költészetének szimbolikájában most is alapvető poétikai, versképző elem, kellék a *természet*, amely sokféle tartalmat, jelképlehetőséget kínál. A táji, növényi, állati környezet vegetációs gazdagsága az erre fogékony poétákat mindig is magával ragadta, e tekintetben az erdélyi költészet mindig is gazdagon termő poétai mező volt. De nem csupán *tájlíra*, amire utalunk, ahogy Farkas Árpád mondja: nem „Erdély és a fenyvesek”. Lehet e metaforikus térben a természet ellenség; lehet biztos cselekvési terep; vagy menedék, szelíd, nyugtató vagy riadalmas, az üzött embert csak elrejtő, de nem fölszabadító hatású. Lehet az élet mindennapi része, egy az emberrel; s lehet a múltból előhívható vágykép, a nosztalgikus emlékezetből elővillanó hiány; de lehet csupán a létszeretet, a szépség szimbóluma, lehet „Erdély és a fenyvesek” is. Farkas Árpád verseiben is ezerféle megjelenése, szerepe volt s maradt a természeti világnak. Ott vannak például az *Őszi szél* lágy pasztelljei, amelyekből „égre kel a magány”, *A Nagyhatár zsoldárainak* kis prózaversei, lírai prózái, amelyek valóban zsoldárok, áhítatos, elégikus imák a gyermekkor tájaihoz, tündöklő vizualitású tájleírásokkal, pillanatfelvételekkel. Másutt az özönvíz, az áradás pusztító csapása, életek, javak megsemmisítője, de jelképesen egy meggyötört, segítség nélkül hagyott közösség képe is (*Özönvíz*); miként a *Parasztudvar* „trágárgözd”, vad gaz-tobzódása az embert befonó, a csontokra ráfonódó „nyomulása” is a létveszedelem megjelenítője. Az *Epilógus a lőfürösztéshez* a Tompa László-vers „folytatásaként” mindezt a vízben úszó dögök, megcsonkolt állati tetemek apokaliptikus látványával fejezi ki. S a hó toposza, a behavazott, élettelen táj képe, a fagy és a jég, a ködös, sötét tájak: megannyi víziója a reménytelen, csonka létezésnek.

És vannak már, lettek fájdalmas, felkavaró szépségű, a személyes élet legbenső köreiből való, ugyanakkor nembeli bánatot kifejező költeményei is ennek a természetszimbolikai eszközöket oly gyakran alkalmazó lírának, s e versek legszebbikének tarthatjuk az anya halálára írt *Egyszer majd arcom is elkészül* című költeményt. A búcsú fájdalmában biblikus megille-

tödöttséggel mitizálja a fiú az anya régi, szép alakját, s egy éteri régióba, a természetbe zárja az arcképét. Hogy az édesanya magát, az arcát adja a fiának, az emlékörzés, a továbbélés, a szeretet különleges szépségű látomása. Az anyát magába fogadja az ismerős táj, most a *természet menedék*, végső, békét adó. Mintha a költészet eredeti, ősi formáját látnánk, nincs még törés az ember és a külvilág között, az én szinte azonos a tárggyal, a költői alany csak befogadja a látványt: „A te gyönyörű orcád régóta rásimult a tájra, / két szemedből szívároga a Nyikó, a Küküllő, / homlokod mögött a Hargita / gyorstartalós, málnaveszes boltja... / [...] / Arcod vizeké, füveké, köveké, / magukra ők öltik lassúdan...”

A *Kora tavasz* című versben az olvadó hó, a kienedő fagy, az éledő természet intenzív, elemi erejű képeiből, helyenként laza, finom időmértékes lüktetéssel bomlik ki a természeti újjáéledés törvényének poézise, a természet itt a *remény* elpusztíthatatlanságának költői érve:

„...lecsusszan majd a hó a tájról, s kitakartan lüktet egy falevére rozsdállt, idefeledt őszi álom, s a hó alatt alvó szemét kupacai – lib-lob – ugye majd tovatűnnek? S ha hámlani kezd ez a téli világ, kitekerődve a fagy patyolat gézeiből, majd csak kibuggyan igazi arca, ha lassú földkérgi fagyokat ütnek át konok mag-kobakok; s hogyha leszottyán az ágról a hóprém, dús nehezék, rügy-fejét emeli, föl!, föl!, a fagyönggyel terhes ág is? Míg a napra kicsordul a föld zöld vére; a fű s a vetés, ugye nem lepi el aláhabzó hólé a földjeinket?”

Van azután e korszak verseinek egy kisded csoportja, amelyet a számvetés verseinek nevezhetünk. Farkas Árpád – a kötetei sora mutatja – már átélte a feladatvállalás pátoszát, buzdító szépségét, a reményre épülő világkép roncsolódását, a valóság elmondhatatlanságának alkotói krízisét, a magányos mégis-küzdelem keserűségét; poézise sokszor tudósított költői csalódásokról, kiábrándulásokról. De összességében ez a költészet sohasem jutott el a tagadásig, az egzisztenciális semmibe hullásig. Lehet, hogy a lélek már tiltakozik az ellen, hogy – Farkas Árpád egy korai képét idézve – folytonos „versbéli magatartással”, azaz költői jelenléttel igazolja szemlélete morális, eszmei tartalmait, életvének meghatározó jegyét,

érdeklődése irányait, alkotói figyelme tárgyait: költő voltát. A jogát ahhoz, hogy világképének sarokköveit maga jelölje ki; hogy legfőbb iránymutatója a belső, etikai igény lehessen; hogy poézisét kánoni elvárásoktól függetlenül építhesse olyanná, amilyenné ontörvényűsége, autonómiája építeni akarja. Egyáltalán: hogy művészté, verssé finomítsa az egyre tébolyultabb, rendjét veszítő világot. De nem volt benne kétely sohasem, s ma sincs a költészet egyetemes erejével szemben. Már ritkán énekl meg a reményt, de nem utasítja el. A költő számára nincs hittel átélt transzcendens, szakrális menedék, ilyen kapocsról nem beszélnek a versek: de menedék, megtartó erő az „angyalszárnyasurrogásos” költészetbe vetett hit. Nem Arany János tragikus, fájdalmas magabiztatása ez: „Ha későn, ha csonkán, ha senkinek: írjad!” Megbékéltebb, higgadtabb, leszámolóbb, el-elnémuló a hang, de nincs híján az értéktudó önértetnek.

Mint a *Kőgörgető*, a sziszifuszi példázat a „Szent Fölöslegességről”, ámuló és értetlen tekintetek tárgyáról. A küzdelem mindenkori abszurdításáról, a veszélyes és kilátástalan, mitikusná nőtt tettről, amely a mindennek ellenére való önmegvalósítás, az alkotás, a költői cselekvés szimbóluma: „Tovább hát, tovább! A megszakadásig! / Még ha tűnne is alánról: / lassúdan lengenek a költők, / kőléggömbökbe fogódzván / szállnak a mennybe”.

Vagy idézzük a verset is, az *Erdei házat*, amely nincs, nem létezik, az csupán az emlékek háza, csak a múltból épül, de „ha nem lesz majd otthonom, / s szállást keres az ének, / jó lesz majd benne laknom”. A *Hol az eső összeér a havazással* az örök emberi törvény, a nembeliség törvényének tudomásul vétele, s az egyetemes költősors megéneklése. A jelállító költőé, aki a szubjektum pusztá kidalolásán túl másokért valónak is tudja verset. A *tekintet* (2.) egy régi vers társa: abban – *Tekintet* (1.) – egy Páll Lajos-képről ránéző, számon kérő, fürkésző nagyapai tekintetből ősei rá figyelő, vigyázó szemét vélte látni, útmutató, emlékeztető, megtagadhatatlan figyelmét. Emitt egy szellemi ős, egy „bazedovos-nagy szempár”, Ady tekintetének „jéghideg tüi” alatt kell a maga összetéveszthetetlen alkotói egyéniségét nemcsak megépíteni, de megőrizni is. S villantsunk föl egy régi verset, az 1984-es, az „utolsó nagyszülő” temetésére írottat (*Ha sírokon hajt ki a remény*), mert ezt minden versválogatásba viszi magával a költő, mindig a könyvek zárlatába helyezi, a jelenéhez tartozónak tudja. Az életmű kiemelkedően szép, sűrű

szövéssé, szintézis-értékű műve, ars poétika, amely lehet, hogy nem annak készült, csak megrendítő sira-
tónak, de a versben ott az egész életmű eszenciája.

„...volt-e értelme, s mi lett volt légyen értelme annak,
hogy a gondviselés kegyelmesebb markából
kiszökvén
fehér papírlapok villámaival világította be éjszakáit,
s újkori sámándalokat dúdolva dúlta fel az elsüllyedt
temetőket,
lézertekintettel könyörögvén ki ősei csontját a földből,
[...]
haszna mi volt a márciusi, a júliusi dalnak,
ha nyárra amúgy is ősz jött,
s télre májusi hózivatar,
hát az esengés, kegyelem iránt a Hónak,
és dérütött, hótömté létben a társkövetelő
példabeszéd
[...]

dalba szelídülés, gögölődés versbe – jó mire volt?
[...]
s vontam magam elé papirost: mécseset!
s a világ kitágult, kiöblösödött előttem föld s az ég,
Erdély szívéből messzi tengerekig és bolygóig
láttam,
s hogy nem kél föl többé a Nap: riadoztam érte;
[...]
remegtem a rétet: míg alszik, elhagyja a harmat,
a tölgyet: álmában kidöndül;
nem vennék észre nélkülem a dolgok,
ha velük csodák történnének?;
[...]
de költő nem voltam, költő én nem;
énekeltem csak félelemből a rettenet ellen,
tizenkét sírásó ember verejtekhitével,
az együvértartozás ribanc reményével
állva meg itt, a Temetődombon,
zúgva szembe a széllal:
félteni kell bátran! S élni. Élni.”



Lászlóffy Aladár rajza Nagy Lászlóról

MEZEY KATALIN

A következő valóság

*Átköltöztek a mindenségbe,
ezért lelkem a mindenséget kutatja:
merre lehet, s merre van a nyitja,
őket mikor, miképpen kapom vissza?
A sűrű, sötét erdőbe indulóban,
mikor már rég felhagytam a reménnyel,
hogy eljussak dantei ébredéssel
az élők elől elrejtett bugyorba.
A következő valóság közel van,
éles vonal vágja el a világtól,
és az élő elbotlik a vonalban.*

Rádiózás

*Hallgatjuk a romániai
forradalom gaztetteit
és gyilkosságait.
Édes Szűzanyám,
mire képes
az emberi tudomány!
Rádión hallgatjuk
az ember gaztetteit,
sokat egymás után.
Aztán meg, hogy
jojózik a pacsirta
az Isten gatyamadzagján.
Édes Szűzanyám!
Mire képes az
emberi tudomány.*

Szent László pénze

*Szent László pénze lapul a zsebemben,
vaskos, kerek, szabályos kőkorongok,
a százforintosnál egy kicsivel nagyobbak.
Gondolhatnád akár fehér kavicsnak,
amit csak úgy a templom elé szórtak,
hogy a cipőt a sártól megtisztítsa.
Magyarvalkó, Magyargyerőmonostor
kincse zsebemben, kabátom lehúzza.
De vigasztaló számomra a súlya:
érvényes ezer évre előre és vissza
ez a le nem járó, az örök útlevel.
Mosolyogva hordom a közös pénzt,
mert van még, aki tudja, hogy mit ér.*

BOGDÁN EMESE
A virrasztás

Miután elrúgta a nyolcvanát, s olyan hangulatban volt, ebéd után maradt még egy kicsit nálam, s megkért, hogy olvassak föl a „Baróti följegyzések”-ből, melyeket rám bízott. Ez volt az a napszak, mikor szükségét érezte, hogy fölidézzé az emlékeit, visszamerüljön a gyerekkora érdekes világába, s egy órácskára engem is magával vigyen oda.

„Leírtad a Varga István bácsi virrasztóját, amit a múltkor meséltem?” – kérdezte apám egyik délutáni beszélgetésünkkor, amikor újra előjöttek az emlékei. „Leírtam.” „Úgy, ahogy mondtam, hogy az is érződjön ki belőle, hogy Baróton a nagyanyám idejében ez milyen szokás volt?” „Úgy írtam, ahogy mondtad, hogy cipelt téged is a virrasztókba.” „Akkor olvasd fel, hogy egyet derüljünk rajta.”

– Varga István bácsi halálán volt, s ilyenkor Bede Márka nagyanyámnak, előimádkozói minőségében, az akkori szokáshoz híven, össze kellett szedni a virrasztó asszonyokat, hogy a haldokló lelki üdvösségéért mondják a rózsafüzért a háznál. Én ezektől az imádkozóktól mindig irtóztam, szabódtam is, hogy hagyjon otthon, álmos vagyok, de nagyanyám magával vitt, mintha én lennék a testőre, s nem törődött a késő éjszakába nyúló ásitásaimmal se. Édesanyáméknak, akik a házunk első részében aludtak, hogy a korai felkeléssel ne zavarjanak, meg se mondta, hogy hová hordoz, tetszett, nem tetszett, ott kellett imádkoznak a vénasszonyokkal egy sorban a virrasztóban.

Akkor is így történt, mikor sötétedés után Varga István bácsihoz kellett menni, a felesége hívására. Berta néni szomorú volt, szeme kisírva, nem vette jó néven, hogy Istvánnak mennie kell, pont most, ebben a nagy dologidőben, de ha már ő maga mondta, hogy hal meg, hogy elhagyta az ereje, alig ért el az ágyig, akkor már látta, hogy itt mozdulni kell. Mindent előkészített, hogy a szokásokat betartva segítse az elmenetelét. Hívta az imádkozókat, István bácsit tiszta ágyneműbe fektette, betakarta, keresztet tett a kezébe, és gyertyát gyújtott, mire jöttek az asszonyok.

Nagyanyám úgy vonult be velem a színhelyre, mint egy sámán, mint akinek felhatalmazása van a fentiekől, hogy István bácsit átsegítse a túlvilágra. Az imádkozó asszonyok szépen sorban követték ke-

zükben az imádságos könyvvel, körbeülték az István bácsi ágyát, s kezdődött a ceremónia. Ő mondta előre a rózsafüzér tizedeit, az öregasszonyok meg csukott szemmel, vékony kornyikálással kísérték. István bácsi lassan lélegzett, nem látszott rajta semmi különös, csak mintha pihenni tért volna nyugovóra. Én attól féltem, mi lesz, ha a rózsafüzérek alatt kileheli a lelkét, s az asszonyok nem fogják észrevenni.

A szememet nem tudtam levenni róla. Úgy feküdt, mintha szépen, mélyen aludna, lassan pihegett, de az egyik szeme sarkából mintha engem figyelt volna, s a sűrű bajusza alatt mintha mosolygott volna is. Milyen szép így meghalni, gondoltam gyerekfejjel. Ha valaki elkészül, békésen megadja magát a sorsának, s az is milyen megható, hogy az imádságos asszonyok is ilyen nagy odaadással elkísérik a választóig. Aztán, ahogy nagyanyám magyarázta, ha már elvált a lelke a testétől, még itt lebeg körülöttünk egy ideig, a hathetes miséig, de már akkor a túlsókkal is kapcsolatban van, s arrafelé igyekszik innen, amerre vonzzák az ottaniak.

Sokáig mondták a rózsafüzért monoton hangon, félig énekelve, s olyan hangsúllyal, mintha ők is már a túlvilágról üzennének ide le. István bácsi pedig tűrte szépen, békésen, én meg, ha nem féltem volna, el is alszom nagyanyám oldalának dölve, de féltem, hogy ha a bácsi meghal az imádkozó alatt, a lelke mozgatni kezdi a szobában a függönyöket, mint az otthoni szellemidézéseknél, ha nagyanyám valamit kérdezni akart tőlük.

Az imádkozó jól belenyúlt az éjszakába, de István bácsi kitartott az egyenletes pihegése mellett, s lassan az asszonyoknak is haza kellett menni. Berta néni, aki református volt, s ahogy a ki-be járkálásán észrevettem, unta is az üdvözlégeket, látván, hogy már fészkelődnek a székeken az asszonyok, csak úgy köznapian, kissé dunnyogósan, ahogy beszélni szokott vele, odaszólt az ágyba, hogy: „Mán halsz-e meg, Izsván?” Mire István bácsi visszasuttogta a bajusza alól, hogy: „Mikor menyek, szólok, Berta.” És az asszonyok mondták tovább kitartóan a rózsafüzért hajnali háromig, de akkor már az álmoságtól bele-révülve a monoton imádkozásba, éreztem, hogy én is az öreggel tartok valamerre.

István bácsi már alig pihegett, nagyanyám szerint szépen át is szenderült a túlvilágra, úgyhogy egy bólintással jelt adott az imádkozás befejezésére, és másik feladatát is teljesítve, a halott állat felkötötte, szemére pedig rátette a két ötvenfillérest, melyet

otthon külön kicsi bársonyzacskóban tartott, az éjjeliszekrényben. Aztán, mint aki jól végezte dolgát, hazarendelte az asszonyokat, s mi is végre hazamehettünk.

A szokás úgy tartotta, hogy másnap a virrasztóknak vissza kell menni a halottas házhoz, segítkezni a lemosásban és az öltöztetésben, behelyezni a testet a koporsóba. A hosszú éjszaka után alig tudtam elaludni, féltem, hogy István bácsi szelleme utánunk jön, és nálunk ismét kezdenek lebegni a függönyök, de nagyanyám olyan biztonságot nyújtott lefekvés előtt, olyan fennkölt, határozott, szertartásos volt, mint aki nagy feladatot hajtott végre, s én szégyelltem volna, ha észreveszi, hogy félek. Úgy aludtam el, hogy István bácsi ott volt a fejemben. Vajon szólt-e Bertának elmenetelekor, ahogy ígérte, fontolgattam magamban a lehetőségeket, elalvás előtt.

Másnap reggel későn keltünk, s nagyanyám nem költögette jó szokása szerint hajnali ötkor fennhangon a menyét, hogy: „Frída fiam, a koldus a hetedik faluban jár!” Tíz órára kászálódtunk ki az ágyból, mikor már édesanyámék az üzletben tevékenykedtek. Nagyanyám is álmos volt, az éjszakai virrasztás nyomait viselte kis párnákban a szeme alatt. Odatette a Franck kávéfőni, elővette a tejet s a mézet, aztán megterített. Tejeskávét ittunk mézes-vajas kenyérral, ez volt a reggelink. „Te most itthon maradsz – mondta határozottan, mintha mindenáron menni akartam volna vele a halottöltöztetésre is. – Nekem mennem kell, mert kötelességem” – magyarázta hősiesen, mielőtt kilépett az ajtón. „Szépen bemész az üzletbe, s ott megvársz, míg hazajövök” – mondta visszanézve rám, aztán ahogy szokta, mint egy csatára induló hadvezér, nagy lendülettel kinyitotta az ajtót, s egy határozott lépéssel, de mintha egy kicsit repülne is, kilépett rajta.

Én csak a kétségbeesett sikoltását s a nagy huppantást hallottam utána, mikor összeesett az ágyások előtt. Az udvaron István bácsi állt előtte nagy ártatlan arckifejezéssel, s a kezében szorongatott valamit. Most már végképp meg voltam győződve, hogy utánunk jött a szelleme, s úgy megijedtem, hogy tátva maradt a szám is, de ahogy megszólalt, s a bajuszán rándított egyet, rájöttem, hogy ő maga áll előttem. „Márka, lelkem, ne ijedj meg, sze’ én vagyok, nem

haltam meg az éjjen” – mondta huncut mosollyal a bajusza alatt, miközben lehajolt nagyanyámat élesztgetni. „Hozzál egy kicsi vizet, Antika fiam, spriccoljuk le.” „István! Itt vagy-e, vagy túl mentél már?” – kérdezte nagyanyám bizonytalanul, reszketős hangon, ahogy a szellemeket szokta szólítani, mikor magához tért. „Itt vagyok, Márka, én vagyok igaziból” – bizonygatta nagy szelíden. „Hát mi bajod volt, István, hogy egész éjjel múltál ki a világból, s mondattad velem a rózsafüzért, a franc egye meg a pofádot” – tápázkodott fel mérgesen nagyanyám fektéből az udvaron. „Fáradt voltam, lelkem, elment az erőm, béhoztam a nagy szekér szénát az este, fel es hánytam egyedül a hiúba. Mondtam Bertának, vacsora se kell, éppen az ágyat érjem el, me’ ebbe a helybe meghalok a fáradtságtól, érzem, hogy a lelkem száll ki belőlem, úgy odavagyok. Te tudod, milyen Berta, készpénznek vette, hogy várom a kasszást, s mán riasztott titeket. De milyen szépen imádkoztatok, Márka, lelkem, a Jóisten fizesse meg, me’ én úgy kipihentem magamot a rózsafüzérekbe, rendszeren jött vissza az erőm, s most olyan friss vagyok, mintha ma születtem vóna. Csak az a baj, hogy Berta is megijedt, mikor reggel kiállítottam az udvarba. Ő éppen a majorságot etette, s közben lógatta az orrát, szepegett magában nagy szomorúan, de mikor meglátott, ’jedtiben úgy hozzám vágta a tyúkók itatóját, hogy majd bétörte a fejemet, ne” – mutatta a fején a horzsolást. „Visszahoztam az ötven fillért, amit a szememre tettél – nyújtotta át a pénzt, amit a markában szorongatott –, még jó lehet másoknak. Ne haragudj, Márka, nem volt szándékomban becsapni titeket, de olyan fáradt voltam, hogy mozdulni se tudtam az ágyban.” „Járjál békével, Estány” – mondta nagyanyám csúfondárosan, félig bosszankodva, félig szégyellve az esetet, s a filléreket visszatette a helyükre, az éjjeliszekrényke fiókjába.

Többet nem is beszélünk erről, láttam, hogy becsapottnak érzi magát, de azért hozzátette, mikor ketten maradtunk: „Látod-e, fiam, milyen ereje van az imádságnak, a halálból is visszatérít az élők sorába, ha nagy a hited, szeret a Jóisten, s jól is imádkoznak érted.” Megértő arcot vágtam, bólintottam is, ám erre a nagy ijedtségre még kértem egy csészével a finom Franck kávéból, s a mézes-vajasból is egy szeletet.

VASS TIBOR

Fej vagy írás

„amikor megköt benned a halál cementje
kötömb
hogyan szólítsalak”
(Papp Tibor: *Gyors jövő időben*)

*Nem mindegy, vízálló füzetben hogy látok vershez,
varsát vakon hogy fűzök, állítok, nem mindegy a második sora.
A harmadikért anyám vállaljon felelősséget,
a negyedikért mindegy, ki,
csak ugyanaz legyen, aki ezért, az ötödikért is.*

*Egyezzenek ki mind
a kettős énben, füzetben, s a fűzöttben valahogy.
A betűközök számolatlanul,
akár verskezdések elírt szavai, vazulló fülei,
akad belőlük jó pár, vörösszárnyú keszegek. Kész egek*

*Tokaj felett, alattuk születni müzli,
ezzel a sorral kellett volna kezdeni, egészséges az ét rendje,
és csak aztán jött volna, hogy anyám,
a harmadik sorért felelősséget vállaló: savtúltengés.
Náspángolat. Mázli, hogy addig is fennmaradt.*

*Apám ólmot önt a horgászatok előtt,
rákészül a fenekezésre. Tokajban a keszeg finom,
a vörösszárnyú. És finom még a törpeharcsa.
Anyám az életet felönti tejjel, anyám fenékgig tejfel.
Anyám, az élet nem fekete mióta. Anyám, élni nem rózsza.
Ha tudni akarod, szavalóverseny az élet. Szavalóvarsza.*

*Apám fonákgig Eiffel, a torony alatt babonázva álló,
vastúltángás, ólmozatlan enzim, fölhánytorgatott jövő.
Vagy fölhántorgatott, mindegy.
Keszegek vörös szárnyú fogója. Füzetek foglya és fűzeteké.
És akkor ott van még a fölhántogotott,
a fölhántolgotott, magja a napraforgónak, a harcsabajusz.*

*Anyám sín, Tokajhoz vasutaz.
Tokaj követi a napot, van annyi esze. Jó vasutazni oda,
Tokaj napeszű, dísznapraforgó, himnusz hír, a külcsín külsíne,
a majdnem hiányzó cs,
diákcsíny, belcsecs, harcából törpe, keszgeből vörös.*

*Egy Tokajban elmondott vers külszíni fejtés,
hangozzon akárhol fej
vagy írás,
legyen bányásza akárki, csak várjál, vájár,
figyelj az itt születőre, többje akad mondani, hogy mindegy,
bármire is. Több. Akár a végre.*

*Élni tudni kell, utolsó három szava általában ez
a horogra akadottaknak.
Egyes halottak vízálló füzetein
a könnyűbúvárok holnap is hajbakapnak.*

KABÁN ANNAMÁRIA

„Hangzat árnya, sejtés, omló moll-futam”

Kovács András Ferenc Mozart-verseiről

„...veszni nem enged, / Munkád sem éri // Kárhozat...”
(Kovács András Ferenc: K. 626)

Az intertextualitás mint a posztmodern és posztposztmodern egyik alapvető sajátossága Kovács András Ferenc költeményeinek is gyakori jellemzője. Számtalan költő, író álarca mögé bújva hoz létre olyan új és önálló, mégis ezektől elválaszthatatlan, sokszólamú műveket, amelyek az olvasó kreatív együttműködésére, együttrendülésére is nagymértékben számítanak. Külön csoportot alkotnak azok a művei, amelyek egy másik művészeti ággal, a zenével vagy a képzőművészettel is kapcsolatot teremtenek. Jelen írásomban négy olyan versére irányítom a figyelmet, amelyek Mozart-művekkel, elsősorban azok szövegkönyvével, illetőleg Mozart életművének és alkotótevékenységének fontos mozzanataival folytatnak párbeszédet.

Az *Ein musikalischer Spaß* (Zenei tréfa) verscím az 522-es Köchel-jegyzékszámú rövid Mozart-mű címével azonos, azzal teremt kapcsolatot. A vers alcíme: *Über ein Thema von Mozart* (Egy Mozart-témára) külön is jelzi ezt. A rövid zenemű, akárcsak Kovács András Ferenc verse, négy részből, négy szakaszból áll. Mozart műve zenei tréfa: a tehetségtelen zeneszerzők paródiája. Zenéhez kapcsolódik játékosan a Kovács András Ferenc-vers is. Nemcsak azért, mert Mozart művére utal, hanem azért is, mert Csokonai Vitéz Mihály *A Reményhez* című versének a formáját veszi át, és teremt vele szoros intertextuális kapcsolatot.

A Kovács András Ferenc-vers így kettős zenei ihletettségű, Csokonai ugyanis dallamra, mégpedig a Martinovics-perben elítélt Szulyovszky Menyhért udvari muzsikamesterének, Kossovits Józsefnek *Lavotta első szerelme* című népszerű dallamára írta versét 1802–1803-ban. Kevésbé ismert tény, hogy Csokonainak van egy másik, ugyanerre a dallamra 1795 körül írt, hasonló versformájú műve, *Oh, szegény országunk!* címmel. Két strófát idézek belőle: „Imé, a némettség / Alja, sepreje, / Egy nemes nemzettség / Ura és feje. / Bécs Angáriának hívja / Scythák lakhelyét, / Álnok Áspis-módra szívja / Mézét és

tejét. // [...] // Hacsak bécsi lelket / Rókától nem kér, / Méltóságos telket / A magyar nem nyér. / Így lett úrrá holmi Nitzki / És Grasalkovics, / Holmi német itzki, fitzki, / Holmi rác ics, vics.”

Megjegyzendő, hogy gr. Niczky Kristóf helytartótanácsi elnök és gr. Grassalkovich Antal, Mária Terézia bizalmas híve, egyként az önkényuralmi törekvések buzgó elősegítője volt.

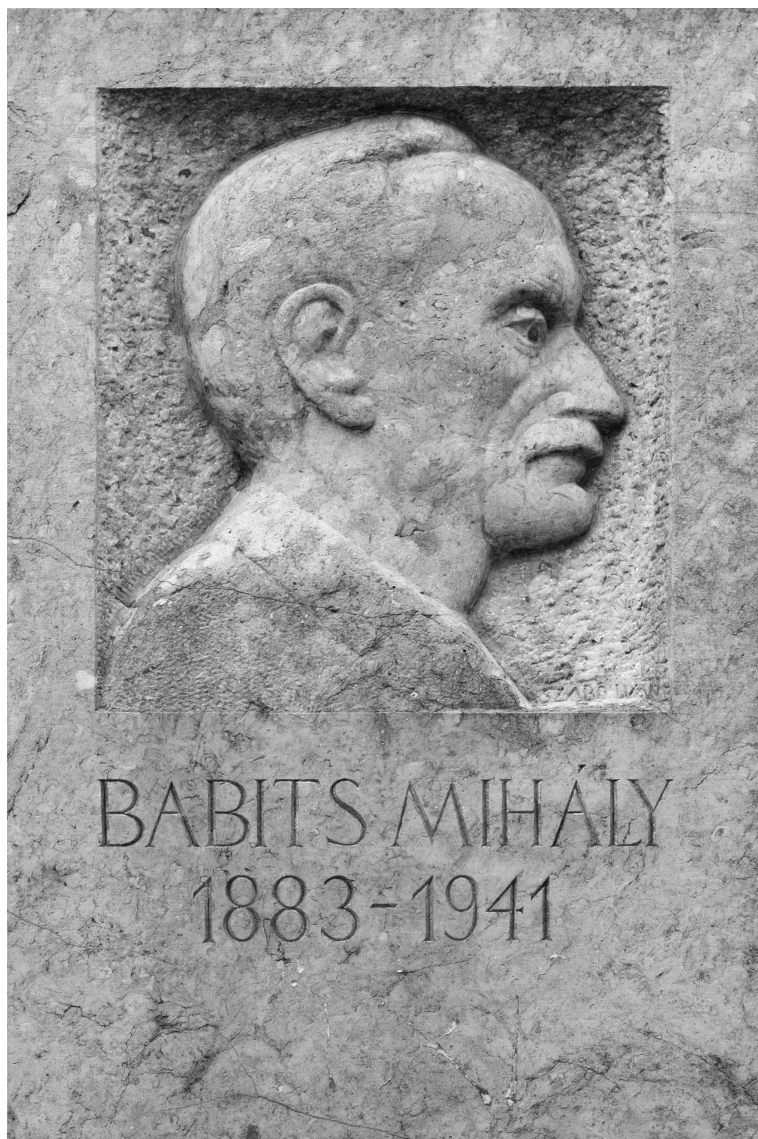
Van Kovács András Ferencnél korábbi megszólaltatója is a versformának. Dsida Jenő ugyanebben a formában írta 1937-ben *Csokonai sirjánál* című költeményét, amelynek mottója a mű zenei fogantatására is utal: „*A Reményhez*” című *Csokonai-vers dallamára éneklő másfélmillió zarándok* (azaz másfélmillió erdélyi magyar). Íme, a Dsida-vers egyik szakasza: „Merre leng a lelked? / – szólj, Csokonai! / Szólnak a lelked / dült rokonai, / űzöttek, bolyongók, / megvert magyarok, / kikre ordas gondok / szája agyarog, / sírodat, mint dús, nagy asztalt, / ülik körbe, lásd: / akit senki sem vigasztalt, / adj vigasztalást! / Etess meg ebédvel, / adj hit-falatot, / itass meg igéddel, / bölcs magyar halott!”

A Csokonai-versidézet részlete az egész nemzet gondjait, Dsida Jenő verse a kisebbségbe szorult nemzet rész panaszait tárja elénk.

Mindezek fényében talán nem véletlen, hogy a Kovács András Ferenc-vers néhány szava a *Requiemre* utal, s ezáltal a költő két másik versével is kapcsolatot teremt: „Titkos órajáték: / Szív ver – üstdobok! / Szólnak con spirito / Hölgyikék, tubák: / Múlni arcpirító, / Bár muszáj, pupák... / [...] / Nyúz a requiem: / Csepp időt se hágy, se szusszt, ó – / Isten meg pihen... / Mert Ő Nagy Mimóza, / Könnyeden lenéz: / Kész a *Lacrymosa*, / Kis balek zenész? // [...] / Reng a *Rex tremendae* / Lépte, zeng a kürt”.

Zenei fogantatású Kovács András Ferenc *Pa-pa-pa-pa-pa-pa-pamm* című verse is, amely *A varázsfuvola* című Mozart-operára játszik rá. A cím maga is játékosan utal az opera egyik szereplőjére, Papagenóra és az opera egyik áriájára.

Mozart élete utolsó évében alkotja *A varázsfuvolát*, amely a nagyopera, a vígopera és a daljáték sajátosságait ötvözi. Szövegkönyvét Emanuel Schikaneder készítette Johann Georg Metzler közreműködésével. Utóbbi a magát erdélyi magyarnak valló Born Ignác famulusa volt selmecebányai kísérleteiben, ezért vált a kiváló tudós *A varázsfuvola* Sarastrójának, Müller Ferenc tanártársa pedig Taminónak a modelljévé.



Szabó Iván: Babits Mihály (1965)

A *varázsfuvolát* Mozart 1791 márciusában kezdi komponálni, július végén a munkát más megrendelés miatt félbeszakítja. A Lipót császár koronázására rendelt opera befejezése és bemutatása után, szeptemberben *A varázsfuvolán*, és újabb megbízásnak eleget téve a *Requiem*en párhuzamosan dolgozik. *A varázsfuvolát* 1791. szeptember 28-án fejezi be, két nap múlva be is mutatják.

A mű librettójának első magyar fordítását *A boszorkánysíp* címmel Csokonai Vitéz Mihály készítette diáktársaival. A verses betéteket maga fordította.

Kovács András Ferenc versének mottóját Csokonai fordításából veszi. Többszörös tehát az intertextuális kapcsolódása a versnek, s Csokonai révén az előző versekkel is kapcsolatban áll. Íme, a mottó: „A madarász vagyok én la, / Vígadok hajsza, hopszasza. / A madarászt minden határ / S fia, apja esméri már”.

A vers haikuk sorozatából épül. Csetlőbotló madarásza, Papageno maga Mozart, s ha úgy tetszik, a Mozarttal azonosuló Kovács András Ferenc, illetve a Kovács András Ferenczel azonosulni tudó olvasó. Ki-ki maga döntheti el, miről is, kiről is szólnak az alábbi sorok: „Majd beleroppan // A munkalázba – / Rendet teremt, csodásan / Működik, ha kell, // Megkomponálja / Fény örök épületét, / Hang légvárait, // [...] / Megmagyarázni // Se tudná, túl sok / Benne az érzés – ő csak / Rejtelem, ür, csönd // Marad, ha úzik / Minden felvonáson át, / És beleroppan // Lelke – ha pendül, / Pa-pa-pa-pa-pa-pa-pamm, / Ó, Papagena”.

Versformáját tekintve szintén haikuk sorozatából épül Kovács András Ferenc másik két költeménye, a *Megbízás* és a *K. 626* című. Az előbbi és e két utóbbi költemény szorosabb egybetartozását azonban nemcsak a forma sugallja, hanem a mozarti művek keletkezéstörténete is. Ugyanis Mozart életrajzából tudjuk, hogy épp *A varázsfuvola* komponálása közben álarcos ismeretlen kopogott be hozzá, s magát megnevezni nem kívánó megbízó számára gyászmisét rendelt.

A *Megbízás* című vers épp ezt a mozzanatot eleveníti fel, amint címe is utal erre. A megrendelőt, Franz von Walsegg grófot, aki – mint kiderült – saját nevé-

kívánta előadatni a művet, később azonosították. Mozart más műveivel párhuzamosan, élete végéig dolgozott a gyászmisén, de nem sikerült befejeznie. A befejező munkálatok Constanzenak, Mozart özvegyének a szorgalmazására, a fiatal tanítványra, Franz Xaver Süssmayrra hárultak.

A *K. 626* címével is pontosan utal Mozart *Requiemjére*, amelynek ez a Köchel-jegyzékszám. A vers élén Mozart sógornőjének, Sophie Haibelnek a leveléből vett idézet a mottó: „Utoljára még a Requiem üstdob-ütéseit próbálta kifejezni ajkával. Még ma is hallom. Aztán eljött Müller, a gipszkabinetből, hogy lenyomatot készítsen a holt ólomszürke arcáról”. A vers maga két szövegoszlopból áll. A bal oldalon a gyászmise egymást követő részeit nevezi meg, végig nagybetűvel: *INTROITUS, REQUIEM, KYRIE, DIES IRAE, TUBA MIRUM, REX TREMENDAE,*

RECORDARE, CONFUTATIS, LACRIMOSA. Nem véletlen, hogy Kovács András Ferenc csak a *Lacrymosa*ig sorolja a részeket, ugyanis Mozart eddig jutott el a komponálásban, amikor a halál kiütötte kezéből a tollat. A *Requiem* legnagyobb terjedelmű egysége a *Dies irae* szekvencia, amelynek a részzeit Celanói Tamás latinját követően Babits Mihály fordításában tekintetem összehasonlításom alapjának.

A *Lacrymosa* két latin szakasza nem szerepel Babits átültetésében, ezeket az 1932-ben megjelent *Misekönyv* alapján, Sík Sándor fordításában vizsgáltam, a fordítást a 2003-ban kiadott *Hozsanna!* című énekeskönyv is tartalmazza.

Nikolaus Harnoncourt szerint a *Requiem* Mozart egyetlen önéletrajzi vonatkozású műve: „Az egész mű mélységesen személyes hitvallásként hat rám. Félelmetes és megrázó ez egy olyan komponistától, aki életét-élményeit és művét mindaddig feltűnően kettéválasztotta. [...] Itt érzem első ízben, talán ugyanúgy, mint Mozart, ahogyan a hivatalos liturgikus szöveg személyes vallomássá izzik: a halál egyszer mindenkiért eljön – de mi lesz *velem?* – Vagy ahogyan a »luceat eis« (az örök világosság fényeskedjék nekik) szövegénél az általános jellegű esdeklés boldogító vigasztalásba torkollik, mintegy: minden jóra fordul, mert létezik irgalom. – A »Kyrie«, az isteni irgalomért való könyörgés a személytelen fűgából egyre személyesebb, egyenesen követelő, homofon kiáltássá fokozódik: Uram, meg *kell*, hogy mentsél! – Különös élességgel kerül szembe az általános és a személyes jelleg a szekvenciában: a »Dies irae« könyörtelenül festi az utolsó ítélet rémületét, a bíró szigorát [...] – erre jön a személyes reflexió: »Quid sum miser tunc dicturus?« (Én szegény, ott mit beszéljek?) [...] Vagy a hatalmas Király és az Én nyers szembeállítás a »Rex tremendae«-ben: »salva me, fons pietatis« (Örök Jóság, légy jó velem!), amit a rá következő »Recordare«, ez a Constanze tanúsága szerint Mozart számára igen fontos tétel old fel egy buzgó és bizalomteli imában”. „Megértem – fűzi hozzá Harnoncourt – Mozart különleges, válásos-zenei viszonyát e tételhez, mely az Istennel való kapcsolat személyes vonását annyira kidomborítja, és a korábban kérlelhetetlennek ábrázolt bíró gyengéd megbocsátását oly bensőségesen ábrázolja.” (Dolinszky Miklós fordítása)

A vers jobb oldali része folyamatos szövegű. Bevezetője a gyászmisére szóló megbízás történetét eleveníti fel, a *Megbízás* című versnél jóval tömöreb-

ben. Érdekes a történet két előadásának eltéréseire is figyelni, elsősorban arra, hogy míg a *Megbízás*ban a felkérés a jövőre szól, addig a *K. 626* a Mozart halála utáni múlt történéseit idézi, amint arra a vers motója is utal: „Az ismeretlen / Nyáridőben érkezett / A rendeléssel. // Mindegy már – kié, / Váratlanul ki küldte / Rád, s kinek, minek // Küldönce volt? (Nincs / Irgalom.) Tán Istené? / Ó, Jézusom!”

A megrendelés tényét, részleteit a zenetörténet pontosan rögzítette, a zeneszerző azonban úgy érezte – és utólag kiderült, joggal –, hogy a megrendelő valójában maga az Isten. Mozart a gyászmisé így voltaképpen saját halálára írta.

A vers folyamatos szövege a gyászmise részeinek a bal oldalon szereplő megnevezéseivel teremt asszociációs kapcsolatot. Valójában mindvégig egybefonódik a *Requiem* megírásának történeti szála a megsejtett halálra készülő Mozart legszemélyesebb érzéseivel, amelyeket a gyászmise szövegéből vett latin és magyar szavak, szószerkezetek intertextuális használatával Kovács András Ferenc hangsúlyosan kiemel: „Dies irae, di- // Es illa... Illan, / Jól megy ez – minek sietsz, / Remegsz, miért mind // Hajszolod magad?”

A *Tuba mirum*, a csodakürtökről szóló rész a gyászmise szövegével folytat párbeszédet: „Nem harsonáznak / Riadt lelkedért – // Kürtök, tubák se, / Trombiták se bántanak – / Kezed nyugodtabb, // S tán hibátlanabb / Náladnál – cum resurget / Creatura... Írd // Már: Liber scriptus / Proferetur, ami csak / Lappang, kipattan... // Írd: Quid sum miser. / Ne félj, jegyezz le mindent!”

A versbe emelt parafrázisok, sőt egy-egy szó is képes hangulatilag felidézni a gyászmise megfelelő részeit. Mindez Mozart és Kovács András Ferenc személyes kapcsolatáról árulkodik, mégpedig úgy, hogy a költői szöveg érzelmi-gondolati többletet is sejtet: „megvált, szinte ingyen, / Műveddel együtt.”

Alább a visszatérő műved/munkád motívumot könnyen felismerhető parafrázis kapcsolja a gyászmise Jézusban bízó könyörgéséhez: „Rólam, Jézus, emlékezzél, / akiért a földre jöttél, / veszni aznap ne engedjél.”

A motivikus kapcsolódás révén válik Kovács András Ferenc verse a továbbélés reményéről is valló *ars poeticá*vá: „veszni nem enged, / Munkád sem éri // Kárhozat, áldott / Talentum [...] / [...] bevégzed ezt is, // Azt is... Így juthatsz / Földi örömhöz, szentült, / Több szeretethez”.

FINTA ÉVA

Hang szó dal

Dinnyés Józsefnek

A hang

*csak suttogás
segítségért sikoly
mama van
cuppogás előre bukva
a szerelem terem
teremt a szerelem
és hangokba fullad minden készítés
az ösztöné s a szívé is
hangokba fullad*

*az éhező száj cuppogva kér
a nagy zabálás cuppog
a fájdalom nyög és hörög
ahogy röhög a közöny és az ellenlábás
a vetélytárs ahogy röhög
hangok*

*elvenni készülnek életét
sívít esdve riadt szeme
nézi az ellenét
kiért miért kell halnia
ki halni fog éppen
nyes és döf a kés
átsikoltja a csillagos eget
a születés*

A szó

*mama apad a tej
papa apad a szív
kiver a fájdalom apad a víz
pap a papa
ma mama kétszer
és apad apa
ahogy a pad szélén ülve
maga
egymaga réved a tűzbe
mert van már pad
két kőre ágat dobott a vihar
apa a pad
apad*

*a szó kitüremkedik
mama akar
apa akar
a kar akar
ma apad a kar
ma a kar marad
mar a kar
a kar karom
nem akarom a karom
a karom karmol
kár a karomért*

*zengj szív
szavakat dobol a vérünk
a szív szavakat szól
szól a születés
szól a szerelem
szól a szív
a szív szavakat szánt
szent szavakat
szentség születik
szent szavakat szól a szív*

A dal

*édes ének az élet
édes édes a tej
édes a szerelem
édes a gyümölcs
az ég égi hangja
a csókban dal van
a születésben dal van
a halálban dal van
keserű dal van
a hangokban dal van
dal*

*ma mama ad ennem
ma apa varázsol tüzet
mama csak varr
apa varázsol
varázs virít a tűzben
ma mama ver
apa vérrel ír rajzol
ma apa dalba kezd
apa dalol
apa dalát hallgatom
apa dalára pattog a tűz
apa varázsol
apa a dal*

*ma ünnep van
mama táncol apa dalára
apa táncol a tűz dalára
apa öleli mamát
a tűz öleli apát
ma mama dala alakul
ma mama dala ringat
apa öleli a tüzet
apát öleli a tűz
ma dal van
ma tűz van a dalban
ma dallal üzen a tűz*

SZAKÁCS RÉKA

Spenót

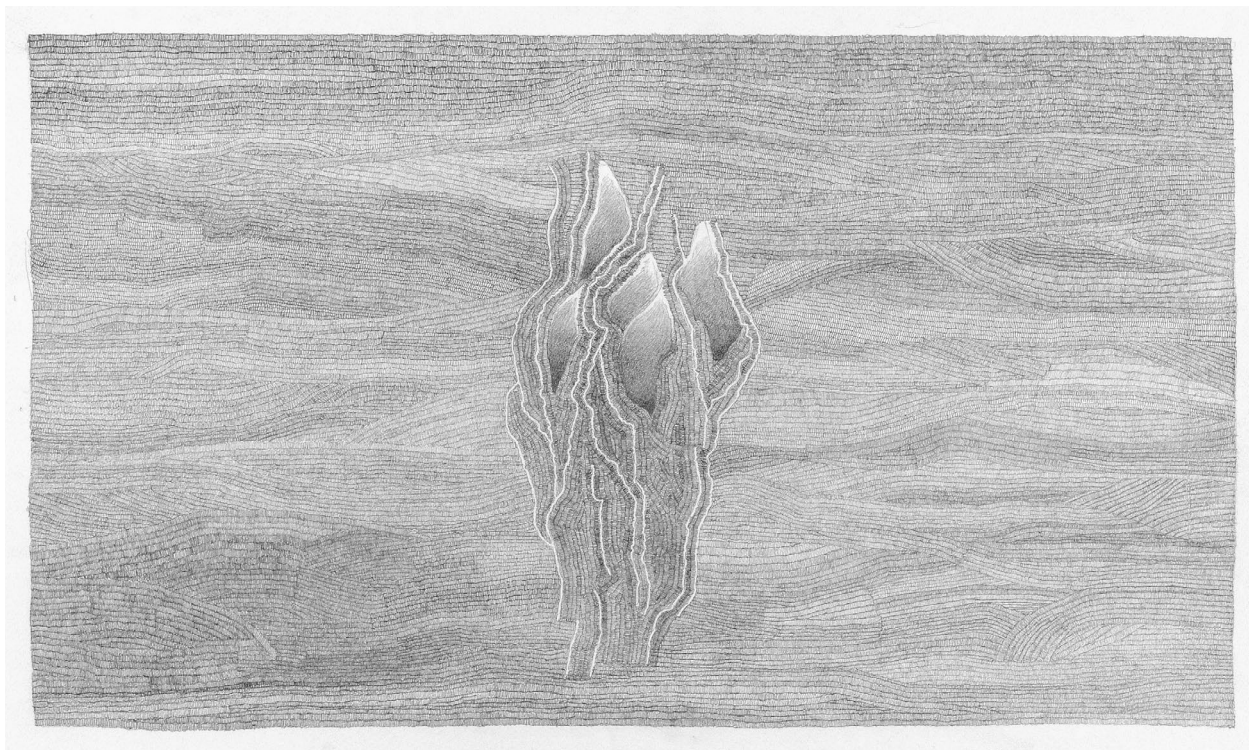
Anyám számtalanszor állította *Az asszony dolga* című fikatív értekezésében, amit ugyan nem írt meg soha, de akár meg is írhatott volna, miszerint minden valamirevaló asszony tud főzni. Azt nem sikerült megtudnom, hogy mire való az asszony, ha nem tud főzni, de az legalább világos, hogy nem vagyok valamirevaló. Úgy ténferegtem a lábasok, serpenyők, fazekak, kukták, szűrők, passzírozók és egyéb konyhai szerszámok világában, mint Alice egy ellenséges, zománcozott csodaországban, ahol nincs más fegyvere az embernek, mint az inox húsvilla, és mindhiába ölti magára a tepsit páncélként, a szavak úgy döfik át a fekete ötvözetet, ahogy omlós húsba szalad a konyhakés. Nem szerettem, és nem is tudtam főzni mindaddig, amíg Alízkát be nem hozta a mentő a klinikára.

Alízka madárcsontú, egészen madárszerű lény, kamaszlány méretű hálóingében tollfosztott házi verébre emlékeztet, és madárjellege akkor is megmarad, amikor teli torokból ordít, ugyanis felhúzott, halvány, vékony ajka mögött alig láthatóak a csonkára kopott és letöredezett fogak, így tátott verébcső a szája. Csak az üvöltés ellensúlyozza valamelyest a verébszerűségét, s az üvöltés artikulátlan, szélsőséges formáiban Alízka képes verébből *Archaeopteryx*-é válni, olyasformává, ahogyan a természettudományi múzeumokban rekonstruálják kicsiny fejjel, filigrán csontozattal és apró, hegyes fogakkal, amint röptében elkap egy *Compsognathust*. Ilyenkor persze az egész elmeosztály Alízka zsákmányává változik, egy felkavart hangyabollyá, amit éppen elnyelni készül az ősi réműlet, és ahol fejveszetten szaladgál ápolt és ápoló, némelyek óbégatva, mások méltatlanokodva, s akad, aki némán, elborzadtan csóvál fejet, vérmérséklete szerint. Alízka velőtrázó üvöltéssorozata után röviddel megszólalnak a telefonok, egyszerre hívnak a vezetékiesen és a mobiltelefonon is, mintha a legkisebb kétség férhetne ahhoz, hogy az üvöltés behallszik az orvosi szobába, amely a kollektív képzeletben valamiért hangszigetelt óvóhelyként vagy masszív falú erődítményként él, ahová hang sem hatolhat. A levegő tényleg megtorpan az ablaknál, mert a szoba egy kesztyűujszerű belső udvarra néz, ahol a betegek szüntelenül dohányoznak egy szakadatlan cigarettafüst-láncot fújva, amely ráhur-

kolódik az ablaknyílásra, és lebeg, mint egy örökös, leverhetetlen és bűdös pókháló. Alízka üvöltése azonban szétfeszíti az ablakon terpeszkedő füsthálót, bejut a szobába, és mint egy kérlelhetetlen ragadozó, lenyeli a bútorzatot, a kiállítási plakátokat, az OGYÉI útmutatást, szaklapokat és gyógyszer-tájékoztatókat, csak én maradok a falak között, meg a két veszettül csörgő telefon. Nézem a vezetékes készüléket, csőrömpölő fekete varjú, felemelem a kagylót, csonka varjúszárnny lóg zsinóron, a mobiltelefon meg csak szól és zúg közben, aztán végre elhallgat. Elrendelem az injekciót, és kimondom a bűvös szót: jövök! Jöttem hírére, mint másodosztályú filmekben, fuvallat indul meg odakint, a steril fehér folyosók suttagó, árnyas fasorrá válnak, a kórtermek békés ligetekké, és a megnyugvás végighullámzik mindenfelé az elmeosztályon, mint aranyló búzatábla a simogató szél alatt.

– Mi a fenét csináljak Alízzal? – egészen tanácstalan vagyok, azért persze határozott léptekkel megyek fel az akut részlegre, mert tudvalevő, hogy aki döngő léptekkel közlekedik, arról nem feltételezik a bizonytalanságot. A lépcsőn megyek, úgy hosszabb az út, mint a fémketrec lifttel, így másodperceket nyerek, hogy kitaláljak valamit, miközben mosolygok, mert valahogy létformám lett a mosoly. A lépcsőforduló alatt lelakatolt rácsok, mögöttük kék tömlőkben áll a szikvíz, nem lehet hozzájutni, a vízadagolókat leszerelte és elvitte a működtető, eszembe is jut rögtön, hogy pokolian szomjas vagyok, olyan szomjas, mint Chailles-ban, s a mosoly száraz ínyemre tapad.

Elfogyott az ásványvizem, amelyet a reptéren vettem, és a Párizsból Blois-ba tartó vonaton nem mentem át a büfécocsiba, egyrészt mert nem szeretem a büfécocsikat, másrészt arra gondoltam, hogy egy ekkora utat kibírok víz nélkül. A repülőn vörösborot ittam, az Air France-járatokon kitűnő bordeaux-i volt, a választás azonban vagylagos: vagy vizet, vagy bort adtak a mereven mosolygó stewardesek, így inkább bort kértem. A leszállás után vásárolt vizet egy szuszra megittam, és sokáig szorongattam a műanyag palackot, a TGV-re is magammal vittem, recsegeve préseltem a vonatfalon szűkölködő szemetesládába. Orléans-ban át kellett szállni, de a csatlakozási idő csak néhány perc volt, nem tudtam italautomatára vadászni. Aztán Blois-ba értem jött valaki autóval Chailles-ból, már ott várt az állomás előcsarnokában. Afféle karbantartó-mindenes és alkalom szülte sofőr



Kókay Krisztina: Anyám balladát táncol II. (Sinka István)

volt a Chesnaie klinikán, elég joviális alak kockás ingben, én mégis restelltem azzal kezdeni, hogy várjon, amíg az állomás büféjében vizet veszek. Az autóban már nagyon kínozott a szomjúság, maradék testnedveimet is felitta az út, ajkam az ínyemre tapadt, a szájpaddlásom feszült a szárazságtól, és nyál nélkül, üresekkel nyeltem a levegőből. Késve érkezünk a chailles-i klinikára, már elkezdődött az akkreditációs megbeszélés, ahol minden dolgozónak részt kellett vennie, beleértve a sofőrt is, aki így engem is kedvesen behívott a gyűlésterembe. Böröndöstül és mumifikálódva bevonultam, a bemutatkozásomat a szájpaddlásomra ragadt nyelvvel valahogy elsziszegtem, majd elnézést kérve, kitántorogtam a mosdóba, ahol hosszú percekig ittam, mint egy fuldokló kacsa, a tenyerembe csorgó csapvízből. Kis híján szomjan veszttem, mire Claude Jeangirard legendás intézményébe megérkeztem állásinterjúra.

A Chesnaie klinika hírneves hely, s a hajdani kastély falai között ott lengedez, mint egy kopottas, vérszegény házi szellem, a francia ellenállás mesterségesen életben tartott nosztalgiája, ahol az elmebetegek és a személyzet egy nagy közösséget alkotnak, szigorúan a humanizmusra és a pszichoanalízisre alapozva. Kétség nem férhet hozzá, hogy a klinika 1956-os alapításakor izgalmasak voltak ezek az ideák, olyannyira, hogy az elmebetegek, ápolók és orvosok mellett jött

ide szociológus, pszichológus és képzőművész is, sőt, egykori ellenállók és harcos emberbarátok is érkeztek, akiket inkább mozgósított az újszerű, intézményes pszichoterápia, mint a magyarországi forradalom.

Az első este a vacsora egy nagyobb, ovális alakú helyiségben volt, a kastély egyik melléképületében, amelyet étkezőnek rendeztek be hatalmas, lakozott tölgyfa kerekasztalokkal. Ilyen tekintélyesen ódon bútordarabokat csak Erdélyben láttam, de arrafelé is eltűnőben vannak, felváltja őket a lapra szerelhető formatervezés. A kastély étkezőjében együtt ettek a betegek és a személyzet, javarészt a maguk főzte menüt, és első ránézésre lehetetlenség volt eldönteni, hogy ki melyik csoport tagja. Azt hiszem, pontosan ez volt a lényeg. Az asztalok körül jöttek-mentek, mindenki haladt valamilyen irányba, mint egy bonyolult rendszerű, örökmozgó szerkezetben, ahol a fémgolyókat emberekre cserélték, akik hozták-vitték a cseréptálat. Aztán a mozgás egyszerre megritkult, panoptikumszerűvé vált a terem, és egy láthatatlan kézjelre mindenki kanalizálni kezdett. Engem is helylyel kínáltak. A karom az asztalhoz ragadt egy zöldes főzeléknyom és egy karamellszínű szaftpecsét között. Velem szemközt ült le a kísérőm, egy impozáns mellű pszichológusnő, látványos szemüveggel és kiejthetetlen lengyel vezetéknevvvel, amelyben sok volt a mássalhangzó-torlódás. Bemutatta egyenként az

asztalunknál ülőket, és mindenkit a keresztnevéen szólított, engem kivéve. Közvetlenül mellettem, balról, egy Céleste nevű vacsorált, aki, hallván a doktor előnevet, felemelte a fejét a tálból, amelyben zöld püré hullámszórt, tátott szájjal rám nézett, s mint mocsári füző, úgy sorjázta fogai között a zöldségmaradványok. Volt az asztal körül egy szép, kissé szabálytalan arcú, üres tekintetű fiatal nő is, aki lassan himbálta magát egy néma muzsika ritmusára, miközben görbe kanala a főzelékben táncolt. Az én zöld pürémet egy csapzott hajú nő hozta, Alicia, aki erősen bandzsított, és akinek egyik ujjja a tálba lógott. Olyan volt a lerágott körömcsonk a cseréptál szélén, mint egy riasztó régészeti lelet. A zöldségkrémleves után boudin volt a második fogás, hófehér, hurkaszerű készítmény. Ültem a kerekasztal mellett, és mereven néztem a francia gasztronómia elborzasztó alkotását, miközben a szomszédom széles fogközeiből kitüremkedett a boudin húsa. Céleste hirtelen elvesztette mocsári jellegét, olyan volt most, mint egy rozsmár sok kis fehér agyarral.

A chailles-i látogatásom másnap véget ért, és hazatértem után néhány nappal udvarias levélben lemondtam az elnyert állásról. Válaszukban rendkívüli sajnálatukat fejezték ki, mivel, amint írták, a szakmai kollektíván kívül a betegek is nagyon rokonszenvesnek találtak. Alicia bizonyára nem közölte a klinika igazgatójával, hogy miután a spenótszerű zöldséglevest, majd a hurkát is érintetlenül visszavitte a konyhába, dühében földhöz vágta a tányért, és hangosan szitkozódott, hogy miért neki kell kiszolgáltatnia az összes kurvát. A lengyel pszichológus, aki Alicia után ment a konyhába, csillapítani próbálta, de amikor kényszerű mosollyal visszaült az asztalhoz, észrevettem, hogy a narancssárga pulóverén, mint egy hevenyészett Kandinszkij-másolaton, zöld főzelékfoltok és csíkok éktelenkednek.

Alízka még egy retteneteset ordított, amíg felértem az akut osztályra a lépcsőkön, miközben azon gondolkodtam, hogy miért is nincsenek itthon olyan intézetek, mint a chailles-i klinika, ahol fogadnák a nehéz betegeket, mint a mi Alízánk, akivel nem tudunk mit kezdeni, legfeljebb az egyik kimerült osztály időnként átadja a másíknak. Alízka, aki szellemi fogyatékosága mellett szinte teljesen vak volt, ezúttal két okból ordított: egyik az volt, hogy azt hitte, férfivá akarjuk operálni, a másik meg a kórházi ebéd, amelyet mérgeztetéses téveszméi miatt nem volt haj-

landó megenni. Az injekciók mindeközben szerencsére hatni kezdtek, és a műtét kérdéskörét viszonylag hamar megoldottuk: közöltem Alízkával, hogy én semmi pénzért nem vagyok hajlandó műteni, sem férfit, sem nővé senki emberfiát, de még egy benőtt körömöt sem fogok megoperálni! A benőtt köröm pedig fáj – mondta rövid idő múltán és ellentmondást nem tűrve Alízka, némi nehezteléssel, de végül nem firtatta tovább a műtétet. Az evés már nehezebb dió volt, azzal sehogy sem boldogultunk, az injekció sem bírta jobb belátásra. Attól tartottunk, hogy a lassan pillékönnyűvé váló Alízka, akinek kiálló járomcsontjai miatt világtalan szeme megnőtt, és kulcsontja mögött üreges árkot vájt a soványság, egyszerűen éhen hal az osztályon. Végző kétségbeesésben, egyáltalán nem főorvosi kérdést szegeztem neki: de hát mégis mit enne? Alízka arca csendes, réveteg mosolyba fordult, nem láttam még ilyen átéléssel mosolyogni: spenótot! A körülöttem álló fehérköpenyeken végighullámszórt a spenót okozta döbbenet, amely akkor sem lehetett volna nagyobb, ha Alízka francia pezsgőt és kaviárt kér, netán flamingónyelvet. Főznek itt spenótot? – a főnővér szeme kikerekedett erre a kérdésre, ő a főorvostól gyógyszernevekhez, adagoláshoz, milligrammokhoz, 175-ös szénhidrátdiétához volt szokva. Kiderült végül, hogy spenót, az itt nincs. A helyzetet egy módon lehetett orvosolni, mégpedig úgy, ha én főzök. Lesz spenót! – akár ágyút is mondhattam volna, egyformán képzelenségnek tűnt mindkettő.

Aznap már csak az foglalkoztatott, hogy hogyan úszhatnám meg a spenótfőzést. Elképzelttem, sőt láttam, hogy Alízka ordítva dobja majd el a tányért, benne a spenótommal, mert biztos benne, hogy megmérgezték, a spenót meg zöldre mázolja az egész osztályt. De nem volt menekvés. A kör bezárult, beszorított a kíméletlenül csillogó lábasok közé, a serpenyők fekete nyele, mint anyám elmerevedett ízületű ujjja, vádlón mutatott rám, és én belefőztem minden kétségemet, némi vajat, sőt és fokhagymát a spenótba. Mutter, ilyen jót még sose csináltál! – mondta a fiam, miközben Alízka főzelékének a maradékát ette. Mint ritka kincset, úgy menekítettem egy aprócska műanyag dobozba, amit még lehetett.

Alízka másnap a kórházi reggelihez hozzá sem nyúlt, csak a spenótot várta ebédre. Ugyanúgy evett, mint a fiam, mohón, elégedetten. Finom volt – mondta, és töredezett fogai között smaragdként ragyogott a spenót.

KEMENES HENRIETTE

Az éhségről

Így próbálja eltakarítani a sarkokba gyűlt szemetet,
 az árnyékba rakott tűz apró, kormos maradványait.
 Már nem emlékszik, ki hordta oda a gallyakat és mi végre.
 Nem tudja, kik ülhettek a lángok körül, és azt sem,
 hogy megmelegítette-e egyáltalán az átfagyott végtagokat.
 Mindenesetre, a kerítésen száradó állatbőröknek
 nevetet adott, és ujjával beletürt a puha szőrbe,
 titokban azt remélve, hogy újra felbőgnek majd.
 Ez a savanyú szag mégsem távozott soha többé már,
 a cserzett homlokok redőiben jégvirágok nyíltak,
 és a hideg évszak magával hozta az éhínséget,
 vastag ecetszagba burkolva a völgy népeit.

Megmelegedniük
 sosem sikerült,
 de megtanulták,
 hogyan kell fázni.

Onnan, ahonnan már hallani se

„I want more applesauce. I want more seats reserved for heroes.
 Dear Forgiveness, I saved a plate for you.
 Quit milling around the yard and come inside.”
 (Richard Siken)

Ez a megkopott közönségesség, hogy az egész, mint egy szappan,
 egyszerűen kicsúszik az összefüggések szorításából.
 Egy szőlőcukorral teli dobozt rázogattál, mielőtt
 kifecamítottad volna a bokád, ennyit biztosan tudok.
 Az ágy végében ültél, heves mozdulatokkal adtad elő a jelenetet,
 amiben az a kanadai lány szájbarúgja a partnerét forgatás alatt.
 A hatodik emeleti ablakunk előtt tornyosuló fekete nyár
 lombjába képzelt emberarcok eltorzult suhogásából,
 ha akarnám, még összerakhatnék magamnak valamit.
 De mint a békák násza estéknént, vagy az apró dobókockák
 csontos pattogása, aztán a két öreg táskarádiójából
 felszűrődő meccsfosztlányok, kivehetetlenné csomósodtak ezek is.

Így halnak el fokozatos halállal a hangok, végül hirtelen.
 Mint egy bollywoodi snittben, amikor az áldozat szájába
 rongyot gyömöszöl egy izzadt, stukkeres fazon.
 Alacsony költségvetés, hiányzik a valódi légszomj,
 egy megfutó szarkaláb, a tükrösre duzzadt ütőerek.
 Hiányzik, hogy valaki elhitesse velem, történhetne így is.
 Pótcselekvések torkolatában állok, nincs túlpart,
 te mégsem kellesz már nekem. Nyom nélkül tűnik,
 egyszerűen szakad ki belőlem, mint gyerekből a sírás.

Hálával tartozom mindennek, ami semmit sem vár el tőlem.
 Este hét múlt, két ember áll az arcomon. Beszélgetnek.

LAJTOS NÓRA

A tiszta szavak veteményeskertje

A 90 éve született Czine Mihály emlékezete

„...élet és irodalom összetartozik,
de az irodalomnál mindig több az élet.”
(Czine Mihály)

A nyírmeggyesről indult Czine Mihály irodalom-szemlélete népi gyökerekből sarjadt, ennek következtében kétségtelenül és megkérdőjelezhetetlenül vállalta a közös sorsot Móriczcal és nemzedéke tagjaival. Számára a nemzeti önismeret együtt járt azzal az erkölcsi tartással, amelyet a hatvanas–hetvenes évek irodalompolitikája mellett képes volt fenntartani, ezáltal példás fátylaként lobogott. „Családjától két olyan útravalót kapott, amelyekhez egész életében hű maradt: a közösségi szellemet, a szegényekért érzett felelősséget és a kálvinista hitet, zsoltáros lelkületet.”¹ A „hétkrajcáros” sorsban élő emberek ragadták magukkal, vagy azok az írók – például Szabó Pál, Sánta Ferenc –, akik a nemzet feletti örökös szorgalmazták. Ady szavait sokszor idézte: „a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára”² Magyarságtudata a határokon túlélő, embertársaival sorsközösséget vállaló egyén harca volt élete végéig.

A hodászi elemistából lett Eötvös-kollégista rendkívüli érzékenysége a népi írók, közülük leginkább Móricz-értelmezésében tükröződik vissza, a harmincévesen írt *Móricz Zsigmond útja a forradalmakig* (1960) című könyvének tanúsága szerint. Az 1968-as Móricz-monográfia szerzője egyaránt modern irodalomértő és értékörző. A parasztematikát a „sárarany” problematikáján keresztül mutatta be, az író realista–naturalista stílusfestésének méltatása mellett. Kritikus önszemléletének, bartóki normakövetésének esszenciája a monográfiáját záró tételmondat is: „Magyar író modern igazán csak magyarul lehet”.³ Úgy írt, hogy mondatai már leírásuk pillanatában klasszicizálódtak, s úgy beszélt, hogy

zengő hangjával lenyűgözte hallgatóságát. „Amikor egyes írók, történelmi személyiségek portréit festi [...], a szülőhazához és a nemzethez való hűség példasugárzó vonásait, s a protestáns etika, magatartás, gondolkodás meghatározó jegyeit mindig külön színekkel nyomatékosítja Czine Mihály.”⁴

Pályatársaival – Béládi Miklóssal, Domokos Mátyással, Sötér Istvánnal, Rónay Györggyel, hogy csak néhányukat említsük – gyakran folytatott kerekasztal-beszélgetést; exoterikus recenziói, építő kritikái jól megfértek akár Kulcsár Szabó Ernő Esterházy *Kis magyar pornográfijáról* értekező tanulmánya mellett is (Jelenkor, 1985/5.). Az úgynevezett „Péterek nemzedéke” mellett tovább tudta éltetni azt a népi irányvonalat, amelynek recepciós bázisa alig maradt alul a posztmodern kánonnal szemben. Így szólt az elsők között a Kilencek költői csoportosulás tagjai közül Kiss Benedekről (a *Szemem parazsa mellett* című verseskötetét értelmezve) vagy Oláh Jánosról (*Az örült* című regénye kapcsán). „Czine Mihály halála előtt talán az utolsó előadásában azt mondta, hogy a népi írói felfogás elsősorban magatartás kérdése. Igaza volt. A magyar írástudók évszázadok óta változatlan felelősségtudata, népi szemlélete nem stílusjegyek függvénye, hanem elsősorban magatartás, a sajátos magyar léthez való viszony, amely a legváltozatosabb műformákban nyilatkozhat meg”⁵ – olvashatjuk Oláh János méltató sorait.

Vajon milyen hosszú az „emlékezet köldökzsinórja”? Ott lüktet-e benne az a véráramlat, amelyen keresztül a magyarság értelmezni képes önmagát? A 70 esztendő Sötér István köszöntőjében írja: „Aki nem ismeri a régi értékeket – tanította –, annak nincs mihez viszonyítani az új jelenségeket; az emlékezet hiánya az erkölcsöt is csonkíthatja”⁶

Igazságszeretetét több kötetnyi kiváló esszéjében, célélvű tanulmányában is kinyilvánította (*Nép és irodalom I–II.*, 1981; *Kisebbség és irodalom*, 1992). A Tamási Áron-i helyállást és virrasztást szorgalmazta. „Nem hivatkozott Heideggerre, Gadamerre, Foucault-ra, Iserre, Barthes-ra, Genette-re, de Lacanra és Derridára sem, pedig nélkülük manapság jószerivel

1 GÖRÖMBEI András: *Czine Mihály Könyvtár Hodászon*. In.: http://szjptk.iif.hu/toronyor/V_evf_3/czine_1.htm [utolsó letöltés: 2019. február 24.]

2 ADY Endre: *Vallomás a patriotizmusról*. In.: Szabadgondolat, 1913. október, *Ady Endre összes prózai műve* <http://mek.oszk.hu/00500/00583/html/ady87.htm> [utolsó letöltés: 2019. február 24.]

3 CZINE Mihály: *Móricz Zsigmond* (monográfia), Csokonai Kiadó-vállalat, Debrecen, 1992, 154.

4 BERTHA Zoltán: *Czine Mihály irodalomképe – a kálvinizmus vonásában*. Hittel, 2006/1. 112.

5 OLÁH János: *Mi az, amiben élünk? Az irodalmi szociográfia napjainkban*. Csoóri Sándor, Elek Tibor, Oláh János, Rott József kerekasztal-beszélgetése, Kortárs, 2003/2., <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00066/miazami.htm> [utolsó letöltés: 2019. február 24.]

6 CZINE Mihály: *Sötér István köszöntése*. Jelenkor, 1983/6. 584.

nem tanácsos megszólalni.”⁷ A tiszta szavak emberét nem engedte létszemlélete az új szelekkel sodródni. *Németh László korszerűsége* kapcsán jegyzi meg: „A klasszikus formák újrafogalmazhatók és új tartalommal megtölthetők. A jól értelmezett egyszerűség igazi nagyvonalúságot adhat”.⁸ Őszintén hitt ebben.

7 KARÁDI Zsolt: *Nép, sors, irodalom, In memoriam Czine Mihály*, <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/283-293.pdf> [utolsó letöltés: 2019. február 24.]

8 *Németh László korszerűsége*. Béládi Miklós, Czine Mihály, Király István és Vekerdi László beszélgetése, Jelenkor, 1980/3. 277.

A magyarság irodalmának veteményeskertjét művelte tehetségével. Tudta: a jó földben gyökeret eresztő, majd szárba szökkenő irodalom gondozására, ápolásra szorul. Erre tanította egyetemi tanárként tanítványait, hogy mint jó kertészek, óvják, védjék meg a nyelvében „ragadt” magyarságot, határon innen és túl. Abiit, non obiit. Czine Mihály húsz éve van a végtelen „csönd kényszerzubbonyában”. Eltávozott, de nem halt meg. S hogy figyelünk-e eléggé lelkiismeretes munkásságára? Úgy gondolom, amíg a gondolkodó értelmiségi szellemiségének őrzői itt élnek közöttünk, addig a generációs emlékezet tovább él-teti a „Nagymindenség”, azaz a népi és a határon túli irodalom apostolának cselekedeteit.



Krivátsy Szűts Miklós: Arany János (1940, Budapest)

MAKKAI ÁDÁM

Shakespeare nevére

A költő születésének (1564. április 23.) évfordulóján

Homlokomon szegyéntől lángolsz *s égsz, pír*,
 enyhébb szóvirág? – nem jár énnekem,
 mert szellemeddel fűtött énekem
 nevedre rímel, tréfamester, Shakespeare!

Mi a világ? Képzelet s akarat?
 vagy pirulás-övezte képzelet,
 melyben vígan dalolva ellehet
 egymás mellett köcsög, bor és garat?

A világ inkább egy szimfónia.

Témái közt kell hallgatóznia

annak, ki elvet mindent, ami rémhír...

Ennek nyomában botladozol *s égsz... Pír*,
 szégyenem jegye: „Védd meg nézeted!” –
 buzdít bizalmát bűgva Billy Shakespeare.

A magyar anyanyelvű emberek többsége Shakespeare nevét a magyar *e* hanggal ejti, ennek nemzetközileg használt fonetikai jele az „epsilon”, azaz ϵ – holott az angol hang a magyar *é* megfelelője: *Sékszpir* és nem *Sekszpir*. Ha az angol *é* hanggal jelölhető szó jelentését megvizsgáljuk, kiderül, hogy az angol *shake* (rázni) és *spear* (lándzsa) szavak ötvözetével van dolgunk, vagyis Shakespeare neve azt jelenti, hogy *lándzсарázó*. Mit jelenthetett ez az 1600-as évek angolságával? Testórt? Valamilyen katonai rangot? Fizikai erejével dicsekvő személyt? E lehetőségek illusztrálására ajánlok tíz angol és három mai francia szóösszetételt, melyek szerkezeti hasonlósága vizsgálódást érdemel:

blacklist: feketelistára helyez, ellenségnek minősít

blackmail: zsarol, zsaroló levelet ír

breakfast: megszünteti a koplalást, reggelizik, reggeli

cutrate: leszállított árú termék, olcsó

dolittle: keveset tesz, lusta, henyélő

killjoy: örömgylkos, a rossz hír hozója

makepeace: békebíró, ügyvéd

spitfire: tűzköpő (második világháborús brit harci vadászrepülő)

threshold: küszöb, elkülöníti a kicsépelt búzmagot az ocsútól

whitewash: fehérre mos, meszel, terhelő bizonyítékokat eltüntet

garde malade: betegőrző, ápoló, ápolónő

piss en lit: ágyba pisiltető, útszéli pitypang

trompe euil: becsapja a szemet, tévútra visz, cseles

„Nem gondolom, hogy egy költői pálya harmincon túl indul”

Beszélgetés Zsille Gáborral



A Magyar Költészet Napja, azaz József Attila születésnapja alkalmából idén is napvilágot látott *Az év versei* című költészeti antológia a Magyar Napló Kiadó gondozásában. Történetéről, műhelytitkairól a kötet szerkesztőjét, Zsille Gábort kérdeztük.

– *Mikor született Az év versei antológia, és mi volt a koncepció a létrehozásakor?*

– Idén tizennyolcadik alkalommal, 2002 óta jelenik meg minden esztendőben, hagyományosan a Magyar Költészet Napjára, vagyis április 11-re. Azzal a szándékkal hozta létre Oláh János akkori főszerkesztő és kiadóvezető, hogy egészséges szakmai alternatívát teremtsen a jóval beágyazottabb (1964 óta létező), ám az utóbbi évtizedekben kissé zártkörűvé vált *Szép versek* antológia mellé. Másképpen fogalmazva: hogy azoknak a fontos szerzőknek is legyen esélyük egy rangos költészeti sereg-szemlében szerepelni, akikről a másik oldalon nem vesznek tudomást.

– *Kijelenthető, hogy ez az antológia a kortárs magyar költészet reprezentatív sereg-szemléje?*

– Igen, mi több, a felvonultatott költők számát tekintve a legátfogóbb magyar nyelvű lírai válogatás, hiszen évről évre százan kapnak benne helyet. Véleményem szerint ez a létszám reális, és szerkesztésileg még éppen kezelhető. Ugyanakkor nem biztosíthatja a teljességet, sajnos sokan kiszorulnak: száz helyet képtelenség sérelmek nélkül szétosztani százötven, kétszáz ember között. Az idei kötet legidősebb szerzője a kilencvenkét éves Tornai József, a legfiatalabb pedig az 1990-ben született kárpátaljai

Marcsák Gergely. Egyébként a kötetben a férőhelyek száma praktikus okból korlátozott, legfőlegbb százhárom – mert valamennyi költő portréfotója szerepel a borítón, és összesen ennyi fénykép fér el. A száznegyedik fénykép helyét a vonalkód és az ár foglalja el.

– *Az ár fölé még beférne két költő, ha nagyon erőlködnénk. De akkor csakugyan zsúfoltság lenne a borítón. Ön mióta szerkeszti az antológiát?*

– 2015 óta, tehát most ötödik alkalommal szerkesztem, és következetesen tartom a száz-as létszámot – idén százegy költő verseit emeltem be. A szerkesztés a versanyag válogatását, gondozását és a szerzők életkora szerinti sorrendbe állítást jelenti. És persze a korrektúrafordulóval járó többhetes levelezést, ami nem kis bűvészművészet: egymagam egyidejűleg száz költővel tartok intenzív munkakapcsolatot, rálátva gondolkodásmódjukra és valamelyest a hétköznapiakra is. Igaz, hogy ez roppant megterhelő, de legalább annyira érdekes és gazdagító. Valószínű, hogy február és március folyamán én vagyok a legnaprakészebb a kortárs magyar irodalmat illetően: költőink színe-javáról tudom, éppen ki beteg, ki készül elutazni, kit milyen tervek foglalkoztatnak és határidők szorítanak. Ez a tájékozottság felelősséget is

helyez rám, és tanulási folyamatként élem meg.

– *Szüksége lehet a diplomáciai érzékre. Kiktől vette át az antologiaszerkesztést?*

– Jeles elődeim vannak: a 2002-es indulástól Szentmártoni János végezte úttörő jelleggel ezt a munkát, egészen 2010-ig, amikor vállára neheztedek a Magyar Írószövetség elnöki tisztségével járó feladatok. Utána három évig Nagy Gábor szerkesztette a válogatást, 2014-ben pedig Csontos János. Tőle vettem át a stafétát. Érdekes, hogy az első években a beválogatott költők száma nyolcvan körül mozgott – ahogy stabilizálódott az antológia helyzete, ahogy egyre nagyobb presztízst vívott ki magának az irodalmi palletán, úgy növekedett száz körülire a szerzők száma.

– *Milyen szempontok alapján szerkeszti a kötetet, ki kerülhet bele?*

– Csak szakmai alapon válogatok: szekértáboroktól és kultúrpolitikai szempontoktól függetlenül, mindenkit számításba véve. *Az év versei* nem pályázós antológia, tehát nem kell hozzá „beküldeni” verset. A szerkesztés alapja az irodalmi folyóiratok előző évi termése, kisebb részben pedig a frissen megjelent verseskönyvek.

– *Tehát Ön egész évben figyelemmel kíséri a folyóirattermést. Azért ez nem kis vállalkozás. Milyen a kortárs magyar költészet?*

– Ezt a kérdést gyakran nekem szegezik, és mindig zavarba hoz. Persze logikus kérdés, hiszen feltételezhető, hogy rálátok kortárs líránk folyamataira, köszönhetően a folyóiratok szüntelen tallózásának. Valóban rálátok, és azt tapasztalom, hogy költészetünk rendkívül sokszínű: bajosan jellemezhető kategorikus megállapításokkal. Rengeteg szerző, rengetegféle hang, forma. Laikus körökben gyakran elhangzó vád: a mai költők már azt se tudják, mi fán terem a rím, egy szonettet se képesek összehozni, hol vannak már a régi veretes versek, a klasszikus formák és így tovább. Nos, aki kézbe veszi *Az év versei* bármelyik kötetét, megnyugvással láthatja: a vádak alaptalanok. Napjainkban is sok költőnk használ rímeket, kötött formákat. Kimondottan népszerű a szonett, még a legfiatalabb alkotóink körében is; az elmúlt évben pedig hódító útjára indult egy kecsesen könnyed forma, a villanella.

Persze, a sokféleség mellett azért megfigyelhetők aktuális folyamatok. Az egyik legfontosabb, hogy egyre több átköltés, stílusparódia születik, egyre több úgynevezett örömszöveg. A magam részéről ezt – stílszerű jelzővel – örvendetesnek tartom. A közelmúltban gyakran a költők fejéhez vágják, hogy folyton szენvelegnek, verseik túlságosan depresszívek. Csakugyan, a magyar irodalom nemes hagyománya a felszabadult játékoság – miközben magától értetődő, hogy a hivatástudattal megáldott költő az emberi lét, az erkölcs és a kultúra legsúlyosabb kérdéseivel birkózik. A kommunista diktatúra után több évtizeddel alighanem elérkezett az idő, hogy a szolgálatos irodalom mellett az örömszövegek is

teret kapjanak. Ezért, hogy *Az év verseibe* gondosan beválogatok vidám hangvételű műveket is.

– *Milyen újabb fejlemények figyelhetők még meg költészetünkben?*

– Természetes, hogy a költészet reagál a társadalmi folyamatokra, a politikai történésekre. Az örömszövegek mellett megjelentek a fajsúlyos aktuális témák is: a multikulturalitás nehézségei, az európai kultúrát fenyegető veszélyek, a kereszténység kilátásai. Nemkülönböztében a migráció – például egy olyan költő, Vári Fábrián László tollából, aki kárpátaljaiaként a végeken él és alkot.

– *Mennyire változik a költők névsora? Milyen a nemek aránya, az életkori összetétel? Kerültek-e be idén új költők, akik még sose szerepeltek?*

– Minden esztendőben kiemelten figyelek arra, hogy az előző antológiához képest kicsit változzék a „mezőny”, legyenek új szerzők. Szörnyen unalmassá válna ez a sorozat, ha évről évre ugyanaz a száz ember szerepelne benne. Azt tartom egészségesnek, ha az évenkénti cserélődés tizenöt-húsz százalékos. Arra is ügyelek, hogy ezek a cserék ne borítsák fel a meglévő arányokat: a kimaradó költőnk helyett elsősorban nem férfiakat, hanem női szerzőket választok; a fiatalok helyébe hasonló életkorúakat és így tovább. Mindamellet nagyon fontosnak tartom az utánpótlást, a tehetségek felkarolását. Nem gondolom, hogy egy költői pálya harmincon túl indul, és csak az ötvenedik életéven túl vehető kézbe a stafétabot... Egy reprezentatív válogatás szerkesztése soktényezős tevékenység. S hogy néhány nevet is említsek a friss gyűjteményből: az antológiasorozat tör-

ténete során most először szerepel Sütő Csaba András, Szabó Palócz Attila, Varga Melinda és Vesztergom Andrea. Mindannyian a köznépmenedék tagjai, számos kötettel rendelkeznek, ezért is különös, hogy csak most került rájuk sor. Ám jobb későn, mint soha. A legfiatalabb korosztály debütánsa Horváth Veronika. Továbbá vannak jeles visszatérők, akik hosszabb távollét után szerepelnek ismét, például Balla Zsófia, Imre Flóra és Lanczkor Gábor.

– *Az év versei antológiának két látványos kísérőrendezvénye is van.*

– Idén már kilencedik alkalommal rendezzük meg a Versmaraton, az antológia költőinek félnapos felolvasását, ezúttal is április 11-én. Ez a kortárs hazai költészet legnagyobb élő tárlata. Oláh János és Tornai Szabolcs ötlete alapján 2011-ben azzal a céllal jött létre, hogy ne kizárólag a klasszikusok, de az élő szerzők művei is nyilvánosságot kapjanak. Remek lehetőség az olvasók számára, hogy élőben találkozzanak a szerzőkkel, átfogó képük legyen. Ezúttal a Petőfi Irodalmi Múzeumba várjuk az érdeklődőket, délelőtt 10-től este 10-ig, a belépés díjtalan.

Néhány nappal korábban, április 6-án 11 órai kezdettel pedig Pesten, a IX. kerületi Ferenc téren tartjuk a *Költők futása* elnevezésű rendezvényt, harmadik alkalommal. Ennek lényege, hogy a Versmaraton nemcsak átvitt értelemben, a színpadon üldögélő költők révén valósul meg, hanem fizikailag is: *Az év verseiben* szereplő szerzők váltófutással negyvenkét kört tesznek meg a téren. A közönséget is várjuk – aki kedvet érez, bátran futhat a költők oldalán.

Simon Adri

PAJOR ANDRÁS

A dinnyecsősz fiú

*unalmában a levegőbe
célzott aztán azon
tűnődött hogy a semmibe
eresztett lövedék valahol
csak úgy taláломra leesik
valakire vagy valakinek
a közelében és nem sebez
nem is koppan nagyot nem
sodor magával semmilyen
jelentést csak kérdéseket
vet fel hogy hát ez meg
honnan kitől miért vajon
vajon vajon vajon vajon*

*aztán feltevések és
feltételezések sodrása
indul és megmozgatja még
a kocsmázók képzeletét
is egy jelentéktelen
lövedék amely csak
úgy a végtelen semmibe
röpült de ráolvashatók és
beleálmodhatók saját
soha el nem sült
történeteink a
megvalósulatlan élet
fejezetei melyekben
valamivé nőttük
magunkat mi kis igazán
senkik akiknek csak
az álmaik maradtak
húzóerőként de azok
is csak akkor ha egy
céltalan lövedék
becsapódik vagy
inkább csak alászáll
a közelükben és
ezeket átgondolva
a dinnyecsősz fiú
mutatóujja a ravaszon
a végtelen semmibe
...*

Nem így képzeltem

*Nem a fojtott sarkokért,
a hangszigetelt lázadás
légszomjáért indultam.*

*Nem a kételkedés nehéz,
gúny és közöny közt tengődő
perceiről álmodtam.*

*Nem vágytam csinált
és erőltetett elismerésre,
csak hogy forrássá tegyem,
miből én ihattam, az igaz
szomjúság agóniájában.*

*De sarkamban lihegtek
a „sarka után leselkedel”
álnok és hízelgő követői.*

*Tovallant az élet,
a maradékból élek,
s mindenki élni lát.*

*Már csak a dac,
a könnyed fel nem adás
tartja bennem a hörgő
lelket, és ilyenkor
pattannak sosem remélt
szikrák, itt, a rejtekben.*

A világ marad vesztes.

BOROS ERIKA
A Kereszt

Valaki lassan felfelé tart.
 Tövisről vérharmat csepeg.
 Valaki fel, a csúcs felé tart,
 hogy önmagát feszítse meg.
 (Dsida Jenő)

Ébredzem, bár még félálomban a szülői ház kertjében rohangálok, mert nem lelem a pálinkát adó, vén körtefánkat, aztán hirtelen erős fénysugár csapódik az erkélyajtóra, és elúzi ezt az álomfoszlányt is. A tudat alól lassan kúszik elő egy mélyre ásott kórházi képsor. Tekintetem a fényben „füstölgő”, szemközti háztetőre vetődik, és ekkor gyógyszer vagy szesz szaga csapódik orromba, élesedik a kép, a gyomrom görcsbe rándul, mozdulni sem bírok, az ágy szélébe kapaszkodom.

Tárgul a tér: a második szívműtetem után jó fél évvel később ismét a rehabilitációs osztályon fekszem, ébredzem, behull a fény a kórterembe, a szemközti ház előtti lilaakácfürtök is megmutatják magukat, és mi az injekciózó nővérekére várunk. A kórterem a napirendi programját éli, kis társalkodóvá alakul, életsorsok bomlanak ki előttünk, képsorok vagy képkockák vetítik elénk a másik beteg életét. Őket hallgatva, tudva tudom, hogy a magam keresztjét nem cserélném fel az övékkel, az enyémet már jól ismerem, testhezálló, és bevált. Igazi támaszt, életerőt családunktól kapunk, jönnek, átölelnek, megsimogatnak. Ennyi kell, „semmi ráadás”, és visszatér belénk az élet! Hallom, ahogy daktilusokat zeng „a picinyke szénfejú cinke”, és „csengve-nevetve” gyönyörködöm ebben a világban. Istenem, de szép a teremtett világod! Napközben egy szarkapárra lettem figyelmes, egyikük bent ült a villanyoszlop tetején kialakított fészekben, a másik ki-kirepült táplálékért, olykor egy-egy egy ágacska is hozott. Napokon keresztül, szabályos ütemben. Egyik délután ismét láttam kirepülni a madarat, de haza nem tért még órák múlva sem. A nap már hanyatlóban volt, és ekkor a fészekőrző madár odahagyta a fészket, a közeli dróthálóra telepedett, és éktelen sivalkodásba kezdett. Válasz nem érkezett, és a párja sem jött. Következő reggel még ott kuporgott a fészek közelében, hangtalanul.

Évekkel ezelőtt szívvizsgálatra hívott a kardiológus barátnőm, csak úgy, rutinból. Riadtan felkiáltott, a billentyűt tartó húrok leszakadva libegtek-lobogtak:

műtetre azonnal! „Hallom a hangot, értem a szót”, mint Arany János *Ágnes asszonya*, és addig nincs semmi baj! Hogy mit is? Hogy átfűrészelik a mellkasomat? Hogy leállítják a szívemet, no, ugyan, ugyan, ez nem nekem szól. „Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.” Aztán, mire a Hősök terén az Andrassy út sarkáig értem, lerogytam a földre egy kertrács mellé, verejtékezve, és néztem a semmibe. Dél felé járhatott az idő, egy szívsebész neve volt a zsebemben, riasztottam a fiam, és irány a klinika! A folyósón tébláboltunk, amikor szembejött velünk egy lobogó, fehér köpeny, egy magas, mosolygós arcú, bajuszos orvos – mint az ürmösi székely, Bódi nagyapóm. Éppen őt kerestük, olyan biztonságot sugallt, hogy azonnal a szikéjére bíztam volna magam. „Szíved, a bomlott, / ócska kolompot / hozd ide, hozd ide, hozd ide már!” (Áprily Lajos). Javításra szorult, hát legyen! Sikeres műtét, az első; gyors felépülés, és vissza a munkahelyre. A hit kegyelmével élő ember, én, megértőbb lettem embertársaimhoz, de pörlekedni kezdtem: Istenem, ezt még miért kellett, míg bezzeg mások... S akkor egy sornyi vers – „Krisztusnak és Pilátusnak egyformán szolgálni nem lehet” (Dsida Jenő) – zavarta meg a „belülről látók” fényességével dicsekedő egómat...

„Jött velem az idő”, a kellenél is gyorsabban, naponta cikáztam a munkahelyemen a földszint és a harmadik emelet között, „Szép a világ, gyönyörű a világ, és nincs hiba benne” (Dsida Jenő), de a sérült lelki egyensúlyomért imák kellettek – nemrégiben olvastam, hogy egy tudós kísérleti alanyain kimutatta: ima hatására a fagociták száma meghatszorozódott, tehát az immunsejtekre és az idegrendszerre is csodás hatással bír.

Kardiológus barátnőm ismét vizsgálatra hívott. Utána csak annyit mondott, aorta- és kéthegyű billentyű cseréje vár rád, keresd a már jól ismert professzorodat. „Testem törött volt, és nehéz a lelkem” (Dsida Jenő), persze, hogy félttem, de a halál gondolata meg sem fordult a fejemben. A fizikai szenvedésnek célja és értelme van, tanítja Csontváry-Kosztka Tivadar *Fohászkodó Krisztusa* is. Húsvét előtt, a böjti időszakban volt a második műtét, utána az intenzív osztályra kerültem. A „kívül-belül / leselkedő halál elől” menekülőben ébredtem körbefüggönyözött ágyamon, füstös köd hullámozott át a kórtermen, de némi körvonalak élesedtek a résre nyitott függönyön át – egyedül fekszem a monitorok között, velem szemben egy magas állólámpa vagy gépezet, a kivetítőkön számok, és mert túl hangos a csipogás

a fejem fölött, felpillantok... és látom, a visszapillantó tükrömön is csak számok. Pillanatra sem szakad meg a gépezet, zúg, kattog, bűg, csörömpöl, még csenget is. Elhúzzák az egyik szárnyat, és fölém hajol egy jéghideg arc, kezében festett üvegtállal: mellkasröntgent szeretne. Áttörte az aurámat, és ezért sikoltva tiltakozom, nem tehet mást, elvonul. Tudom, hogy hol vagyok, az intenzíven, és hogy Húsvétra felgyógyulok, és a Keresztút stációit morzsolgatom, hiszen Krisztus kereszthalála megváltott minket. Feltámadunk, életünk nem egy sötét gödörben ér véget. Hirtelen minden elsötétül. Az ágyamról látom magam odébb, a szoba közepén felállított halálos ágyon, egy kis mécses pislákol a padlón, majd a betegágyamon fekve jobbra, az ablak felé fordulok, amely elé lassan egy hatalmas Kereszt ereszkedik alá. Én meg érzem, az imák ereje emel a Kereszthez, elérem és átölelem,

szorosán ölelem a Kereszt lábát – az otthoni, a brassóbelvárosi templom Keresztjének lábát. Az orvosok hívták a fiamat a kialakult helyzet miatt, én azonban nem éreztem zavarodottságot, „tisztá fejjel” válaszoltam, miközben bensőmben szokatlan melegség áradt szét, és ez az emberszeretet azóta is ott munkál bennem. Így cseréltem fel az Otthonomat Itthonra, Brassót a fővárosra, mert orvosfüggő lettem. Ebben a nyugalomban, amiben élek, tudom: megengedett a szenvedés is, de nem vagyunk egyedül, értem is „valaki fel a csúcs felé” tartott, és értem is „Tövistől vérharmat csepegett”.

Hiányérzetem? Hogy az olvasók lassan feledik a tanító, író, költő, hívő Gárdonyi Gézát, és hogy a transzcendenst érintő és nemzetföltő, a június 20-án 100 éve elhunyt Csontváryt soha nem méltatták kellő tisztelettel. Merre lehetnek mostanság a fecskék?



Dudás Sándor: Arany János

TARBAY EDE

Hasonlóságok

*Tarkovszkij hűvös napsütésben
Valami szláv kivagyiság szomorúsága*

*Csipkék és zsabók
Gyűrű opálkövel
Lendülettől felcsapó
Olíva-zöld malaclopó köpeny
Bölcs Visztulának széles ártere
Távolban tenger tavak csillogása
Napkeltében párával borítottan*

*Szekrényen almák hófehér papírban
Váratlanul kinyíló vaspántos ajtó
Levendulák lilája illata*

*Mindig el
Örökké vissza*

*Szelek cibálta suhogtatta zászlók
Szenteltvíztartó tömjén úszik benne*

*A Stalker lánya árnyék a falon
És a Veterán lüktető agya
A Tükör vásznán időtlenné tágul*

Gyereksors

*A visszatérő mindig porhó,
föld és ég közt, feszes kötélén,
a lét és nemlét útján bolygó
gyereknek nem jár érdemérem,
ha van, azért van, mert szerette
egymást az apja és az anyja,
ajándékvágygal teli este
szerelemvágyuk megfoganta.
A pillanatot elfeledték,
miféle szél sodorta össze
a lelküket, kiszáradt emlék,
testük cseréptál, összetörve,
más tölti már be mindkét elmét,
az, ami széttört, nem forr soha össze.*

N. SZABÓ JÓZSEF

Tudománypolitika Magyarországon a diktatúra kiépülése idején

1947 ősze – 1948

Annak ellenére, hogy 1947 ősztől a Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) baloldala megkezdte a demokrácia még meglévő maradványainak felszámolását, a totális diktatúra formálisan csak a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) 1948. június 12–14-i létrejötte után valósult meg.

A kommunisták hegemonsztikus hatalmi törekvései ellenére 1947 őszen még létezett néhány ellenzéki párt. Bár nagyon nehéz körülmények között tevékenykedtek ezek a politikai szervezetek, a sajtóban és a parlamentben még volt véleményük a társadalmi és politikai kérdésekről, így többek között a tudományos életről és a felsőoktatásról is.

Tanulmányunkban annak bemutatására törekszünk, hogy a még meg nem szüntetett polgári pártok miként reagáltak a kommunisták, illetve a baloldali szociáldemokraták tudománypolitikai elképzeléseire, továbbá feladatunknak tartjuk annak ismertetését is, hogy a „koalícióban” részt vevő pártok baloldali csoportjai rendelkeztek-e még önálló tudománypolitikai véleménnyel, vagy csupán elfogadták a tényleges hatalmat gyakorló MKP tudománypolitikai lépéseit.

Megvizsgáljuk azt is, hogy a már csak formálisan működő politikai erők a totális diktatúra kiépülésétől, 1948 tavaszától képviseltek-e még „önálló” tudománypolitikai elképzeléseket, illetve milyen véleményt alakítottak ki a nehéz helyzetben lévő Magyar Tudományos Akadémiával kapcsolatosan, továbbá, hogy szántak-e bármilyen szerepet a különböző tudományos társaságoknak és tudományos szerveződéseknek a mindinkább kiépülő diktatúrában.

A demokráciával való szakítás

A háború utáni magyar politikatörténetben „fordulópontot” jelentett az MKP 1946. szeptember 28. – október 1. között megtartott III. kongresszusa. A párttanácskozáson a kommunisták ugyanis deklaráltak szakítottak a demokrácia – addig többé-kevésbé álta-

luk is betartott – játékszabályaival.¹ Meglepő, hogy az ország jövőjét radikálisan megváltoztatni szándékozó és aktív tudománypolitikát folytató párt legfelső fóruma a tudomány kérdéseivel még csak nem is foglalkozott. Kivételt jelentett a Moszkvából hazatért Lukács György felszólalása, aki heves kirohanást intézett az egyetemek és az Akadémia ellen, amelyeket a reakció fellegvárának nevezett. Ugyanakkor döntést hozott a kongresszus egy, a tudománypolitikát perspektivikusan meghatározó hároméves tervjavaslat kidolgozására. Egy további határozat értelmében az MKP olyan nyilatkozatokat várt el tekintélyes tudósoktól, egyetemi tanároktól, hogy a párt kezdeményezéseit üdvözlik, és a terv alapvető elgondolásai- val egyetértenek.² Ehhez a kongresszus résztvevői hatékony propaganda biztosítását is szükségesnek tartották.

A hároméves tervvel kapcsolatos intézkedések területén fontos állomás volt, hogy a tervjavaslatot az MKP Politikai Bizottsága (PB) 1946. december 19-i ülésén megvitatta. Ennek alapján tartotta meg előadását a hároméves tervről a párt második számú vezetője, Gerő Ernő 1946. december 20-án, a Politikai Akadémián. Miután a Központi Vezetőség 1947. január 11–12-i ülésén a tervjavaslatot elfogadta, a tervet 1947. január 30-án kötetben is megjelentették.³

Az 1947. január végén nyilvánosságra hozott hároméves terv már kidolgozott kommunista tudománypolitikai koncepcióról tanúskodik. Az MKP hároméves tervjavaslata a tudományok társadalmi szerepét körvonalazó programot tartalmazott. A tervben kiemelt helyen szerepelt, hogy a tudományokra is alkalmazni kell a kutatás-fejlesztés tervezésének rendszerét. A programban megfogalmazódott a tudománypolitika és a gazdasági tervezés összehangolásának követelménye is. Az MKP a gazdasági fejlődést elősegítő tudományokat részesítette előnyben a hasznossági szempontból kevésbé értékelhető tudományokkal szemben. Ebből következően a legjelentősebb tudományos célkitűzések a műszaki- és agrártudományok területén fogalmazódtak meg. A fenti tudományok fejlesztése érdekében a párt olaj-, alumí-

1 *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967, 272.

2 Párttörténeti Intézet Archívuma (PTI Arch. 274-21/56.); GERGELY Jenő–IZSÁK Lajos: *A huszadik század története*, Pannonica Kiadó, Budapest, 2000, 295.

3 *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai*, i. m., 387.

nium-, illetve barnaszén-kutatási és mezőgazdasági kísérleti állomás felállítását tervezte.⁴

A hároméves tervben az MKP jelentős változásokat ütemezett be a társadalomtudományok területén is. A tervezetben megfogalmazódott egy önálló, az egyetemektől független társadalomtudományi kutatóhálózat kiépítésének gondolata. Így jött volna létre az Országos Társadalomtudományi Intézet, az Általános Neveléstudományi Intézet, az Országos Gazdaságkutató Intézet és a Világpolitikai és Dunatíji Intézet, amelyek felállításától a párt a társadalomtudományi kutatások fellendülését remélte.

A kommunista tudománypolitika már ekkor napirendre tűzte az „új típusú tudományirányítás” ügyét. Az MKP 1946 végén a kutatásirányítás előmozdítása érdekében országos tudományos tanács felállítását tervezte, amelynek feladata a tudományos újjáépítés és a tudományos intézetek egységes vezetése. Ezzel a párt hároméves terve már előrevetítette az MTA-t helyettesítő tudományirányító szerv létrehozásának szükségességét. A kommunista felfogás szerint, ebben a legmagasabb tudományos szervben megvalósul a „tudomány önkormányzata”, másrészt „a tudomány és a nemzet egységének” gondolata.

Az új kutatóintézetek létesítésének terve, egységes irányításuk és tervszerű működésük biztosításának igénye jelezte azt az új kommunista tudománypolitikai koncepciót, amelynek középpontjában a magyar tudományos élet radikális átszervezése állt.⁵

1947-ben a tudománypolitika központi kérdése a finanszírozás és a kutatási célkitűzések iránya, valamint a tudományos élet feszítő ellentmondásainak felszámolása volt. A téma az 1946–1947-es költségvetés vitáján került az érdeklődés homlokterébe. A polémia arról szólt, hogy az állam nem támogatja társadalmi fontosságának megfelelően a Magyar Tudományos Akadémiát, a felsőoktatást, valamint a kutatásokat. A vitában résztvevők a természettudományok helyzetét kilátástalannak ítélték meg, és úgy látták, hogy ezen a területen a kutatás teljesen megállt.⁶ A költségvetési vitában a pártok részéről felszólaló politikusok többsége nem tartotta elégségesnek a felsőoktatásra és a tudományos kutatásokra szánt összegeket.⁷

A felvetésekre reagáló vallás- és közoktatási miniszter, Keresztury Dezső a természettudományi kutatások alacsony mértékű támogatását nem koncepcionális szemléleti okokkal magyarázta, hanem az ország pénzügyi helyzetével. Az MTA nem megfelelő működésének okát a terméketlen viták mellett abban látta, hogy az Akadémia elvesztette célvagyonát.⁸

1947-ben a kommunisták számára a legfontosabb tudománypolitikai célkitűzés a hároméves terv tudományos elképzeléseinek a megvalósítása volt. Neheztette azonban az elképzelések realizálását a kutatók nagyon rossz anyagi helyzete és az áldatlan kutatási feltételek. Az MKP ebben a helyzetben a sikert a tudósok megnyerésében és a tudományos pozíciók megerősítésében látta. A párt erőfeszítéseit a hároméves tervvel kapcsolatosan az MTA tagjainak többsége nem támogatta, a kommunistákkal szemben tartózkodó magatartást tanúsított. A Magyar Kommunista Párt vezetése e helyzet megváltoztatása érdekében ankétot kezdeményezett a tudósokkal,⁹ ahol a közeledést akadályozó problémákról kívánt beszélgetést folytatni velük. A fórumon a párt legfelső vezetése – Rákosi Mátyás főtitkárral az élen – kinyilvánította, hogy vállalni fogja a tudomány erőteljes támogatását, és megoldja a professzorok anyagi problémáit. A pártvezetés részéről Révai József – a polgári tudósok megnyerése érdekében – azt is deklarálta, hogy az MKP nem törekszik arra, hogy a marxisták kizárólagosságát biztosítsa az egyetemeken.¹⁰

Az MKP a kommunista vezetésű Gazdasági Főtanácsnál elérte a tudományos pótlék bevezetését. Ezután a tudósok egy része már nem volt olyan tartózkodó a kommunistákkal szemben, mint korábban, és felfüggesztette a tudományos tervezéssel szembeni előítéleteit is. Több tudományos elitcsoport megpróbált alkalmazkodni az „új” helyzethez, és elismerően nyilatkozott a Magyar Kommunista Pártról.¹¹

Egyes tudományos szervezetekben pedig megnőtt a kommunisták aktivitása. A tudományos tevékenység kommunista szempontú kiszélesedését jelenti például, hogy a Munkatudományi és a Racionalizálási Társaság keretében megalakult az Építéstudományi

4 *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai, i. m.*, 385–386.

5 *Uo.*, 386.

6 *Nemzetgyűlés Naplója VI*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvkiadó, Budapest, 1952, 146–150.

7 *Uo.*, 619.

8 *Uo.*, 743–744.

9 PTI. Arch., 274-24/14.

10 M. T.: *A tudomány parlamentje*, Szabad Nép, 1947. június 15., 9.

11 Lásd a következő összeállítást: *A magyar tudomány vezetői a Magyar Kommunista Pártról* (amelynek része Méray Tibor cikke: *Vidám hajókiránduláson a magyar tudományos élet és az egyetemi diákság legjobbjával*), Szabad Nép, 1947. augusztus 31., 11.

Központ. A Központ feladatának tartotta, hogy korszerűbbé tegye az építőipart, továbbá azt, hogy új építési gyakorlatot és szerkezeteket szabványosítson. Az Építéstudományi Központ a kommunista építész, Perényi Imre igazgató vezetésével jött létre, a vezetőségben többek között helyet foglalt az ugyancsak MKP-tag Major Máté is.¹²

A hatalmi változások hatása a tudományos életre

1947 nyarán a hatalmi viszonyokban bekövetkezett változások után, a választási kampány idején – az MKP és SZDP kivételével – egyes pártok tudománypolitikai tevékenysége átmenetileg megszűnt. A tudósokat az előző évhez hasonlóan továbbra is elsősorban a tudomány fejlődésével és a kutatási feltételekkel kapcsolatos problémák foglalkoztatták. 1947. december 19-én a Pázmány Péter Tudományegyetemen tanácskozássra összejött tudományos intézeti vezetők a tudományos státus rendezését tekintették az egyik legfontosabb megoldandó feladatnak. Döntő jelentőségűnek tartották ugyanakkor azt is, hogy a kutatók ténylegesen elfogadják a tudományos tervezés mechanizmusát. A kommunista tudománypolitikát támogató Németh Gyula rektor a megjelentek előtt nem véletlenül hangsúlyozta, hogy a fejlettebb kultúrájú államokban a tudományos élet fejlődésével párhuzamosan miként kap egyre nagyobb jelentőséget a tudományos élet tervszerűségének gondolata. Az értekezleten részt vevő kommunista irányítású Pedagógus Szakszervezet támogatta a megjelent tudósok törekvéseit. Annak érdekében, hogy növeljék a Szakszervezetnek a tudósokra gyakorolt befolyását, egy önálló tudományos szakszervezet létrehozását is tervezték, és arra is gondoltak, hogy az új tudományos szakszervezet tagja legyen a tudományos világszövetségnek, amelynek elnöke Joliot-Curie. A kommunista titkár, Vigh Károly pedig arról beszélt, hogy egyes professzorok jobboldali pártok képviselőiként ágálnak a demokrácia ellen. Az értekezlet végül javasolta a tudományos státus megvalósítását, a hároméves tervbe való bekapcsolódását, a vidéki egyetemi városok bevonását a tagozatok munkájába, a tudománypolitikai javaslatok kidolgozását és a felsőoktatási bizottság felállítását.¹³

12 *Megalakult az Építéstudományi Központ*, Szabad Szó, 1947. november 29., 2.

13 *A tudományos státus rendezését követelték a pedagógusok értekezletén*, Népszava, 1947. december 20., 2.

A tudományos tervezés szükségessége mellett foglalt állást egy 1947 decemberében, a Népszavában megjelent cikkében az SZDP tudománypolitikusa, Szalai Sándor is. A tudós-politikus megítélése szerint a magyar tudomány újjáépítése lényegében minden tervezettség és szervezettség nélkül ment végbe. Szalai arra is felhívta a figyelmet, hogy a magyar demokrácia eddig kissé mostohán bánt a tudomány ügyével. Megítélése szerint a hároméves terv ipari, mezőgazdasági, közegészségügyi célkitűzéseinek személyi feltételeiről korábban nem gondoskodtak, ezért a tudományos feltételek nélküli fejlesztés 10–15 éves elmaradást eredményezhet.¹⁴

A szociáldemokrata tudománypolitikus elégedetlen volt egyes kutatóintézetek működésével is. Cikkében a Teleki Intézetet támadta, de annak leendő jogutódjával, a Kelet-Európai Intézettel szemben is bizalmatlan volt.¹⁵ 1948 februárjában ugyanis – minisztertanácsi határozattal – a Duna-völgyi népek történetével foglalkozó intézet nevét Teleki Pál Tudományos Intézetről Kelet-Európai Intézetre változtatták.¹⁶ A szociáldemokrata szociológus az intézet névváltoztatását nem tartotta elégségesnek. Szalai Sándor szerint nemcsak a név, hanem a tartalom megváltoztatására is szükség van, mert az intézet legújabb működése nem ad okot túl nagy optimizmusra. A szociáldemokrata tudománypolitikus abban reménykedett, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium „a tudományos értékes erőket megtartva, de a személyi státust mégis »átfésülve« olyan vezetőst fog biztosítani, amely méltó lesz az általa képviselt ügyhöz.”¹⁷ [Kiemelések az eredetiben: N. Sz. J.]

1948 februárjában Csűrös Zoltán műegyetemi rektor, valamint Komondy Zoltán és Mihailich Győző egyetemi tanárok – a hatalomhoz való alkalmazkodás jegyében – felkeresték Berei Andort, az Országos Tervhivatal főtitkárát, hogy megtárgyalják, miképpen lehetne Magyarország gazdasági életét, különösen iparát, a technikát és tudományt az elérhető legmagasabb színvonalra emelni. A cél elérése érdekében a megbeszélésen felvetették, hogy a technika és a tu-

14 SZALAI SÁNDOR: *A magyar tudományos élet nehézségei és hiányai*, Népszava, 1947. december 25.

15 *Uo.*

16 SZALAI SÁNDOR: *Búcsú a Teleki Pál Intézettől*, Népszava, 1948. február 15., 11.

17 *Uo.*

domány határozottabban dolgozzon együtt a Tervhivatallal.¹⁸

A tudománypolitika különböző területein az MKP 1948 elején arra törekedett, hogy a tudomány a szocialista építést segítse. Az Értelmiségi Osztály a két munkáspárt egyesülését előkészítve a tudomány területén is háromhónapos munkatervet dolgozott ki. E szerint meg kell indítani az egyetemi összekötő bizottságok munkáját. Aktivizálni kell a Tudományos Bizottságot. Meg kell vizsgálni az egyetemek működését, és ki kell dolgozni az egyetemi reformot. A Tudományos Tanács felállításának tervét is ki kell dolgozni március 15-ig. Az Értelmiségi Osztály a széles tömeg természettudományos nevelése érdekében mérnök, orvos, pedagógus állandó bizottság alakítását javasolta. Fontos szerepet szánt a tudományos ismeretterjesztésnek, ezért az Élet és Tudomány példányszámát 70 ezerre kívánta emelni.¹⁹

Az MKP Köznevelési Bizottsága 1948. február 3-i ülésén több fontos tudománypolitikai kérdés mellett döntés született az Országos Neveléstudományi Intézet felállításáról is. A Köznevelési Bizottság a Neveléstudományi Intézet felállítását az általános iskola tantervének és tananyagának a kidolgozása, a tankönyvkiadás, a dolgozók iskolája tantervének kidolgozása és a nevelőképzés szempontjából tartotta elsősorban szükségesnek. Az intézet felállítására 2 millió forintot irányzott elő. A döntés azért is fontos volt, mert a Tervhivatal korábban visszautasította a VKM-nek azt a kérését, hogy a hároméves tervben előirányzott összeg egy részét folyósítsa. A Köznevelési Bizottság a Neveléstudományi Intézet felállítását feltétlenül szükségesnek tartotta, ezért megbízta Kállai Gyulát, hogy a kérdést tárgyalja meg az Állampolitikai Osztállyal. Arról is döntöttek: ha a tárgyaláson nem jönne létre megegyezés, a kérdés a Politikai Bizottság elé kerül.²⁰

Költségvetési vita a tudományos élet támogatásáról

Mind a tudományos élet, mind a politikai pártok részéről az 1946–1947-es költségvetés vitájában kritizált állami tudományos támogatás az 1947–1948-as évben jelentősen megnőtt. Ennek ellenére a tudományos tételek körül az új költségvetés tárgyalásakor ismét vita bontakozott ki; a pártok tudománypolitikai

érdeklődése az 1947–1948-as költségvetés ismertetésekor újból megélénkült. Az állami költségvetést 1948. február 10-én beterjesztő Lupkovics György FKGP-képviselőtől megtudjuk, hogy tudományos célokra az elmúlt évi 5 millió helyett 11 milliót irányoztak elő; egyetemekre, főiskolákra 28 millió helyett 65 millió forint lett előterjesztve. Ez a viszonylag magas felsőoktatási tétel úgy keletkezett, hogy ebben az évben a klinikák felszerelésére jóval nagyobb összeget fordítottak.²¹

A VKM 1947–1948. évi költségvetését 1948. február 23-tól tárgyalta a parlament. A Demokrata Néppárt részéről hozzászóló Rónay György író – az előző évi költségvetésnél nagyobb támogatás ellenére – túlságosan szűknek találta a tudományos célokra előirányzott rovatot, ezen belül különösen alacsonynak a tudományos intézetek támogatására szánt összeget.²²

Supka Géza művészettörténész – a kereszténydemokrata Rónay Györgytől eltérő megközelítésben, az egyházi intézményeknek nyújtott támogatással összehasonlítva – ugyancsak kevésnek tartotta a tudományos intézeteknek nyújtott támogatást. A Polgári Demokrata Párt képviselője helytelenítette, hogy a tudományos intézetek helyreállítására 386.000 Ft, az egyházi intézmények rendbehozatalára viszont 996.000 Ft áll rendelkezésre. Nem értett egyet azzal sem, hogy a budapesti, a debreceni, a pécsi, a szegedi egyetemnek, valamint a műszaki egyetemnek tudományos kutatási célokra ugyanakkora összeg áll rendelkezésére, mint amekkorát a költségvetés a katolikus és görög katolikus lelkészek, özvegyek és árvaik támogatására fordított.²³

Koncepciójának bizonyításához Supka Géza a tudományos célok támogatására elkülönített 11.285.000 Ft-ot összehasonlította a felekezeti oktatásra előirányzott támogatással is. Hozzátette, hogy ebben benne van a Magyar Nemzeti Múzeum, a Keleti Tudományos Intézet, a Tihanyi Biológiai Intézet, a Gyermeklélektani és az Országos Könyvtári Központ finanszírozása is. Ezek támogatási összege 6.790.000 Ft, s így ezektől elválasztva a tudományos célok támogatására összesen 4.495.000 Ft jut, vagyis a fele annak az összegnek, amelyet az állam az általános iskolák és gimnáziumok felekezeti oktatására költ.

18 *Tudósok a hároméves tervért*, Népszava, 1948. február 14., 3.

19 PTI. Arch. 274-24/2.

20 PTI. Arch. 274-21/76.

21 *Országgyűlés Naplója II*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részevénytársulat Könyvkiadó, Budapest, 1948, 744.

22 *Országgyűlés Naplója III*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részevénytársulat Könyvkiadó, Budapest, 1948, 501.

23 *Uo.*, 553.

Tételesen ismertette, hogy a különböző tudományos célkitűzések támogatása miként alakul. A tudományos egyesületek és kiadványok támogatására 650.000 Ft, a felsőoktatás tudományos céljainak támogatására 2.615.000 Ft, a természettudományos kutatások támogatására 240.000 Ft, belföldi kutatási ösztöndíjakra 120.000 Ft, az MTA segélyezésére 250.000 Ft jut. A fentiek ismeretében Supka Géza felvetette: hogyan is gondolják a költségvetés kidolgozói, hogy 240.000 Ft elegendő ahhoz, hogy a tudósok például az atomkutatás legújabb eredményét is nyomon tudják követni. Ellenpéldaként a szovjet tudományos kutatást említette, ahol viszont anyagi szempontból is megteremtik a tudományos kutatás feltételeit. Felszólalásában Supka Géza az MTA-val kapcsolatban kifejtette: szerinte az Akadémia alapvetően arra törekszik, hogy együtt haladjon a demokráciával. Ő maga személy szerint az akadémiai reformnak is híve, ezért támogatja, hogy olyan kiváló tudósok, mint Lukács György és Molnár Erik, az MTA tagjai legyenek, de az idősebb akadémikusok feláldozásával nem tud egyetérteni.²⁴

A vitában hozzászólók közül Tóth László FKGP-képviselő a tudósok, különösen a nyugdíjas tudósok helyzetére hívta fel a figyelmet. A tudományos pótlék 1947. augusztusi bevezetését a demokrácia olyan jó szándékú cselekedetének tartotta, amely alkalmas arra, hogy a tudósok mindennapi életét megkönnyítse. A professzor ugyanakkor úgy látta, hogy tudománypolitikai érdek is fűződik ahhoz, hogy a nyugdíjas tudósok részére is bevezessék a nyugdíjas pótléket, mert a tudós, amikor nyugdíjba megy, nem szakít a tudománnyal. Egyet lehet érteni Tóth Lászlóval abban is, hogy nehéz megfelelő tudományos munkát kívánni attól, akinek az az érzése, hogy ha hivatalos aktív szolgálata megszűnik, attól kezdve valóban még a legszerényebb megélhetést is alig biztosítják számára.²⁵

Ortutay Gyula – Supka Géza felszólalására reagálva – kifejtette: a képviselő téved abban, hogy a minisztérium 966.000 forintot fordít az egyházi intézményekre, míg ezzel szemben 386.000 forintot tudományos célokra. Rámutatott arra, hogy az állam a hároméves terv alapján az egyetemeken és tudományos intézeteken újáépítésére körülbelül 25 millió forintot fordított. A miniszter kifejtette, hogy a legjelentősebb emelkedést az egyetemi és tudományos

célok támogatása jelenti, mert az egyetemeken az elmúlt költségvetési évben 28 millió forint körüli összeget fordítottak, az 1947–1948-as költségvetési évben viszont már 65 milliót. Tudományos célokra az előző évi 5,1 millió helyett 11,3 millió forintot irányoz elő a költségvetés.²⁶

Ortutay felszólalásában ígéretet tett arra is, hogy a tudományos státus kérdéseit is előveszik, és megoldják a tudományos segédszemélyzet és a díjtalan gyakornokok problémáját is. Ortutay Gyula nagyon súlyosnak tartotta ugyanakkor a vidéki múzeumok helyzetét, mert azok meglátása szerint lezüllettek, és a gyűjtemények tönkrementek, államosításukat ezért nem lehet tovább halogatni. A miniszter megígérte azt is, hogy támogatni kívánják a tudományos kutatásokat és az idegen nyelvű folyóiratok indítását.²⁷

Az autonómia és a tudományos szabadság értelmezése

Parlamenti felszólalásában a vallás- és közoktatási miniszter foglalkozott az MTA és a Tudományos Tanács viszonyával is. A miniszternek az Akadémiával kapcsolatosan az volt az álláspontja, hogy ha az MTA együttműködni kíván a Tudományos Tanáccsal, akkor vele, de ha az Akadémia nem tudja megtalálni a kellő formákat, akkor nélküle is hozzáfognak a legfőbb tudományos központi tanács megszervezéséhez. Ortutay Gyula a Tudományos Tanács felállítását elsősorban azért tartotta szükségesnek, mert központi szervezés nélkül sem a természettudományok, sem a műszaki, de a szellemi tudományok sem állhatnak meg.²⁸

A költségvetési vitát az MKP arra használta fel, hogy a tudományos életben és az egyetemeken lévő polgári erők ellen támadást indítson. Február 23-i felszólalásában Kállai Gyula azt fejtegette, hogy az egyetemeken és a tudományos intézeteken, főleg az MTA falai között igen elevenen él még a reakciós szellem. Megítélése szerint az MTA már nem a szabad és haladó szellem otthona, hanem a haladásellenes szellemi erők és törekvések „búvóhelye”. Kállai tudománypolitikai alapvetésében az Értelmiségi Osztálynak az Akadémiával kapcsolatos elképzeléseit is megfogalmazta. Egyfelől kifejtette, hogy a magyar demokrácia a tudományszervezés és a vezetés legfőbb

24 Uo., 553–555.

25 Uo., 796.

26 Uo., 561–562.

27 Uo., 584.

28 Uo., 583–584.

irányító szervét természetesen nem nélkülözheti, de azt is megfogalmazta: ha az MTA nem tud felfrissülni és a modern idők követelményeinek megfelelni, gondoskodni kell arról, hogy ezt a missziót helyette más tudományos szerv töltsse be.²⁹ Kállai nem mondta ki a Magyar Tudományos Tanács nevét, de egyértelműen arra gondolt.

Az 1948. februári parlamenti ülésen újból – egyúttal utoljára – fellángolt a vita az egyetemi autonómia körül. A munkáspártok és az oktatási kormányzat az autonómia korlátozása, illetve megszüntetése mellett érveltek, míg a polgári pártok az autonómiát védték. Az 1948. február 23-i parlamenti ülésen Vágvölgyi Tibor baloldali SZDP-képviselő a kérdéssel kapcsolatban kifejtette: a Szociáldemokrata Párt az autonómia biztosításánál fontosabb szempontnak tartja azt, hogy a demokrácia meg tudja védeni magát minden demokráciaellenes merénylettől.³⁰

A szociáldemokrata felvetésre Ortutay Gyula miniszter reagált. Eléggé leegyszerűsítően értelmezte a problémát: az egyetemi autonómia létjogosultságát abban látta, hogy a doktori fokozat megítélését, illetve az egyetemi magántanári és professzori kinevezést az egyetem azok számára javasolja, akik valóban méltóak rá. Más indokát és értelmét Ortutay Gyula az egyetemi autonómiának nem látta.³¹

A Magyar Kommunista Párt álláspontját az autonómiáról másnap, február 24-én Rudas László fejtette ki. Rudas beszédéből látható, hogy nem akarta, vagy nem tudta tudományosan megítélni az autonómiafogalom lényegét. A kommunista képviselő szerint az autonómia fontos érték, de csak egy olyan kormánnyal szemben, amely az egyetemet ellenségként kezeli. Rudas László azonban úgy ítélte meg, hogy 1945 után az egyetemi autonómia már nem arra szolgál, hogy az egyetem érdekeit védje egy „vele ellenséges bánásmódot tanúsító” kormánnyal szemben, hiszen a népi demokratikus hatalomnak szívügye a magyar egyetem fejlesztése. Rudas szerint az egyetemi autonómia öncélú érvényesítése elhatárolja az egyetemet az élettől és védőbástyaként funkcionál az élet behatolásával szemben.³²

Rudas László ki nem mondottan, de az autonómia eltörlése mellett foglalt állást. A februári parlamenti ülést követően az autonómia-vita májusban folytatódott.

Szalai Sándor szociáldemokrata politikus május 1-i Népszava-cikkében azon az állásponton volt, hogy az egyetemi élet demokratizálódása nem maradhat el semmiféle – még a Bach-korszakból származó – autonómiára való hivatkozással. Sőt, a demokratizálás előfeltétele annak, hogy az egyetemek számára a valódi autonómiát a magyar demokrácia biztosítsa.³³ Egy tudós szociológustól más megközelítés lett volna elvárható.

Szalai Sándor az autonómia megnevezése nélkül, de gyakorlatilag azt érintve fejtette ki véleményét a Magyar Dolgozók Pártja tudományos intézeti és egyetemi szervezeteinek létrejöttékor. Úgy vélekedett: a tudományos szabadság elsősorban azt jelenti, hogy Magyarországon minden egyetemen és tudományos intézetben sikerül kivívni a marxizmus szabad fejlődését.³⁴

Május végére a szociáldemokrata lap már az egyetemi autonómiával való szakítást fogalmazta meg. Palotai Boris a Népszava 1948. május 30-i számában *Feudális maradványok az egyetemen* című cikkében azt fejtegette, hogy a magyar egyetemek még mindig őrzik feudális jellegüket. Se szeri, se száma az anakronisztikus intézkedéseknek, amelyek alaposan megnehezítik a hallgatók munkáját. Az autonómia pedig olyan jogokat biztosít, amelyek akadályozzák a demokratizálást.³⁵

Az MKP és az SZDP 1948 tavaszán az Akadémia és az egyetemek átalakulási-megújítási próbálkozásait már nem tartották elegendőnek, ezért gyökeres változásokat kívántak végrehajtani. Az új tudománypolitika irányítására 1948. május elején létrehozták a Magyar Dolgozók Pártja tudományos intézeti és egyetemi szervezetét. Az elnökség tagja volt Fogarasi Béla, Lukács György, Szalai Sándor és Zsirai Miklós.³⁶

A tudománypolitikában az egyik leglényegesebb változás – amely egyúttal az MTA elleni támadásként értelmezhető – 1948. május 7-én a Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottsága ülésén történt, ahol a testület megtárgyalta az Értelmiségi Osztály javaslatát a Tudományos Tanács (MTT) felállításáról.³⁷

33 SZALAI Sándor: *Napirend: a közoktatás*, Népszava, 1948. május 1., 25.

34 *Megalakult a Magyar Dolgozók Pártjának tudományos intézeti és egyetemi szervezete*, Népszava, 1948. május 6., 5.

35 PALOTAI BORIS: *Feudális maradványok az egyetemen*, Népszava, 1948. május 30., 15.

36 *Megalakult a Magyar Dolgozók Pártjának tudományos intézeti és egyetemi szervezete*, i. m., 5.

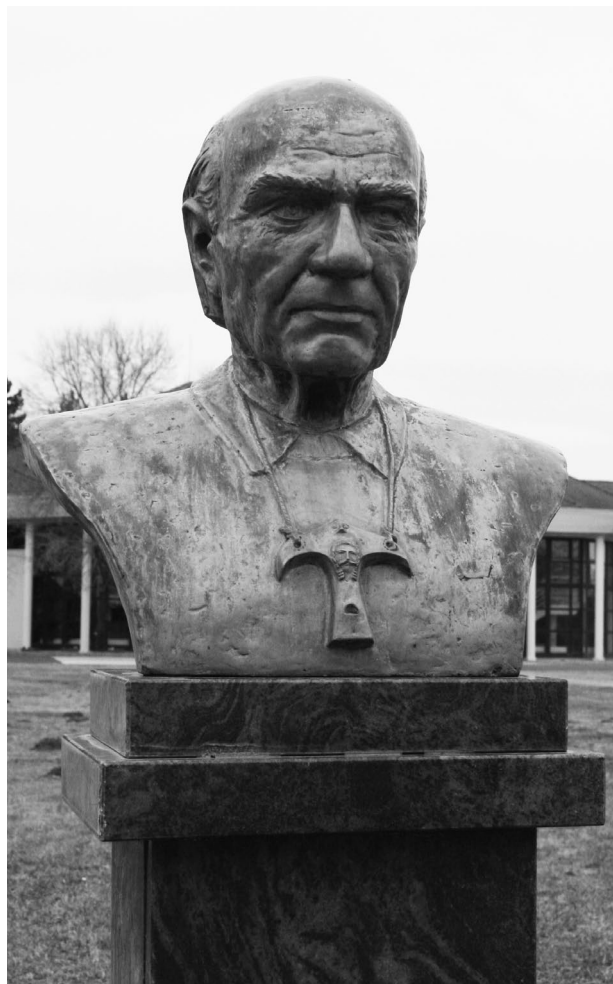
37 1986-ban a Párttörténeti Intézetben folytatott kutatásaim során tanulmányoztam és feltártam a Magyar Tudományos Tanács létre-

29 *Uo.*, 506.

30 *Uo.*, 530.

31 *Uo.*, 582.

32 *Uo.*, 643.



Szabó Imrefia Béla: Illyés Gyula (Lakitelki Népfőiskola, 2002)

Az MTT-vel kapcsolatos igen aktív kommunista tudománypolitikai tevékenység mellett a még „működő” pártok sem a tudományos élettel, sem az Akadémiával kapcsolatban nem nyilvánítottak véleményt. A pártok tudománypolitikai érdeklődése nélkül került sor az MTA 1948. július 2-i tagválasztására. Az Akadémia új levelező tagjai lettek: Alexits György, Bognár Rezső, Borbíró Virgil, Erdei Ferenc, Freund Mihály, Fülep Lajos, Gimesi Nándor, Gyóni Mátyás, Hadrovics László, Hajós György, Haranghy László, Kellner Béla, Keresztury Dezső, Kerpel Fronius Ödön, Krompecher István, Lakó György, Lissák Kálmán, Mátrai László, Rapics Raymund, Rubunyi Mózes, Selényi Pál, Szabolcsi Bence, Szalai Sándor, Szent-

jöttével kapcsolatos PTI. Arch. dokumentumokat. Hasonló véleményem alakult ki a szervezettel kapcsolatban, mint Huszár Tibornak. Mivel azonban Huszár *A hatalom rejtett dimenziói. Magyar Tudományos Tanács 1948–1949* (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995) című monográfiájában feldolgozta az MTT történetét, ezért ennek bemutatásától eltekintettem.

ágothai János, Tolnai Gábor, Turán Pál, Vadász Elemér, Verő József, Waldapfel József, Went István. A 30 új levelező tagból 3 matematikus, 2 vegyész, 2 mérnök, 1 fizikus, 7 orvos, 2 biológus, 1 geológus, 2 szociológus, 4 irodalmár, 2 nyelvész, 1 történész, 1 művészettörténész, 1 zenetudós és 1 filozófus. A humán tudományokat összesen 12-en képviselték, a többi természettudós volt. A legtöbb új tag az orvosok közül került ki.

A július 2-i tagválasztáson mindössze 3 új rendes tagot választottak, név szerint Baló József patológust, Erdey-Grúz Tibor vegyészt és Zolnai Béla irodalomtörténészt. Hat új tiszteletbeli tagja lett az Akadémiának: Fogarasi Béla, Lukács György, Molnár Erik filozófusok, Schöpflin Aladár irodalmár, Szladits Károly jogász és Zechmeister László vegyész.³⁸

Az 1948. július 2-i nagygyűlésről megállapíthatjuk, hogy a tagválasztásnál a tudományos teljesítmény és a „demokratikus elkötelezettség” többé-kevésbé „szinkronban” volt. Néhány újonnan megválasztott akadémikus szakmai teljesítménye azonban kívánnivalót hagyott maga után. Mindezek ellenére ekkor még nem kerültek be a Magyar Tudományos Akadémiára olyan személyek, akik elsősorban politikai megbízhatóságuk alapján érvényesültek; nem lettek olyan kutatók akadémiai tagok, akiknél hiányzott a tudományos produktum. Azt is megállapíthatjuk, hogy az 1949-es akadémiai „reform” után az 1948-as tagválasztás idején MTA-tagként választottak közül mindösszesen hét főt fosztottak meg tagságuktól: Borbíró Virgil építészt, Keresztury Dezső irodalomtörténészt, Went István orvost, Baló József orvost, Zolnai Béla irodalomtörténészt és Zechmeister László vegyészt. Az eltávolítottak, illetve tanácskozó tagként minősítettek közül Zechmeister László esetében a kizárást az „indokolta”, hogy a professzor már 1940-től a California Institute Of Technology kutatója volt. Borbíró Virgil és Keresztury Dezső esete a háború utáni demokratikus kormányokban vállalt miniszterséggel, illetve államtitkársággal „magyarázható”. A többi eltávolított akadémikus esetében azonban nehéz szakmai vagy politikai indokot találni a kizárásra.

38 FEKETE Gézáné: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1975*, MTA Könyvtára, Budapest, 1971, 550.

LACKFI JÁNOS

A járókeretek zsoltára

Uram, tudom, de mégsem hiszem el,
 hogy hátad mögé dobod megbánt bűneimet,
 mint a kavicsokat, és többé nem emlékszel rá,
 pont 1997. október 4-én, 17 óra 56 perckor
 miféle szégyentelen módon bizonyultam
 méltatlannak arra, hogy szeress, nem,
 hiába is erőlteted a memóriádat, mely végtelen,
 azt a fájl letiltottad és kész, csak velem
 sétálnak szembe ócska kis aljasságaim
 nap nap után az utcán, csak én vagyok
 képtelen magamnak szívből megbocsátani,
 hogyan is láthatnám magamat patyolat
 lepedőnek, mikor ismerem, mint a rossz pénzt,
 és rád vetítem engesztelhetetlenségemet.
 Uram, tudom, de mégsem visz rá a lélek,
 hogy elhiggyem, irántad való szerelmem
 minden egyes pillanatára emlékszel,
 minden csepp imádságos könnyemet
 tényleg felgyűjtötted egy petpalackba,
 ott áll az ablakpárkányodon, gyönyörködsz
 benne, ahogy megtörik a napfény ezen
 a pár liter privát tengeren, utánad
 sóvárgó sóhajaimmal felfújtal egy jókora lufit,
 szőfelhővé szőtted dadogó fohászaimat.
 Uram, én tudom, de mégsem hiszem el,
 hogy mint Hermon dombjain a párja után
 epekedő párduc, mint Gileád mezőin
 az anyja után bégető gidanyáj, úgy vágyol
 közelségemre, le nem veszed rólam
 a szemedet, felderül arcod, ha látod arcomat,
 Uram, és mindig látod arcomat, kivéve,
 ha székenemben eltakarom, mert olyankor
 diszkréten félrefordulsz. Belenézek a tükörbe
 és a lelkembe, és őszintén szólva nem értem,
 hogy mit eszel rajtam, Uram, ismered összes
 hisztimet, gyilkos közönyömet, sunyiságomat,
 pöffetegségemet, szeretetlenségemet, te mindent,
 ami vagyok, amitől a belem is kifordul,
 de amilyen buta szerelmes vagy, nem ábrándulsz
 ki, ha büdös a lábam, megvárod, míg megmosom
 vagy éppen magad mosod meg, hiába mondom,
 az enyémet ugyan nem, előbb bárki másét,
 fejszóvalva dünnyögöd, addig nem lesz hozzám
 közöd, kicsim, ne variálj, ennek meg kell lennie.

Uram, én tudom, de haj, milyen nehéz elhinnem,
hogy nem csak illedelemből teszel úgy,
mintha érdekelnélek, elnyomva ásitásod,
nem csak azért, ne mondhassam: milyen Isten ez,
hát füttyül rám és kész, mikor megvettem
a csomagot, egész másképp szólt az ajánlat,
szó sem volt holmi apróbetűs részokról!
Nem, jelenléted perzselő, beleszédülök,
viharral jössz, ha gyenge szellőt várnék,
záporral frissítesz, ha harcra szomjazom,
mindig van plusz egy meglepetésed,
napfénytejfőllel locsolod be a fákat,
szivárványos vattapamacsokkal dobálsz
tele az eget, barázdák kakaómasszáját
zúzmara-porcukorral hinted. Lépted nyomán
dalra fakad a vámtiszt, és vígan szaltózik
a biztonsági őr, járókeretüket égre hajigálva
szambáznak a mogorva nyugdíjasok,
szvingelnek a mérgegrágán dolgozó
vízvezeték-szerelők, és mindig adnak számlát,
arany számlalapokat tépdésnek, kering
a sok cetli az alkonyatban, csillagos égbolttal
terited le a világ koszos raklapjait,
olyan, de olyan ipari musicalt rendezel nekem,
aki zsigerből nem bírom ezt a műfajt,
hogy nem bírok leállni a nevetéssel.



Dudás Sándor: Ady Endre

TARDY-MOLNÁR ANNA

A találkozások éve

Ösztöndíjak, művészetszolgálat
és értéktudatosítás a MANK
újabb programjaiban

Meg lehet-e élni az alkotásból? Szükség van-e másod-, harmadállásra, hogy az ember fenn tudja tartani alkotói tevékenységét? Elérhetetlen álm-e, hogy a művészek annak és csak annak szenteljék magukat, amire tehetséget kaptak, és ne kelljen szétforgácsolniuk energiáikat? Munkának és közhasznót szolgáló tevékenységnek tekinthető-e a minőségi alkotási folyamat?

Nagy és súlyos kérdések ezek, amelyek rávilágíthatnak, milyen nehéz dolguk van művészeinknek, milyen óriási kihívást jelent elindulni a művészeti, kulturális pályán. Ezt a folyamatot igyekszik könnyíteni a MANK által kezelt ösztöndíjrendszer és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások köre.

Amikor a tavalyi év végén számot vetettünk a társaságunk működésével, számos eredményt és új kihívást sorolhattunk fel. Ugyanis a Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft., azaz a MANK hatalmas, sokszor ólomsúlyúnak tűnő hagyattal kezdte meg a működését 2011-ben. Az egykori Művészeti Alap funkcióit alapul véve jött létre az Emberi Erőforrások Minisztériumának háttérintézménye, amely feladatul az alkotóművészet szolgálatát kapta. Mindeközben nem szabad megfeledkeznünk azokról a változásokról sem, amelyek mindennapi életünkben s hazánk kulturális mikroklímájában történtek és történnek. Meggyőződésünk, hogy másképpen kell ma segíteni, máshogyan érdemes a művészetet támogatni, mint korábban. Ennek szellemében a MANK 2018-ban megújult, zászlajára tűzte a fiatal, feltörekvő művésznemzedékek segítését. Szolgáltatási portfólióját összehangolva, ma már olyan komplex lehetőségeket biztosít, amelyekkel korunk zajában is képes érdemi figyelemhez juttatni művészeinket. Kiemelt célkitűzésünk, hogy a kor kihívásainak megfelelő, új lehetőségeket biztosítsunk a művészirtársadalom, különös tekintettel a jövő generáció művészei számára.

Tardy-Molnár Anna és Papp István Géza írásával Oláh Jánosra (1942–2016), a Magyar Napló Kiadó vezetőjére, a Magyar Napló folyóirat újraalapító főszerkesztőjére emlékezünk a Magyar Költészet Napja alkalmából.

A tavalyi év során összesen 4907 művésszel dolgoztunk együtt, a szentendrei MANK Galéria 2500 látogatója között pedig mintegy 430 gyermeket üdvözölhettünk. Az intézményrendszeren belül működő Könnyűzenei Szolgáltató Iroda munkájának köszönhetően 74 hazai és 67 külföldi zenei koncertet szerveztünk, összesen 141 fesztiválon voltunk jelen, mindemellett pedig itthon, a határon túlon és külföldön mintegy 27 kiállítást rendeztünk.

A fiatal generáció támogatására az állam segítségével a tavalyi év során 300 millió forintnál is magasabb összegben fizettünk ki ösztöndíjakat. Jelentős emelkedést követően számolhatunk be erről az igen magas összegről, hiszen 2018 szeptemberétől 200, míg korábban 100 ezer forintot kaptak egy-egy hónapban a kurátoriumok által kiválasztott ösztöndíjasok. De nemcsak az ösztöndíj mértéke emelkedett, míg ugyanis 2017-ben 107, 2018-ban már 127 fiatal ösztöndíjossal működtünk együtt, köszönhetően annak, hogy a 12 ösztöndíj száma két újabbal is emelkedett. A Szegedi Kis Istvánról elnevezett reformációkutatói ösztöndíj mellett az Oláh János szerkesztői ösztöndíj is elindult, amelyet Oláh János József Attila-, Arany János-, Márai Sándor- és Magyarország Babérkoszorúja-díjas költő, író tiszteletére alapítottak, aki alkotói pályája mellett, sőt, gyakran azt háttérbe szorítva végezte szerkesztői tevékenységét.

Habár összesen 14 művészeti ösztöndíjat kezelünk – igyekeztünk szerint természetesen mindet a lehető legnagyobb szakmai odaadással és körültekintéssel –, vannak ügyek, amelyek kiemelkedő fontossággal bírnak. Számunkra az Oláh János szerkesztői ösztöndíj ilyen, a szó legnemesebb értelmében vett ügy. Más művészeti területek elismerésével szemben a József Attila-díjas író, költő, szerkesztő személyéről elnevezett ösztöndíj nemcsak a művészeti élet, a kulturális terület egy hiányszakmájának nyújt segítséget, hanem az ösztöndíjjal meg is őrizhetjük és tovább is örökíthetjük Oláh János szellemi hagyatékát. Megtiszteltetés és büszkeség, hogy ebben a munkában részt vehetünk, és ezúton is köszönjük az alapítók, a kezdeményezők, elsősorban Mezey Katalin Kosuth-díjas költő – Oláh János özvegye – bizalmát, amelyet igyekszünk megszolgálni. A díjazottaknak pedig, akik elsőként nyerték el a most indult ösztöndíjat, nem kívánok semmi mást, mint amit saját magunknak: dolgozzunk azon, hogy mindannyian méltók legyünk a díj névadójához!

Az ösztöndíj sokévnnyi hiány után jelentős űrt pótolhat, hiszen a kiadók lehetőséget kapnak a meg-



Dudás Sándor: József Attila

felelő szerkesztői utánpótlás felnevelésére, a fiatalok pedig arra, hogy a munka mellett ne többletfeladatok elvállalásával terheljék magukat, hanem a tanulásra fordíthassák idejüket. Érdekes, hogy az első ösztöndíjasok nemcsak a szövegek gondozásában szeretnének tapasztalatot szerezni, hanem fontos számukra azok utóélete is: hogy az ösztöndíjas időszakban az irodalmi események előkészületeiben és megvalósításában is hatékony szerepet vállalhassanak. Van olyan díjazott is, aki – bár maga is pályakezdő – idejét és energiáját a nála is fiatalabbakra szeretné fordítani. Varga Melinda például az Oláh János-ösztöndíj időtartama alatt a publikálás, a kéziratgondozás mellett műhelymunkaszerű, rendszeres foglalkozásokból álló tevékenységgel segítené a pályakezdő költők és írók alkotói fejlődését.

Az ösztöndíjasok között számos olyan fiatal szerkesztőt találhatunk, akik már bizonyították az igényes szövegekkel szembeni elkötelezettségüket. A Magyar Napló Kiadó például a 2019-es évre ütemezett gyermekkönyvek gondozását bízta Bolla Eszterre, illetve számítanak rá Németh László *Írások a magyar irodalomról* című sorozatuk negyedik kötetének korrektúrázásában, valamint más próza- és tanulmánykötetek szerkesztésében is. Bonczidai Éva a Ma-

gyar Művészeti Akadémia Kiadótól kap segítséget ahhoz, hogy a könyvek sajtó alá rendezésekor felmerülő részfeladatokat is megismerhesse. Buzási Viktória célja pedig az, hogy a könyvszerkesztés részletes elsajátítása mellett a különböző kulturális műsorok szerkesztőivel való kapcsolattartás területén is gyakorlatot szerezzen, de az Írók Alapítványa online felületével is szeretne megismerkedni. További érdekes és értékes pályázatot nyújtott be Hutvágner Éva, Kecskés Szulamit, Makkai Tamara Csilla, Pataky Adrienn, Smid Róbert és Vásári Melinda is.

Nem szabad azonban elfeledkeznünk a többi ösztöndíjunktól sem, amelyeket szintén a támogatandó terület egy-egy neves képviselőjéről neveztek el, őrizve ezzel a jelentős életművek emlékét. Így kaphatta nevét Kállai Ernőtől a művészet-

történészeket és a műkritikusokat, Kozma Lajostól az iparművészeket, Pécsi Józseftől a fotográfusokat, Babits Mihálytól a műfordítókat, Fischer Annie-től a zenei előadóművészeket, Fülöp Viktortól a táncművészeket, Kodály Zoltántól a zenei alkotókat, Lakatos Ablakos Dezsőtől a jazz előadóművészeket, Móricz Zsigmondtól az irodalmi alkotókat, Örkény Istvántól a drámaírókat támogató ösztöndíj.

A támogatási palettán a Derkovits Gyula-ösztöndíj a legnagyobb hagyománnyal bíró képzőművészeti ösztöndíj, egyúttal a legrangosabb is, ráadásul ez az, amely a mentori feladatokat illetően példát mutat a többi ösztöndíjunk számára. Az ösztöndíjas időszakban több alkalommal kiállításon mutathatják be alkotásaikat a fiatal képzőművészek: év elején a bemutatkozásra, év végén pedig a beszámolásra nyílik lehetőség. Reméljük, hogy ezt a lehetőséget fel tudjuk kínálni a többi ösztöndíjas számára is.

Ösztöndíjainkhoz hasonlóan, a kiállításainkat tekintve is izgalmas évet tudhatunk magunk mögött. Különösen fontosnak tartom a tárlatokhoz kapcsolódó különböző programokat, fesztiválokat, amelyekkel összművészeti jelleget kölcsönözhattünk a programjainknak. Ezeket a jó gyakorlatokat a korábban elkezdett hagyományokkal együtt folytatjuk a jövő-

ben is. Például azt a küldetésünket, hogy minden évben bemutassunk egy-egy művésztelepet, és ráirányítsuk a figyelmet az ország más pontjain működő művészeti műhelyekre. Tavaly a Mezőtúri Művésztelep izgalmas munkái színesítették a kiállítási programunkat, idén pedig a Bükki Művésztelep állíthatta ki fiatal csapatának tavalyi alkotásait. Kiemelkedően sikeres volt az elmúlt évben a magángyűjtemények közrebozsátására szánt sorozatunk részeként Vass László fantasztikus, nemzetközi anyagból válogatott gyűjteményének bemutatása a szentendreieknek. Az érdeklődés – hiszen csak a Múzeumok Éjszakáján több mint kétszázan látták a kiállítást – és a sajtófigyelem igazolja, hogy egy igazán nívós és kiemelkedő kiállítást láthattunk a tavalyi évben.

2018-ban saját fesztivált is szerveztünk. Az augusztusi tárlatunkat, Szentandrassy István Kossuth-díjas képzőművész kiállítását kiegészítve, a Szentendre Éjjel-Nappal Nyitva Fesztiválhoz kapcsolódva, az Art-Kert fesztiválunk keretében zenét, közös alkotást és irodalmat is szolgáltatunk. Ahogyan az összművészeti fesztiválunk, úgy programjaink nagy többsége is minden korosztálynak szól, hiszen célunk, hogy folyamatosan nyissunk a különböző érdeklődésű és életkorú látogatók felé. Nemcsak azért, mert be szeretnénk mutatni az eredményeinket, hanem azért is, hogy mindazok az alkotói körök, művészek, ösztöndíjasok, akik általunk kapnak megmutatkozási lehetőséget, mind szélesebb körben válhassanak ismertté.

Mindeközben tovább szervezzük a szentendrei iskolásoknak tartott művészetpedagógiai foglalkozásainkat a MANK Galériában, s bővítjük is ezeket az együttműködések. Felvettük a kapcsolatot többek között a Szentendrei Barcsay Jenő Általános Iskolával, sőt, alapítványuk számára gyűjtést is szerveztünk az adventi programunk jótékonyági koncertjén. Már járt nálunk a Templomdombi Általános Iskola több diákcsoportja is, és a jövőben kezdjük az együttműködést a Cházár András Többcélú Közoktatási Intézmény szentendrei Bárczi Gusztáv Tagintézményével, hogy a hátránnyal élők művészeti nevelését is felkaroljuk. Megkeressük valamennyi szentendrei iskolát, hogy a diákjaik számára művészetpedagógiai foglalkozásokat tarthassunk. Azonban nem csak a szentendrei székhelyünk kapuját tárjuk ki, és rendezünk programokat a látogatóinknak. Valamennyi helyszínünkön hasonló rendezvényeket tervezünk. Ennek jegyében kötöttünk együttműködési megállapodást 2019 januárjában a Bács-Kiskun

Megyei Katona József Könyvtárral, amelynek kerekein belül egyre több, főként a legfiatalabbak művészeti nevelését megcélzó program szervezésében szeretnénk részt venni, együttes erővel biztosítani a tanulók ismeretterjesztő előadásokon és kulturális programokon való részvételét, amelyek elmélyítik és gazdagítják iskolai tanulmányaikat.

Az együttműködés aktualitását az adta, hogy idén ünnepelhetjük a Kecskeméti Alkotóház alapításának 110. évfordulóját. 1919-ben Iványi Grünwald Béla maga kereste fel az akkori polgármestert, a XX. század elején rohamos fejlődésnek indult Kecskemét vezetőjét, Kada Eleket, hogy a nagybányai művésztelepet alapjaiban megrengető újítóknak új „házát” keressen. 1909-ben letették az alapkövet a város szélén elterülő Méhes laposban, ahol az alkotóház tíz műterme azóta is a művészek lakhelyeül és munkájuk színteréül szolgál. Mára pedig hatalmas eredmény, hogy a Kecskeméti Alkotóház lépésről lépésre kezdi visszanyerni alapításkori súlyát; a ház falain belül folyó munka mellett, hogy méltó az alapítók életművéhez, a XXI. század problémáira is folyamatosan reflektál.

Valamennyi helyszínünkön hasonló a cél: a kecskeméti kívül további öt alkotóházat tart fenn a MANK. Zsennyén, Szigligeten, Mártélyon, Hódmezővásárhelyen és Galyatetőn is a magyar művészetet, a magyar művészek közösségét szolgáljuk. Éppen ezért szeretnénk folytatni például Hódmezővásárhelyen a Nyitott Műtermi Sorozatot, ahol egy-egy nevesebb, a város számára sem ismeretlen művész alkotásai-ból rendezünk kiállítást.

Már javában zajlik a 2019-es év programjainak összeállítása is. A magyar költészet napjára készülve a Magyar Napló Kiadóval együttműködve életre hívtunk egy pályázatot, amellyel egyrészt a kortárs képzőművészetre, másrészt a kortárs költők és prózaírók eredményeire hívjuk fel a figyelmet. A Kép–Vers című közös pályázatra olyan pályaműveket várunk, amelyeket a Magyar Napló gondozásában megjelent *Az év versei 2016, 2017, 2018*, illetve *Az év novellái 2016, 2017, 2018* antológiákban szereplő vers vagy novella inspirált. A legizgalmasabb munka készítője 100 ezer forintos díjazásban részesül, amelyet Szigligeti Alkotóházunkban eltöltött egyhetes tartózkodási lehetőség egészít ki.

A 2019-es év legalább annyira sűrű és izgalmas lesz, mint a 2018-as volt. Feszített kiállítási renddel készülünk: február közepéig a Bükki Művésztelep

munkáit tekinthették meg az érdeklődők, a Gruppo Tökmag Művészcsoport kiállítása után pedig márciusban a 70. születésnapját ünneplő Aknay János Kossuth-díjas festőművész munkáit állítjuk ki. Az idei év a kiállítási programunk alapján a találkozások éve lesz, növelni szeretnénk ugyanis azon alkalmak számát, amikor művészekkel, a kortárs képzőművészet legjavával találkozhatnak a látogatóink. Szeretnénk, ha olyanok is megismerkedhetnének a művekkel, a művészekkel, akiknek eddig nem volt lehetőségük vagy alkalmuk erre. Inkluzív, akadálymentesített kiállítás keretében azok számára is biztosítjuk a művészet

örömét, akik valamilyen testi vagy szellemi korlátozottság miatt nem tudták ezt megtenni korábban. Talán ez a legérdekesebb kísérletünk, amelyet az első félévben valósítunk meg.

Idén tovább bővítjük irodalmi tevékenységünk körét is. A már említett Kép–Vers pályázatot egy átfogó irodalmi rendezvénysorozat kíséri majd. Szigligeten az Ady-évfordulóhoz csatlakozva tartunk rendezvényt, a szentendrei MANK Galériában pedig egy beszélgetéssorozat keretében a határon túli irodalmi műhelyeknek adunk bemutatkozási lehetőséget. Készülünk a nyárra is, és több fesztiválon is megjelenünk majd,

de a szívünkhöz a legközelebb természetesen a saját fesztiválunk áll, amely a Szentendre Éjjel-Nappal Nyitva programsorozathoz illeszkedik. Augusztus végén ismét megrendezzük tehát az Art-Kert összművészeti fesztivált, amely a tavalyinál is izgalmasabb könnyűzenei kínálattal várja a látogatókat a számtalan tárlatvezetés és családi program mellett. Ráadásul, abból a tapasztalatból kiindulva, hogy micsoda örömet jelent a művészekkel való közös alkotás, azoknak az eseményeknek a számát növeljük, ahol erre lehetősége nyílik a látogatóknak. Ahogyan pedig az összművészeti fesztiválon, egész évben kínálunk majd rendhagyó tárlatvezetések is a MANK Galéria kiállításainak megismertetésére.

Még mindig nem értünk azonban az újdonságok végére: új kiállítóhelyünk nyílik meg ugyanis a Szentendrei Tavaszi Fesztivál keretében a város főterén. Az Új Műhely Galériában a fesztivál idején rendhagyó tárlatvezetésekkel, izgalmas programokkal és friss alkotásokkal várjuk a látogatókat. Természetesen nem ez lesz az egyetlen programunk, közös élményfestésen, gyermekprogramokon és műterem-látogatásokon vehetnek részt az érdeklődők a Szentendrei Régi Művésztelepen és a MANK Galériában, és továbbra is várjuk az iskolás csoportok, érdeklődők jelentkezését művészetpedagógiai foglalkozásainkra.



Gulyás Gyula: Márai Sándor (2000)

PAPP ISTVÁN GÉZA

Összegzés egy nagyívű pályáról

Jánosi Zoltán: *Oláh János*
MMA Kiadó, 2018

A múlt század '90-es éveinek végén találkoztam először Oláh Jánossal egy kecskeméti cselgáncsverseny és -bemutató alkalmával. Abban az időben már jelent meg írásom a Magyar Naplóban, és sokat hallottam szerkesztői munkájáról, elhivatottságáról. Verseit is értékeltem, prózai műveit azonban alig forgattam. Nem álltak – talán ma már érthető okokból – érdeklődésem homlokterében. „Hiába, mégis furcsa volt” ez a kettősség: a dzsúdós és az író látszólag ellentmondásos alakja. Később ismertem fel Oláh János sokoldalúságát, melynek révén több nemzedék – így a máig hozzá kötődők – példaképévé is vált. Méltatása ezért személyes, aminek ódiúmat vállalom, Jánosi Zoltán Oláh János életművéről alkotott monográfiáját bemutatva. Elfogult vagyok, mert megismerhettem a könyv „témájául” szolgáló szerző sziporkázó egyéniségét is, így nem csupán alkotásainak értékével, súlyával szembesülhettem az elmúlt évtizedekben. És nagyra tartom az elemző irodalomtörténész, Jánosi Zoltán e kötetben is bizonyított érzékenységet, a tárgyat igen szerető, ugyanakkor nagyon jól ismerő, de objektív megítélésére is kész alkotói attitűdjét. Egy egész oeuvre teljességre törekvő feldolgozása a szerzőt komoly próba elé állító és veszélyekkel járó vállalkozás. Különösen így van ez a több műnemet, műfajt – ezeket nem ritkán feloldva – művelő Oláh János esetében, akinek távozása oly közelien fájdalmas, hogy az alkotás valós meritumának felméréséhez esetleg szükséges távlat a jelenben van alakulófélben. Ezért a valós elhelyezése, korára tett hatása egészében nehezen felmérhető. Jánosi Zoltán e munkája azonban bizonyonnyal alapmű lesz a további megközelítések, későbbi korszakelemző áttekintések számára. Akik megszerethették az alkotót életének különböző szakaszaiban, más és más műveit érezzük közelebb állónak. Magam – s úgy tűnik a kötetből, hogy Jánosi is támogat ebben – a költészetét gondolom átütő jelentőségűnek, nem feledve egyszerűsége prózájának különös fontosságát; a *Közel* címet kapott regényfolyam forradalmian újító jelentőségét sem. A monográfus helyesen teszi, hogy kronologikusan, születésük sorrendjében tárgyalja az

életmű darabjait, színezve a részelemzéseket az életút, életsors változatos történéseinek leírásával. Tudniillik éppen így érthetjük meg igazán a sokszínű Oláh János-i mű építkezését az alapok bemutatásától a kiteljesedésig, s tovább, egészen az utódok által máig közvetített szellemiségig.

Nem vitás, hogy az irodalomkedvelő szélesebb közönség számára Oláh János neve az ő emblemikus verscímét viselő 1969-es antológia, az *Elérhetetlen föld* révén vált ismertté. A Kilencek föllépése – ahogy ezt a monográfus alaposan megvilágítja – reveláló élményt jelentett korának literatúrájában, az általános társadalmi szkepszis közepette. Oláh János e versgyűjteményben helyet kapott tizennégy költeményének szinte mindegyike előlegezi az érett korszaknak a kommunista-szocialista berendezkedéssel szemben álló, olykor az ellen lázító szellemi beállítottságát is. Különös szerencsénk, hogy a gáncsvető viszonyok között, Domokos Mátyás találó kifejezésével, a „leltárhányt” létrehozott időkben, ezek a versek nyomdafestéket kaphattak. Olyan művek, mint például a már említett *Elérhetetlen föld*, a *Lázadók*, a *Kiáltvány*, a *Sziszifusz*, a *Bohóc*, a *Gramofon*, valamint az első önálló kötete címét is adó *Fordulópont* (1972), mind-mind előrevetítik a későbbi, egyre tudatosabb elszántságot, a Kádár-idők individuumot és közösséget korlátozó valóságával szemben. Jánosi Zoltán remekül érzékelteti költészetének ezt a vezérmotívumát. Ugyanakkor elemzéseivel rávilágítanak arra is, hogy a költemények előképei Balassitól Petőfin, Ady Endrén át a kortársak (Illyés Gyula, Weöres Sándor, Nagy László, de Tandori Dezső, Utassy József, Buda Ferenc) lírájában is föllelhetők. Ámde helyesen hívja föl a figyelmet Oláh János sajátos, az archaikus, a folklorisztikus, a szociográfiai elemek intenzív használatában is rejlő költői erejére. A verselemzés egyébként is a fő erőssége a monográfiának. Ezt láthatjuk különösen az úgynevezett „hosszúversek” alapos vizsgálata esetében (*Nemzedékem; Szarka város; Ahab kapitány sírversei*), majd a későbbi, a költői életmű kiteljesedett szakaszának értékelésekor is.

A prózáiról Oláh János munkássága talán tovább váratott magára a viszonyok szorítása miatt, de – a mai távlatból tekintve – az epika az életműnek a lírával legalábbis azonos értékű fejezetévé vált. Központba állítható és állítandó monumentális alkotása, az eredetileg kényszerűen két részre bontott (*Közel, Visszatérés*), végül a *Közel* címet kapott, szintézist hozó regényciklus. Akárcsak a novellái,

e műve is lirizált próza, ahogy ezt Jánosi kitűnően mutatja be. Szót kell itt ejteni arról is, hogy a monográfus igen jól kezeli, hasznosítja és gyümölcsözteti könyve mindegyik fejezetében a témát tárgyaló szakirodalmat, így Vasy Géza, Határ Győző, Réz Pál, Czine Mihály, G. Komoróczy Emőke, Láng Gusztáv és mások írásait. Jól ötvözi a filozofikus megközelítést a tárgy iránt érzett szeretet megnyilvánulásaival. A szakszerűség érdekében olykor bonyolult mondat-szerkesztés pedig nem megy az érthetőség rovására. A *Közel* sokrétű elemzése példaértékűen mutatja be Oláh Jánosnál a prousti hagyomány továbbvitelét, a „bartóki modell” szerinti építkezést, a „nagyobb zeneművek szerkezetéhez hasonló struktúra elemeket” (témák, tételek, motívumok). Komoly irodalomtörténeti és esztétikai apparátussal bizonyítja, hogy ez az újszerű költői próza Oláh „regényét meghatározóan emeli a század magyar prózairodalmának kiemelt alkotásai közé”. Érdemes itt még idézni Láng Gusztávnak Jánosi által is használt tanulmányából a záró megállapítást: „A megszokás útját járni az alkotónak család – amiből következik, hogy a megszokott módon olvasni is az”. Nem mellékesen, érdemes felhívni a figyelmet ismét arra, hogy Jánosi Zoltán értékeléseiben mind a líra, mind a próza esetében fontos szerepe van az archaikus, folklorisztikus, mitologikus elemek kiemelésének. Ezt érthetővé teszik korábbi munkásságának érdeklődése irányát jelző olyan darabjai, mint például a *Nagy László mitologikus költői világa* vagy a *Fűszál és mindenség (Folklor és archaikum az újabb magyar irodalomban)*.

Bár fontos műként kezeli, mégis talán érdemét alábecsülve tárgyalja Jánosi Oláh Jánosnak az 1983-as, *Az örült* című kisregényét. A mű valójában szoros rokonságot mutat a *Közel* egyes motívumaival és hasonló mértékben a korszak kisprózájával (*Az Örvényes partján, Vérszerződés*) is. Elismeri a mű „társadalomkritikai erejét”, de összességében prózapoétikai visszalépésnek minősíti a regényt. Ezt az értékítéletet árnyalja azonban a részletekbe menő vizsgálat. Ebben már az azt megillető helyére teszi Süket Sándor főhős tragédiáját, annak törvényszerű bekövetkeztét. Végso soron az életmű egészébe szervesen beleillő vonásait igazolja a tárgyalt, az újabb kiadásra is érdemesített regénynek. (Itt ajánlom az olvasó figyelmébe Czine Mihály értő elemzését a műről.) Könyvében Jánosi alaposan és szeretettel elemzi az életmű novellisztikai vonulatát. A nem ritkán összeköthető darabok (azonos szereplők, motívumok) fon-

tos erősségének láttatja itt is a líraiságot. Az egyes kötetetek, például a *Száműzött történetek*, főként pedig a posztumusz megjelent *Csókkold meg a csizmám!* „kvázi-regényként” is fölfogható-olvasható jellegét meggyőzően bizonyítja. (Érdekességként jegyzem meg, hogy ennek szellemében szerepelteti a szerző az utóbbi novellafüzért a könyv függelékében a regények sorában.)

Oláh János kései lírája a képviseleti verstől (Illyés Gyula példája) leginkább az individuum felé mozdul el. Nem mintha a korábbi szerepversek vagy az önmegszólító művek (Németh G. Béla elemezte a verstípust) nem állítanak középpontba az egyéni sorsot is. Azonban a személyes kisvilág képe itt válik igazán dominánssá. Az Istennel, a halállal szembenező, viaskodó és megnyugvást kereső költő életérzése alakítja ekkor a világszemléletet. Jánosi Zoltán kataritikus erővel elemzi ezt a korszakot, így többek között a *Pincszéri elégiát* is. Az első versszak „létfókusz” lesz a meghatározója az egész megrendítő műnek – állapítja meg az elemző: „Gombás, öreg pincében forr a borom, / lepi lámpám cilinderét lomha korom, / míg odalenn a sötétben ingatagon, / fölmordul a sértett, vén Balaton”. Így indul a kor talán egyik legmivesebb költeménye, melynek kibomlása nem a komorságba vezeti az olvasót, de szembesülésre int önmagával s a létét meghatározó viszonyok szövevével.

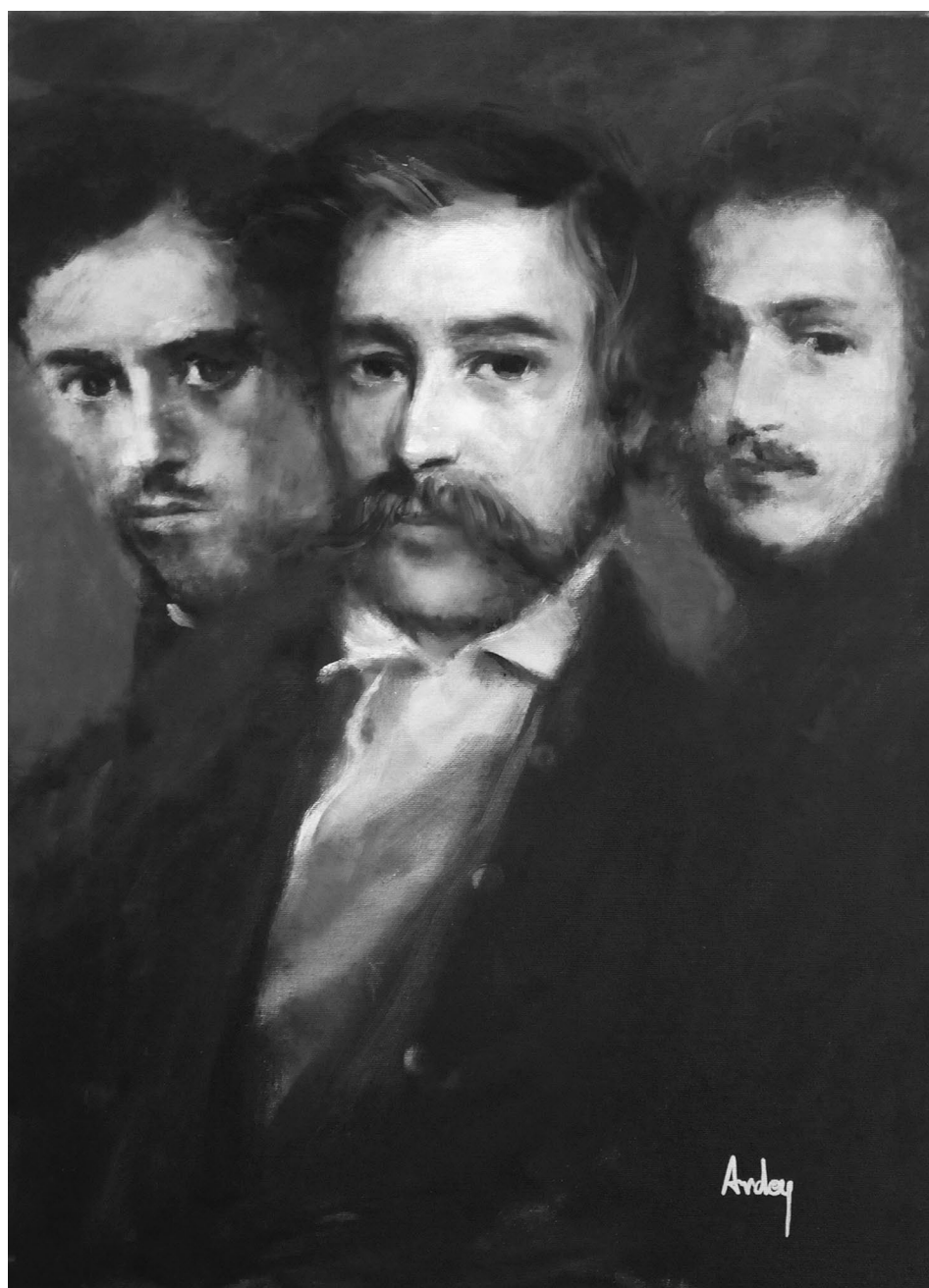
Folytathatom még Jánosi könyvének bemutatását Oláh drámai alkotásai, színművei, hangjátékai, továbbá esszéi, interjúi értékelésének méltatásával. Nem elhanyagolható részei ezek az életműnek. Sikerükkel bizonyították Oláh János vállalkozói kedvének eredményességét. A drámai műnemben nyújtott teljesítményéről szólva a monográfus elsősorban az 1971-es, *Kenyérpusztítók* című, abszurdba hajló színpadi művet elemzi. Nem hagyja említetlenül *A mi lányunk* című kétrészes színjátékot, az *Utazás* című darabot, és nem feleli értékelni *Az ember* (1970–1993) című hangjátékot sem. Hangsúlyozza, hogy ezek a kísérletek is méltóak lehetnek volna a folytatásra, másrészt esetenként összemérhetők Oláh epikus, prózai teljesítményeivel is. Az esszék közül főleg a képzőművészeti vonatkozású írások jelentőségét tárgyalja a kötet (a Cservenka Ferencről, Kő Pálról, Berki Violáról és másokról szólókat). Kiemeli, hogy az ebben a műfajban született dolgozatok „jól illeszkednek a magyar esszé legjobb hagyományába”. Oláh képzőművészeti érdeklődése kapcsán másutt kellő figyel-

met szentel – a szellemi forrásvidéket feltárva – a Képzőművészeti Gimnáziumban töltött évek jelentőségének. Ezek „egyszerre mélyítették el vizuális tehetségét és általánosabb létértelmező érzékenységet” – írja Jánosi. E képességek pedig kimutathatóan hasznosultak Oláh írásaiban, valamint a más művészeti ágakat is befogó szerkesztői munkásságában.

Miként a recenzió indításában már érintettem, Oláh János szerkesztőként is vezéralakja volt a kor irodalmi és művészeti életének. Többen – így Kiss Benedek, a már az *Elérhetetlen föld* antológia óta pályatárs is – ezt a sok energiát felőrlő munkát okolják

a meg nem született versekért, regényekért. A küldetésstudattal vállalt többfrontos küzdelem viszont olyan szolgálat volt, amely – Jánosi is figyelmeztet erre – feledhetlenné teszi alakját. Az 1994-ben újraalapított Magyar Napló folyóirat az ő főszerkesztői munkája, egyénisége, embersége által egyként lett tájékozási pont, fórum és műhely. Jól érezhetően a lap ezt a küldetést folytatja napjainkban is, sokunk örömeire, épülésére.

Végezetül pedig, jó szívvel ajánlom Jánosi Zoltán monográfiáját, amely megbízható iránytű az Oláh János életművét megismerni vágyó közönség számára.



Ardey Edina: A nagy triumvirátus. Arany, Petőfi, Tompa

SZENTMÁRTONI JÁNOS
Megemlékezés
Kodolányi Jánosról

Tisztelt Kodolányi család, Főigazgató Asszony, Hölgyeim és Uraim, Kedves Barátaim!

„– Philipposz, Philipposz, mondd meg igaz lelkedre: megismerheti az ember az Istent? – kérdezte mohón.

A Görög csodálkozott a kérdésen, elgondolkozva forgatta a botját.

– Nem értelek, atyámfia. Hiszen Isten a szívben lakik! Olyan egyszerű!!

– Igen, igen, ezt tanítja a Mester – hadarta Jehuda szaporán. – De Te mit gondolsz? Te magad?

Philipposz lassan az ágy szélére ült, mosolygott. Nagy homloka tiszta volt, mint egy gyermeké.

– Ezt nem gondolja, hanem tudja az ember. És nem azért tudja, mert a Mester mondta, hanem azért mondta a Mester, mert az ember ezt tudja” – írta Kodolányi János *Én vagyok* című szakrális regényében, amely az író balatonakarattyai magányának időszakában készült. Az evangéliumok egyik legellentmondásosabb történetét gondolta újra és jelenítette meg benne: Jézus és Júdás, az „istenember” és az „áruló” kapcsolatát, a szent és a profán, a mennyei és a földi világ elszakadását, összetartozását. Újraolvassa Kodolányi könyveit, láthatjuk, hogy egész életművét – Jókai Anna szavaival élve – egyfajta „spirituális realizmus” jellemzi, a középkori hősök sorsának megformálásában éppúgy, mint a hétköznapi szereplőkében. Nem hiába tartotta őt egyik mesterének Jókai Anna, aki sokat tett az író örökségének ápolásáért. Kodolányi – halálos ágyán egy magnószalagra felmondott – szavait idézte emlékező beszédében: „Meg kell értenie az embernek, hogy nem véletlen, hová születik, hol él, hová tartozik, milyen nyelven beszél, mit hisz, mire teszi föl az életét, mit tagad, és mit nem vall a magáénak, mit ölel magához, és mit utasít el magától. És nem véletlen, milyen sors az, amit az embernek végig kell küzdenie, vállalnia kell, meg kell hajolni előtte, és tudomásul kell vennie,

akármennyire zúgolódik is gyenge óráiban, és bár-hogy szeretne tőle néha-néha megszabadulni.” Kodolányi sírkőavatása alkalmával – gondolatmenetét folytatva – hozzáfűzte: „1990-ben Kodolányi Jánost az Írószövetség javaslatára posztumusz Kossuth-díjjal tüntették ki. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a közgondolkodásban, a prózatörténetben nem kell még sokat tenni, hogy igazi helyét kijelölhessük. Meg kell találnunk és folytatnunk kell azt az orfikus hagyományt, ami belső erejével képes a próza megújítására, és átviszi a harmadik évezredbe az irodalmat.”

Ezért vagyunk most itt mi is, Kodolányi János születése napján. A dupla évfordulónál: születésének 120., halálának 50. évfordulójánál nem lehet alkalmasabb és időszerűbb pillanat, hogy felidézzük alakját, hogy ez a 2019-es év róla is szóljon, újraolvassuk és újraértelmezzük a műveit. A megemlékezések sorában ezt a mai alkalmat többek között a Magyar Művészeti Akadémia által, az író tiszteletére szervezett májusi konferencia fogja követni.

Kodolányi János 1899. március 13-án született Telkiben. Kisnemesi–polgári családból származott, a szülők válása után a gyerekek az apával éltek Pécsvaradon, majd Vajszlón. A középiskolát Pécsen és Székesfehérváron végezte, verseket írt, a Diák-toll című lap szerkesztője, valamint önképzőköri tag volt. 1915 és 1921 között három verseskötete is megjelent, de ezeket később megtagadta. 1921-ben megnősült, s Pestre költözött. Négytagúvá bővülő családjával nagy nyomorban éltek, sokszor baráti segítséggel tartották fenn magukat. 1922-ben a Nyugat közölte a Móricznak dedikált *Sötétség* című novelláját, amely egy csapásra ismert íróvá avatta. A húszas évek közepén jelentek meg első, a naturalizmus stílusjegyeit magukon viselő regényei (*Szép Zsuzska*, *Börtön*, *József, az ács*), amelyekben az ormánsági élet nyomorúságát, a középosztály pusztulását ábrázolta. 1932-ben részt vett az Írók Gazdasági Egyesülete (IGE) szervezésében, amelynek később társelnöke is lett. Ettől az időtől kezdve tagja volt a népi írók mozgalmanak, a Válasz és a Magyarország című lapok munkatársai közé tartozott. A harmincas évek közepétől érdeklődése a társadalmi kérdésektől a magyar középkor világa felé fordult, egymás után jelentek meg a tatárjárás korában játszódó, archaikus nyelvi elemekkel átszőtt regényei (*A vas fai*, *Boldog Margit*, *Julianus barát*). 1936–38-ban több ízben is ellátogatott Finnországba, élményeit *A csend országa* és

* Elhangzott Kodolányi János születésének 120. évfordulója alkalmából, 2019. március 13-án, a Farkasréti temetőben, a Nemzeti Örökség Intézete és a Magyar Írószövetség megemlékezésén.

a *Suomi titka* naplószerű műveiben örökítette meg. 1939-ben két drámáját (*Földindulás*, *Végrendelet*) is bemutatta a Belvárosi Színház. 1937-ben egykori irodalmi ellenfele, Babits Mihály közreműködésével Baumgarten-díjat kapott. A harmincas évek végére egyre inkább a nacionalista mozgalmakhoz sodródott, cikkeket írt a Turul Bajtársi Szövetség lapjába, amelynek 1939–40 között főszerkesztője volt. 1940-ben jelent meg különleges lélektani érzékről tanúskodó önéletrajzi számvetése, a *Süllyedő világ*. 1941-től a pécsi Janus Pannonius Irodalmi Társaság társelnöke, valamint a Sorsunk munkatársa volt. Trilógiát tervezett a magyar honfoglalás koráról, ennek két kötete *Pogány tüzek* címmel meg is jelent. 1943-ban ő tartotta a szárszói konferencia bevezető előadását, de ekkora már eltávolodott a népi íróktól, valamint a nacionalista mozgalmaktól.

Rövid ideig tartó politikai tévútja miatt 1949–55 között írásai nem jelenhettek meg, persona non grata volt az irodalmi életben. Ezt ő maga is indokoltnak tartotta. Tudta, hogy helytelen úton járt. Lelkiismeretfurdalásának különös következménye az volt, hogy a hallgatás éveiben megtanult héberül, és eredetiben olvasta a klasszikus zsidó irodalmat, járatos lett a *Biblia* világában. Ideje jó részét balatonakarattyai házában töltötte. Az ekkor született műveiben a mondák és eposzok világát idézte meg: regényt írt Jézus és Júdás életéről (*En vagyok*), Mózes alakjáról (*Az égő csipkebokor*) és a vízözönről (*Vízöntő, Új ég, új föld*). 1955-ben *Éltek, ahogy tudtak* című kötetével tért vissza az irodalmi életbe. Életének utolsó éveiben önéletrajzi írásaival foglalkozott, *Visszapillantó tükör* című műve 1968-ban jelent meg. Budapesten hunyt el, 1969. augusztus 10-én.

Tüskés Tibor így fogalmazott Kodolányi Jánosról szóló monográfiájában: „...szellemi útja olyan, amelyet Madách Ádámja jár be: tragikus ellentétek kuszálódnak össze benne. Élete egy-egy szakaszában újabb és újabb eszmékért lelkesedik, hogy ugyanazokból hamarosan kiábránduljon, s új célokat tűzzön maga elé. [...] Részt vesz a munkásmozgalomban, majd szakít vele, megismerkedik a freudizmussal, marxizmus és istenhit hagy nyomot pályáján, az »örök magyar«, majd az »örök emberi« vonásait kutatja”. Továbbá kiemelte, hogy „[t]émavilága magába foglalja az ormánsági népelet színeit, a széthulló középosztály társadalmi diagnózisát, megeleveníti a magyar honfoglalás és középkor alakjait. Átéli



Somogyi Tamás: Kodolányi János és felesége (1991)

a mondák és eposzok világát, alászáll az archaikus időkbe. Valóságos magyar mitológiát [...] teremt. [...] Művészete a magyar próza legnemesebb hagyományaihoz kapcsolódik. [...] Látomásainak és indulatának kifejezésére archaizáló elemekkel színezt, költői erővel átítatott önálló és eredeti nyelvet alkot. Végtelenül szubjektív, kitárulkozó művész. Az életénekek és a művek között itt szorosabb a kapocs, mint másoknál. [...] Kevés epikust ismerni, aki a legkülönbözőbb időkben és tájon született hőseiben ennyire önmagát ábrázolná, amikor pedig magáról vall, ennyire transzponálná élményeit”.

Kívánom, hogy Kodolányi János csodálatos regényeit újra fedezzük fel magunknak, hogy ismét rátaláljon e művekre ez a nemzet, mert szükségünk lesz olyan lelki és művészi kapaszkodókra, amelyekkel nem csupán múltunkat, de önmagunkat is jobban megismerhetjük. Ha az ilyen jellegű és horderejű szembesüléseket és élményeket elmulasztjuk életünkben, felmorzsolódunk a jelenkori történelem fogaskerekei között.

VÁRI ATTILA
Tejüveg mozi

Nagyanyám temetésére visz a vonat, de valahogy nem tudok szomorú lenni. Az jut eszembe róla, ahogy a fülke befagyott ablakait nézem, hogy mindegyre bemeszelte a fürdőszoba ablakát, mert szerinte az undorító vén-szipirtyó hárpia szomszédasszonyának az a ronda korcs kandúrja állandóan lesi, nem tud tőle nyugodtan zuhanyozni. A mész természetesen folyton lepergett az üvegről, s amikor bátyámmal, némi zsebpénz reményében fehér olajfestékkel bemázoltuk, amivel végleg kizártuk a leskelődő macskát, a kukucskáló feketerigót, a kíváncsiskodó gerléket, akkor a festéket hígító lenkencétől olyan barnacsíkosra száradt a mázolás, hogy nagyanyám azt hitte, kutyaszart kentünk az ablakára, és odarakott, hogy egy törött szillett pengével tüntessük el, de most azonnal, bámulatra méltó, absztrakt festményünket. Pedig jó játék volt, úgy, rendesen lefestve, az a tévéképernyőnél is nagyobb ablak.

A délutáni visszasütő napfényben, ha csalétket tettünk a külső párkányra, az állatok árnyjátékában gyönyörködhattunk. Madarak, macskák, de egyszer még egy nyest uzsonnázását is végignézhettük a vetítővászonra tett ablakon. A nyest, az igen. Az volt a mozi. Láthattuk, amint a nagyanyai gyűlölet egyes számú közellenség macska versenytársát, a mindig a szárítódruhra kirakott ruhára piszkító, kettesszámú közellenséget, a törött lábú balkáni gerlét sikerült le vadásznia. Mi nem tettünk ki olyan feliratot, mint a sarki kocsmában a sörök árlistájára, hogy csak helybeni fogyasztásra, pedig ott is ette meg a párkányon, nem vitte el, egy marék tollat hagyva az ablak alatt.

Szinte olyan jó móka volt, mint Barátom, a Bélyeges masinája. Ő egy tejüveg fedelű dobozba szerelt be egy nagyítókból, üvegprizmából álló készüléket, amin aztán sokszoros nagyításban nézhettük a világ legszebb bélyegeinek aprólékos finomságait. Olyan volt, mint egy diavetítő, amin reggeltől estig néztem volna a botswanai állatbélyegeket tízszeres nagyításban. Igaz, ő nem a látvány miatt csinálta. Ennek a nagyítónak a segítségével kereste a nyomdahiabás darabokat, amelyek pontosan selejt voltakban lettek a tökéletesnél értékesebb bélyegek. És talált is. Csak egyre emlékszem, az autósorozat Rolls-Royce-

ot ábrázoló bélyegére, aminek fordítva tették be a nyomólapját, balvolános lett, s a rendszámot csak tükörben lehetett leolvasni, az egyébként nem fordítós gépről, mert az újságfecsin is tisztán olvashattuk a képernyőn a Román Kommunista Párt nevét és azt, hogy Ceaușescu elvtárs. Szóval felfedezte a Rolls-Royce nyomdahibáját, amiről a FIP, a nemzetközi bélyeggyűjtő szövetség lapja azt írta, hogy nem került forgalomba, csupán egyetlen százas ív.

– Nagyon jó, csak száz van belőle a világon... És még annál is jobb – mondta Barátom, a Bélyeges, aztán hozzátette: – Nobel-díjas találmány, minden autóra kell egy normál rendszám, fölötte tükörírással egy másik is, hogy a visszapillantóban is láthassa az ember, hogy ki követi.

A vonat úgy hasít a ködben, mintha a túlvilágra vinne, nem látni semmit a befagyott ablakok miatt. Nem bírom ezt a vak rohanást, türelmes munkával oázist, lyukat fakasztok a fehér sivatagba.

Nézem azt a hatalmas fát, bár az is lehet, hogy csemete, csupán a távolság torzít, meg aztán, ez a jeges üvegre olvasztott aprócska lyuk sem éppen az arányok méricskélésére való. Csak éppen annyira tudtam felmelegíteni, kezdetben a leheletemmel, a vagon ablakát, hogy ezen a kukucskálón láthassak valamit a tájból. Olyan, mintha túllfátyolt húzna maga után a vonat, a hideg szél újra zúzmarásítja a tisztasomat, pedig még most is zsibbadtan fáj a hüvelykujjam, nem érzem a begyét, azt nyomtam az üvegre, hogy gyorsabban olvadjon a jég, s hosszú percek után sikerült láthatóvá tenni a kint elrobogó táj szeletnyi részleteit. Szeletek. A távíróoszlopok, mint egy fényképezőgép záró retesze, szakaszokban láttatják azt a keveset, ami a sötétlően tátongó olvasztott lyuk és a kinti havas fehérség szemfájdító ködéből elővillanhat. Hátradőlök, s nézem, hogy az ablakkeret széleinél, mint a ruhadíszek farkasfog sujtása, jégrecék díszítik az ablakot. A jégbirodalom bélyege, a nagy ismeretlen országé, s az egyre halványuló, olvasztott lyukon már nem látni semmit. Csak egy más színű, világosabb folt, olyan, mint amilyen gyermekkoromban a türelmetlenül leáztatott bélyegeim háta volt, amikor már szinte teljesen leáztak, de még a borítékon tartotta őket egy iciri-piciri ragasztó, amivel aztán kiszakítottam magából a bélyegből is egy darabot. Ablakos, jut eszembe a gyűjtőkörökben használt kifejezés. Így neveztük a hibás hátú bélyegeket, mert, ha fény felé tartottuk, a beszakított rész világosabb lett, mint az épen maradt felület.

Elém járulnak, hogy gyönyörködtesse, a kamaszkori bélyegalbumom csodái. A holland-guyanai paprikafa. Vastag a törzse, nem tudni, magányos cserje? Alsó ágaitól megfosztott bokor? Vagy igazi gerendaméretű fáról nyúlnak szét sugaras körben a venyigévé, vesszővé vékonyuló karjai, amelyeken olyan vörös özön tenyészik, mintha nem is lettek volna levelei. Barátom, a Bélyeges, elmagyarázta, hogy ez a chili paprika, más néven cayenne bors, s hogy ez a hegyes virágpaprika minden általunk ismertnek, a kitenyésztett, keresztezett teljesen más formájúaknak, ízűeknek, de még az édes fűszerpaprikának is az ősanija.

– Kutypöcse-paprika egyébként – mondta.

Hirtelen vörös lesz az újra beopálosodott üveg, észre sem vettem, hogy lassítunk, hogy megáll a vonat, s most talán egy másik szerelvény zárlámpájának áttűnő fényét látom a teljesen vörössé váló ablakon. Zanzibári bélyeg, azon volt ilyen vörös a tenger és az ég, csak egy vékonyabb, talán bordó csik látszott rajta, ég és tenger találkozásánál, a távoli láthatár pereme, az egyenlítői horizont.

És volt paraguayi, de az is lehet, hogy argentinai bélyegem, amin éppen csak kivehetőek voltak az éjszakában egy göcsörtös fa körvonalai. De mégis csupa zöld fény volt minden, Barátom, a Bélyeges nagytőjén láttuk, hogy szentjánosbogárfélék rajzottak, olyan tömegben, hogy szinte foszforeszkálóan zöld volt a bélyeg felülete, s egyik fiú fogadott is, hogy olyan festékekkel nyomtathatták, mint amilyenekkel az éjjel is látható óramutatókat szokták bekenni.

Kabátokból csináltunk sötétkamrát, lestük, világít-e a sötétben, de egyáltalán semmi jele sem volt, hogy világítani akarna, nem foszfor volt rajta az a fémesen zöld fény. Az öreg gyűjtő, Barátom, a Bélyeges azt mondta, hogy ezek a gyarmatok és volt gyarmatok, ahol akkora a szegénység, hogy pókháló nő az éhezők seggére, olyan régóta nincs, amit kakáljanak, azoknak szinte nemzeti jövedelmük a bélyeg, abból élnek.

– Ők használják a legjobb színes nyomdagépeket, ez például fémszemcsés festékes, ilyesmit tud egy modern gép, s a bevételük java abból áll, hogy az olyan dilis gyűjtők, mint amilyenek ti vagytok, habzsolják a tucatarunak is silány sorozataikat – mondta az öreg. – Saláta, Barátom, saláta a Kenya, saláta a Tanganyika, saláta a Rhodesia, Namíbia, meg az összes többi is mind saláta. Azoknak való, Barátom, akiknek nem telik állatkeretre, szafarira, de kell nekik a látvány.

Barátom, a Bélyeges, aki igazából nem lehetett a barátom, mert legalább ötven évvel volt nagyobb, mint én, azaz öregebb, mint én, a világ legszebb bélyeggyűjteményével rendelkezett, legalábbis ő azt állította. Mindenki úgy ismerte, hogy Barátom, mert még akkor is hozzátette, hogy barátom, ha csak egy szóval válaszolt, ha csak annyit kérdezett tőle valaki, hogy eladja-e a Maluku bélyeget, amit szerinte, mármint Barátom, a Bélyeges szerint, Republik Maluku Selatan néven illet emlegetni, ahogy a Zumstein katalógusban szerepel a teljes bélyegfelirat, de még arra a kérésre is úgy felelt:

– El. Barátom, el.

Olyan szaga volt, mint a parkettkencének, amivel a cseléd minden felmosás után kifényesítette, és nemcsak a látható helyeken a padlót, mert nagyanyám mindig megemelte a szőnyegeket, benézett alájuk, hogy tükörfényes-e, hogy az a lusta perszóna nem hagyott ki egyetlen négyzetmillimétert sem, így aztán a szőnyegek is olyan szagúak voltak az alájuk kent viaszos valamitől, mint Barátom, a Bélyeges.

Igazából bejárónő volt Juli, de nagyanyám szerint cseléd, mert aki neki dolgozik a lakásban, az cseléd, a kertben pepecselő, az mind napszámos, nem számít, hogy a gyümölcsfák metszéséhez, permetezéséhez ért-e, vagy a virágok szaporításához. Viszont aki felássza a földet, kapálja, gereblyézi, az szerinte zsellér, s aki a füvet felesben kaszálja a nagymama és a saját nyulai számára, az pedig feles gazda. Szóval volt a szónak rendje, volt a szavaknak rendjük abban a háznál. Ha anyám mosogatott, nagyanyám az ablak felé tartotta a poharakat, s ha nem volt elég a fény, vilányt is gyűjtött, aztán többnyire csak annyit mondott:

– Nem vagy jobb te sem a többi cselédnél.

Kegyetlen szavak voltak a szülői, nagyszülői háznál, de nemcsak azok. A szag is az volt, a padlófényesítő szaga, az is kegyetlennek tűnt számomra eleinte.

Nagyanyám megtiltotta, hogy még egyszer betegye a lábát Barátom, a Bélyeges a házába, mert meg volt győződve, hogy azért volt parkettviasz szagú a ciframintás felsőruhája, mert zsebre vágta az ő „drága, svéd méhviasz originál” kencéjét.

– Te, fiam, ez nemcsak bélyeggel házal, biztosan lopós fajta is – mondta, mert mindenkire gyanakodott. Talán haláláig is biztos volt benne, hogy a szomszédék kiálló bordájú, kopottas szőrű satnya macskája ette meg egy ültében Hápi urat, az országos kisállat-kiállítás díjnyertesét, a pekingi némakacsák

díszpéldányát, a libák gúnárjánál nagyobb, amúgy hivatalos versenysúlya szerinti ötkilós gácsért.

De valójában nemcsak a szaga miatt gyanakodott rá. Örökre gyűlöltté tette magát nagyanyám előtt. Barátom, a Bélyeges lefitymálta azt a bélyeget, amit nagyanyám elsőáldozó korában, Rómában magától a szentatyától kapott, s ami olyan vastag volt, mint a régi fényképpapírok, s olyan tökéletes volt a fogazata, hogy akár fűrészelni is lehetet volna vele.

– Ez, Barátom, akarom mondani, nagyságos aszszony, csak úgy néz ki, mint egy bélyeg, mert nagy ívekben nyomtatták, és abból szakítottak le egyet-egyét. Ez, kérem szeretettel, Jan van Eyck, *A forrás madonnája*, szentképként viszont a madonna a kis Jézussal a neve. Tessék elhinni nekem, hogy csak annyi az értéke, mint amennyi a Vatikánban a szenteltvízből rajta maradt – mondta, de nagyanyám biztos volt abban is, mint ahogy Hápi úr eltűnésében is, hogy körmönfontan gyanút ébresztő ez a magyarázat.

– Te, fiam, ez az ember majd később visszajön, és ígér érte valami aprópénzt, aztán még egyszer visszajön, és még kevesebbet ígér, ismerem az ilyen kupcihéreket, akik addig alkudoznak, amíg az ember elhiszi, hogy csak szívességből veszik meg tőle azt, amitől aztán Krózus királyok lesznek. Mert most azt mondja, hogy nézzem csak meg, nincs rajta olyan, hogy izé, ország, posta, pénzbeli érték, és ennyit meg ennyit sem ér. De hát, fiam, a szentatya Jézus urunk földi helytartója, tőle kaptam. Aztán hogy nézne ki az ő bélyegén, hogy Posta Mennysország? Csak a hibbantagyú nem tudja, hogy a mennyek országába imával küldjük az üzenetet, s ezt a szentképet, akarom mondani, bélyeget, azért kaptam, hogy az énekeskönyvembe téve, minden égbe szálló imámon eredendően rajta legyen, ahogy a postások mondják, hogy díjmentesítve van.

Nagyanyám hitte, hogy imája szóbeli levél, s az a mennyekből származó bélyeg, ha csak ránézett, máris ráragadt a láthatatlan borítékra, s odafent az Úr postatisztán, azaz pecsételetlen állapotban kapja a levelet, szeplőtlenül, mint Szűz Mária a kis Jézuskát.

Nagyanyám számára tehát bélyeg volt, s amikor a gyűjteményemet beavagolták a Federation International Philatelists ifjúsági kiállítására, sértetten, némán tüntetve járka napokig a házban, mert nem fogadtam el nagylelkű ajándékát. A mennyek országának bélyegét adta volna kölcsön, amit egy éjszaka, kiszedegetve az album első oldalának celofánszalag-

ja alól a Magyar Posta kutyasorozatot, aztán centivel kimérve, pontosan az oldal közepén helyezett el. Amikor tiltakoztam, hogy ez nem szabályos, sehol nem szerepel bélyegként, azt mondta:

– Azért nem lehet benne sem a francia Yvert bélyegkatalógusodban, sem a német Zumsteinban, mert láttam, hogy azok országok szerint vannak beosztva, a Mennysország pedig mindenképp áll, kánonjogi szempontból tilos besorolni bárhová is, még az ENSZ-be sem.

Azt hiszem, sohasem tudta meg, hogy mit jelent az a kifejezés, hogy kánonjog, de ha Istenről volt szó, gyakrabban használta, persze csak akkor, még jóval később is, ha magamfajta ateista KISZ-taggal keveredett vitába, előhozakodott vele, hogy a kánonjog így meg úgy, sűrűbben emlegetve, mint magát az Úr Jézus nevét.

Boldog volt, hiszen biztos volt benne, hogy összes sóhajtásnyi, de még a hosszabb fohásméretű gondolatlevelei is díjmentesítve jutottak és jutnak, szüzmáriás bélyege miatt, az egek urához.

Mert nagyanyám nem tudta, amit én már megtanultam, hogy a látvány és a valóság között iszonyatosan nagy a különbség, mint ahogy Barátom, a Bélyeges szaga és tulajdonságai sem egyeztek abban a gyanakvásmentes világnézetben, amelyet nagyanyámmal szemben én képviseltem.

Most, hogy a temetésére igyekszem, szeretnék valami nagyon szépet mondani neki, s ha hinnék a csodákban, azt a pillanatnyi villózást, amit a fagyott ablakon láttam, úgy mesélném neki, hogy teljes valójában, olyan nagyban, mintha a vonat ablaka tükör lenne, egy pillanatra láttam szent bélyegének hús-vér alanyát. Máriát a kiseddel. És nem is hazudnék nagyot. Ahogy az üres tér is csak addig üres, amíg valami vagy valaki el nem foglalja benne a helyét, a vetítővászon, a képernyő sem önmagért van, hanem azért, hogy láttasson. És a látvány és valóság, ahogy Barátom, a Bélyeges mondaná, nem ugyanaz. Én tehát akár láthattam is azt, ami nincs.

Nem volt igaza szag-ügyben nagyanyámnak, mert Barátom, a Bélyeges mindig hordott magánál petróleumot. És különben is, miért ne lett volna par-kettospasztá szagú? Hasonlított az ancúgja ebédlőnk perzsa szőnyegére, mert nagyanyám szerint pontosan olyan perzsi sahi Abbasz mintája volt a megszaglászott kabátféléjének, vagy inkább pongyolának, amit örökkön viselt, s aminek csak a dús mintázatú zsebe szaglott, s az arasznyi alja kilógott a télikabátja alól

is, ha egyáltalán méltónak találta az időt arra, hogy az asztrahán galléros valamicsodáját, amit hol felöltöként emlegetett, hol pedig mantának nevezett, fölvegye magára.

Ilyenkor lakkfényes gumi kalucsnit is viselt, aminek talpára sebtapaszcsíkokat ragasztott, hogy el ne csússzon, és saláta kalapja is volt. Nem saláta formájú volt az a kopott nyúláször, de az izzadtsággátló ripszelyem belső pántja alá voltak berakva azok a celofán borítékok, amikben a cserére szánt értéktelen bélyegeit, a salátát hozta a filatelisták klubba.

A zsebében volt az a bakelit szappantartó, amiben kis üvegben vitte mindenhová a petróleumot, hogy a zsírfoltos, ujjlenyomatoss bélyegeket meg tudja tisztítani, s amivel még az elkent pecsétet is le tudta nyaladni a vattás végű csipesszel. Mert két csipesze volt. Az egyiknek széles és vékony volt a vége, hogy be tudjon nyúlni vele az albumok szorosra feszített, a bélyegeket helyükön tartó celluloidcsíkjai alá, a másikat, ami görbe végű és hegyes volt, azt tekerte be az inge zsebében tartott vattával, amit az üvegcsébe mártott, hogy tisztogatni tudjon.

Szóval, Barátom, a Bélyeges a sok petróleumszagú vattaszeméttől, amit a perzsa mintás slafrokjának a zsebébe rakott a tisztogatás után, olyan szagú volt, mint a szőnyegünk, amin nagyanyám mindegyre egy-egy centivel arrébb tette a székeket, hogy a lábak ne nyomjanak lyukat maguknak a kasmírgyapjú perzsaiban.

Olyan nagyítója volt, mint az órásoknak, és volt egy pontosan olyan szétnyitható eszköze is, mintha divatjamúlt legyezője lenne, de nem az volt, mert vékony fűrészfogas alumínium lemezekből állt, s minden egyes szelvény a bélyegeket fogainak vizsgálatára szolgált.

– Barátom, a perforálás olyan a bélyegen, mint egy ujjlenyomat. Minden bélyegnyomdának megvan a stiklijje. – És tényleg nem voltak egyformák a recék. Még az azonos kiadásúakon sem. A spanyolmarokkó légipostán olyan volt a fogazat, mintha egy öreg, lötyögő tűjű varrógépen engedték volna át őket. Annyira vacakul néztek ki, hogy még a mindenik közepén látható *marruecos* felirathoz sem találtak, hol négy, hol pedig öt fog volt a felirat betűinek magasságához mérten.

Bárhogyan is nézett ki, Barátom, a Bélyeges többet tudott földrajzból, nem is beszélve a növény- és állatvilágról, a művészetekről, mint az iskolánk összes tanárai.

– Maga meghülyült – támadt rá az egyik öreg gyűjtőre, mert egy japán katonai képeslapról kivágta a bélyeget, pedig azon látható lett volna, hogy az amerikai időkből származik, Greeting from manila, volt rányomva angolul, amit felülnyomtak japánra, és Manilában is adták fel, s a címzés mellett a japán bélyegzőn olvasni lehetett valaha a dátumot: 25.09.1941, amikor már az amerikaiak helyett a japánok voltak a szigetek urai.

Barátom, a Bélyeges sokáig alkudozott a teljes borítékra, amiről még fényképet is készített. Azt csak később árulta el, hogy azért kellett a fotó, mert elküldte a japán követségnek, hogy megtudja, hová, kinek szólt az általa olvashatatlan betűs szöveg és pecsét, és amikor megtudta, hogy hirosimai a címzett, rögtön tisztában volt vele, hogy kincsre lelt, mert az atombomba után nem maradhatott a városban egyetlen olyan boríték sem, amit Manilából 1941-ben adtak fel.

Na, addig-addig alkudozott, hogy az öreg megszerzte a két értékben forgalmazott sorozat másik bélyegét, a zöldhöz a pirosat is, levágta a képeslapról a japán bélyegzőset, mert azt hitte, hogy a teljes sor értékeesebb.

– Maga olyan hülye, mint egy magányos kérdőjel a tejüveg mögött – mondta, mert tele volt jobbnál jobb benyögésekkel, s nem tudta azt mondani, csak úgy simán, hogy már szart sem ér az a bélyeg, dobhatja a százas csomagban árult saláták közé, amiben uruguayi, kenyai, bolgár, albán, mongol, semmit sem érő szemetet árultak a kezdőknek, főleg a gyűjtést kezdő gyermekeknek.

Barátomnak, a Bélyegesnek a szótárában olyan volt a tejüveg, mint egy kötőszó, vagy a *lenni* ige különböző idejű változatai. Mert az ablakos bélyegekre, amiket olyan rosszul áztattak le, hogy kiszakadt a ragasztós alfelükből egy-egy hangyányi darab, és ott vékonyabb, áttetszőbb lett a papír, arra sem tudta egyszerűen csak azt mondani, amikor fény felé tartva vizsgálta, hogy „ablakos”, hanem hümmögve nyögte:

– Ó, ó, ez szintiszta tejüveg, barátom.

Egyszer levizsgáztatott abból, hogy hol van a Babel-Mandeb-szoros, és hány ország adott ki bélyeget a Horn-fokról, s mert tudtam a választ, megengedte, hogy otthon, nála, segítsek a spanyol gyarmatbélyegeket áthelyezni az új berakós albumba, a szebb saláták közé, mert megbízott bennem, hogy nem keverem például a német kelet-afrikai sivatagot ábrázoló namíbiai bélyegekké a Spanyol-Saharát.

Mindent tudott a világról, csak éppen úgy tűnt, hogy egyáltalán nem szerette az univerzumot, ahogy a világunkat nevezte. Azt mondta, sajnálja, hogy nem éri meg azt a napot, a Végítélet napját, amikor minden úgy pusztul el, mint a dinoszauruszok, mert látni szeretné az utolsó pillanatban, hogy a mai barbársághoz viszonyítva, még mit tett tönkre az emberiség ezen az istenáldotta gyönyörű, jobb sorsra teremtett bolygón.

Függőfolyosós bérházban lakott, amelynek szinte minden ablaka egy belső udvarra nyílt, s azt mondta, hogy a szemközti lakás, amelynek tejüveg ablaka volt, bizonyíték arra, hogy a látvány úgy viszonyul a valósághoz, mint a babérleveles krumplifőzelék egy, a kínai Ming-dinasztia korabeli porcelántálhoz.

– Bár abba is lehetne rakni kaját – mondta, és a szomszéd ablakát bámulta, ahonnan mindig vetített árnyjeleneteket lehetett látni az ablakon, s ahonnan a világítás miatt különös színjátékot néztem abban a pillanatban is. Hátborzongató drámát.

Az opálüvegre vetülő árnyképen azt láttam, hogy egy asszony, mert még a kontya is tökéletesen kirajzolódott a képernyőszerű ablakon, amely pontosan olyan kék volt, mint a mi tévénk, amin már néha fogni lehetett az egyetlen adót, Bukarest adását is, ami valami kerek szutyvalékban a pontos időt közvetítette folyamatosan, nos, az asszony gyilkosságra készült. Abban a nagyméretű tévé ablakban végigkövethettem, ahogy egy karddal, vagy inkább bozótvágó késsel csapkod egy férfi felé, aki éppen föltette a kalapját.

Aztán kihunytak a lakásban a fények, nyílt az ajtó, s láthattam, hogy az asszony az esernyőjét kónozza, amit fegyvernek láttam, azzal hadonászott a levegőben, mert nem tudta a csúszka rugóját kimozdítani, s felhúzni az udvarra is permetező eső ellen a paraplút, ahogy Barátom, a Bélyeges nevezte, mert beragadhatott a biztonsági fémnyelve.

– Hát, Barátom, ez a látvány és valóság közti különbség kvintesszenciája. Ha tanúskodnod kellett volna az előbb látott gyilkossági jelenet miatt, te a látványt mesélnéd, miközben az élet a valóságot elrejtette a tejüveg mozi mögé.

Abban az évben, amikor megszereztem a Sant Andorra francia kiadású, lilásbarna, tízcentes Szent Antal hídja bélyegemet, ami ráadásul ritkaság volt, mert francia postabélyegző volt rajta, de a spanyol adminisztrációban felülbélyegezték bordóval: correos Andorra, és Barátom, a Bélyeges azt mondta, hogy

igazi csemege, sőt, mi több, valódi főnyeremény, ajándékot adott. A magyar zeneszerzők sorozatát adta nekem, és le is zongorázta őket. Volt Bihari *Verbunkos*, amíg lepötyögtette, Bihari Jánosról mesélt, és volt Kodály *Este a székeleyknél*, és Erkel *Bán bánjából* a tenorária, és Bartók *Kékszakállúja*. És mindenikből játszott néhány jellegzetes motívumot.

– Hogy a fene ette volna meg a tudásomat, egyetlen ütemet sem ismerek Goldmark Károly *Sába királynőjéből* – mondta, és megesketett, hogy ha nagy leszek, és a világnak valamelyik operájában a *Sába királynőjét* adják, akkor belógok. – Mert, Barátom, aki gyermekkorában tudta, hogy létezik ez az opera, de rajta kívülálló okokból nem hallgathatta meg, annak ingyenegy dukálna, de te csak lógjál be, mert jogod van hozzá, hiszen szinte ismerted is valaha őfelségét.

Azon a héten megbetegedtem. Lázas voltam és félrebeszéltem, nagyanyám élete végéig szentül hitte, hogy félholtan a *Bibliát* olvashattam, azt a részt, ahol Bölcs Salamonról írnak, és nemcsak Sába királynőjét emlegettem, de valami olyasmit is, hogy Szent András.

– De azt latinul ismételted, hogy Sant Andorra, és amikor itt járt nálad az én lelki atyám, a gyóntatóm, azt mondta, hogy nem latinul, spanyolul beszélte, hogy egyfolytában a Szent Andrásnak írtál Sába királynőjéről, és a postát kerested egyfolytában, hogy Szent András posta, Sant Andorra correos, motyogtad spanyolul.

Ebben a velőig hatoló hidegben, a sínhosszak ütemére kattogó vonaton nem is gondolhatnék másra, mint arra a napra, amikor már végre felkelhettem az ágyból, s a tiltás ellenére elmentem bélyeget nézni, mert Barátom, a Bélyeges azon a napon, amikor lezongorázta nekem szinte a teljes magyar zeneszerzősorozatot, valami csemeget ígért. Azt mondta, hogy az ám az unikum, de még legalább egy napig petróleumban kell, hogy áztassa azt a görög kiadású, olasz felülbélyegzett, német horogkeresztes hadipostabélyeget, amit még a kommunista partizánok is használtak, mert vörös csillag és sarló és kalapács is van rajta, meg egy rohadt postai pecsét, akkora fekete, elmaszatolt dagonya, mintha krumplipecsételővel hitelesítették volna a postán.

– Mert, barátom, egy hittérítő rendtársamtól hallottam, hogy egy paraguayi postán félbevágott batátával pecsételték le a levelét, amin csak annyi volt, hogy P. Paraguay rövidítése. Ahá, barátom, a batáta

magyarul édesburgonya, de, hogy te is értsd, széke-lyesen biztosan úgy kell mondani, hogy mézptyóka.

Hiába mentem csodabélyeget látni. Az ajtóra kívülről lakatot tett valaki, s fölöslegesen kopogtam be a szomszédokhoz, mert senki sem akart válaszolni, hogy hová utazott, hogy mi lett vele, hogy miért van olyan pecsét az ajtaján, hogy MAI, amiből annyit értettem, hogy román rövidítés, és azt jelenti, Belügyminisztérium, de ami nekünk egyértelműen úgy hangzott, hogy Szeku, állambiztonság.

– Jobb, ha eltűnsz – súgta a szomszédja, egy öreg néni. – Ne mártsd bele magadat, a professzor urat ma egy hete hajnalban vitték el. Mi hallottuk, hogy agyba-főbe verik szerencsétlent, üvöltenek vele, de ő egyetlen szót sem szólt.

Csak nagyon későn tudtam meg, hogy a professzor talán Rómában, talán máshol Itáliában, talán mégis Lombardiában, a ferences rend hittudományi szemináriumán tanított valaha, azt is egy volt szomszédja mondta el titokzatosan, harminc évvel később, mintha még mindig suttozni kellene azokról a dolgokról:

– Japán kém volt, elfogták a Nipon követségnek írott levelét a szekusok. Álnéven élt itt, senki sem tudta az igazi nevét, de az biztos, hogy nem úgy hívták, ahogy az ajtajára volt írva. Táv Álef, mert egy zsidó azt mondta, hogy az valami olyasmi, mint az alfától az ómegáig, mint a németeknél, hogy ától cetig, csak éppen fordítva, nem Álef Táv. Szóval, ki tudhatja, hogy hogyan is hívták valójában.

Igazából meg sem döbrentett, hogy alfától az ómegáig volt a neve, mint ahogy azon sem lepődtem meg, hogy olyan szavakat használt, amit, ha nagyanyám tudta volna, hogy kicsoda Barátom, a Bélyeges, rögtön elfutott volna meggyónni, hogy segget hallott egy papi ember szájából.

Nem döbrentem meg, mert mindez, az élete is csak a látvány része volt, távol attól a valóságtól, amiért valaki két héber betűvel nevezi meg önmagát.

Az ablakot néztem, világosodott, s ami eddig inkább csak belülről volt fehér, az most a kinti világosság miatt olyan lett, mint egy igazi tejüveg bélyeg. Az ablakkeret jégfogazata még szembeötlőbb lett, s arra gondoltam félálomban, hogy mi mindent köszönhettem annak az ismeretlen nevűnek, Barátom, a Bélyeges mi mindent tudott a világról, aminek engem is részesévé tett. Azt álmodtam, hogy megtaláltam régi dolgaink között azt a nagyanyám által bélyegnek tartott szentképet, s hosszú levélben mondtam köszönetet a bélyegesnek. Táv Álef nevét írtam álomban a borítékra, miután felragasztottam, s végző diadalútjára küldtem a szentatyától kapott Jan van Eyck-reprodukciót.

Mert Barátom, a Bélyeges bizonyára a mennybe került, de mert nem tehettem ki annak, hogy utólagosan portót fizettessenek vele egy díjmentesítetlen boríték miatt, arra gondoltam, nagyanyám lelke rajta, ha igaz, ha tényleg érvényes a mennyek országának postáján az a bélyeg, akkor felragasztom, hogy lássák odafent: én kifizettem az égi postát.

Amikor végre felocsúdtam a néhány pillanatig tartó álomból, már nem hajnal volt, hanem kora délután, több órát aludhattam. A végállomás mellékvágányára taszított vonaton ébredtem vacogva, lekésve nagyanyám temetését, s a tejfehér mozi eltűnt, csak valami maszatos csorgás látszott jég helyett a vonatablakon.

Biztos voltam benne, hogy arra a fehér mezőre írtam azt a hosszú levelet, aminek nyoma sem maradt, s ami most pára formájában száll, egyre fennebb száll, oda száll, ahol Barátom, a Bélyeges mostanában lakik. Elmosolyodtam, lehet, hogy nem is Táv Álef, hátha csak románosan írta, előbb a keresztnév, utána a vezeték-, lehet, hogy ebben a formában nem találják az égglakók között.

Kérem, ha valaki tudja, hol érhető el a hatalmas mennyországban Álef Táv, Barátom, a Bélyeges, szóljon neki, hogy ajánlott levele érkezett, alantól, a szerencsétlen, önpusztításán munkálkodó Földről.

„Erdélyi vagyok s leszek...”

Beszélgetés Vári Attila Prima- és József Attila-díjas íróval, költővel, filmrendezővel pályakezdésről, erdélyiségről, a Forrás-nemzedékről, a magyar nyelv állapotáról, értékvesztésről, a groteszk világlátásról.



– Mivel kezdenéd életed meséjét?

– Talán azzal kezdeném, hogy könyvek között éltem. Tízéves koromban már túl voltam Verne, May Károly, Mark Twain akkori elérhető könyvein. Az iskolában magyartanárunk kérésére rendszeresen heti könyvismertetőt tartottam osztálytársaimnak és a felsőbb tagozatosoknak is. Gárdonyi, Mórá, Jókai volt abban az időben a „felső határ”, de talán hat-hétévesen olvastam már Erich Maria Remarque világhírű könyvét, a *Nyugaton a helyzet változatlan*, Mary és Charles Lamb *Shakespeare meséit*, de kedvencem a *Tolnai Világlexikon* volt. Vegyes táplálkozású olvasó voltam, és határozottan emlékszem, hogy tizedik születésnapomon kaptam rá Mikszáthra, apáméknak megvolt szinte minden műve. Ő és Krúdy lett a nagy kedvencem, és persze Márai, a *Vendégjáték Bolzanóban*. *Casanova* című kisregényem, amelynek első fejezetét az Új Írás hozta, talán '69-ben, nem véletlenül kezdődik a vendégjáték utáni, Bolzanóból való indulással. Szerencsém volt, hogy a világirodalomból sem holmi giccses regények kerültek a kezembe: Jorge Amado *Végtelen földek* szinte ugyanabban az időben a *Gabriella, szegfű és fahéj*, *Zsubiabá* és Alfredo Varela *A sötét folyó* című regényei a dél-amerikai irodalom korlátlan fogyasztójává tettek. Még nem voltam gimnazista, amikor apám könyvei között felfedeztem

Jean Gionónak a *Sarjú* és *Valaki a hegyekből* című regényeit, és rácsodálkoztam a stílusra. Korábban csak a történet érdekelt, s azt hiszem, ez volt a fordulópon az életemben. Abban az időben verseket írtam, de elkezdtem kísérletezni tájleírással: ugyanazt a látványt írtam le először nyugodtan mesélve, aztán szaggatottan, mintha féltelmet keltő lenne, és úgy, mintha nagyon régen jártam volna ott... Jó iskola volt. A dél-amerikai próza azért volt hatással rám, mert valami misztikum lengte be, s mert a halál, amely az európai, így a magyar íróknál is tragédia-szinten került a cselekménybe, náluk olyan volt, mintha mellékes dolog lenne. Gimnazista koromban módszeresen olvastam: görögök és rómaiak, a reneszánsz Itália, Calderón és Cervantes... egészen a skandinávokig. Szerb Antal *A világirodalom története* vezetett ezen az úton. Tudtam, hogy író leszek, de akkor még nem tudtam műfajt választani.

– Mondhatni üstökösként röppentél föl az erdélyi, ezáltal az egyetemes magyar irodalom égre. Még egyfajta csodagyerekséget is emlegettek. Hogyan látod ma az indulásodat? Melyek a legélesebb emlékeid ezekből az időkől? A hatvanas évek közepét írtuk, a romániai hatvanas éveket.

– Azt hiszem, hogy a méltatlanul felejtésre ítélt Szócs Kálmánnak, az első Forrás-nemzedék költőjének sokat köszönhetek. Négy

évvel volt idősebb nálam, és a tizennégy éves fiúk nem barátkoznak tejfölösszájú tízévesekkel. Én is lopva hallgatóztam, amikor a nagyfiú Kálmán saját rajzaival illusztrált regényét olvasta a szomszédban a „nagyoknak”. Tudta, hogy verset írok, aztán úgy hat-hét év múltán, az Igaz Szó irodalmi folyóiratban találkoztam néhány döbbenetesen szép és a korszak hangulatától elütő versével. Emlékszem, összefutottunk a főtéren, és megkérdeztem, hogy ő-e az a Szócs Kálmán, és miután rábólintott, megkérdezte, hogy még mindig verselek-e. Mondtam, hogy műfajt cseréltünk, ő verset ír, én most fejeztem be egy nemzedékről szóló kisregényt. Kérte, hogy mutassam meg. Napokkal később felolvastam neki, nem volt írógépem, olvashatatlan volt a kihúzásoktól, betoldásoktól hemzseggő kézirat, s ő vállalta, hogy legépeleli. Tizenhét éves voltam. Ezzel kezdődött minden: Kálmán írt barátjának, Gálfalvi György „úrnak”, a kezembe adta a levelet, s megmondta, hogy Kolozsváron hol találom a nagy irodalmárt. Teljes komolysággal úgy beszélt róla, mint valami irodalmi nagyhatalomról – Gyuri akkor utolsó éves volt a bölcsészkaron –, s Kálmán tanácsára vittem valami itókát is. Gyuri néhány óra alatt elolvasta, s azt mondta, hogy ez nagyszerű, és el-



Casablanca, Pálma sétány (1973)



A Comói-tónál (1974)

vitt a Napsugár szerkesztőségébe, ahol nemzedékem jégtörő-zászlóshajója, Lászlóffy Aladár dolgozott. Szerencsém volt. Ali néhány nap múlva megmutatta Fodor Sándornak, Kányádinak, s innen már csak egyetlen lépés volt, igaz, az csak négy év múlva következett be, hogy a második Forrás-nemzedék egyik első köteteként megjelenjen. Bajor Andor, a könyv szerkesztője, pedagógiai célzattal is késleltette, mondván, nem kell elkapadni, még csodagyermeknek hinné magát, ha tizennyolc évesen könyve jelenne meg. Furcsa dolog, hogy soha életemben egyetlen szerkesztőség sem adta vissza kéziratomat, azt majdnem hetvenévesen, itt Budapesten kellett megérjem, életem legjobb, s talán legfurább szerkezetű regényét úgy utasította el a Magvető, hogy azt nem is ol-

vasta senki. Egyébként menekültem a fiatalkoromban rám ragasztott szereptől, gyűlöltem a sleppet, amikor lehetett volna, akkor sem vállaltam vezérszerepet. Király László, Farkas Árpád és Csiki László is befejezte már az egyetemet, egyedül maradtam rendszeresen publikáló szerzőként a Gaál Gábor Irodalmi körben, s nem akartam vezérkos lenni. Abban az időben megjelent néhány írásom román, francia, angol, német, orosz fordításban. Csak a románt tudtam ellenőrizni, és szörnyülködve olvastam, hogy mi lett belőle. Aztán Schuller Rudolf, a filológia és filozófia doktora, aki nemcsak németül beszélt anyanyelvi szinten, de franciául is, azt mondta, hogy pontosan a leírásaim szépsége, a mondatok zenéje veszett el a fordításban. Ezért utasítottam vissza

Moszkvában a Raduga Kiadó ajánlatát, s még a nyolcvanas években egy amerikai megkeresést.

– *Hogy az üstökösből állócsillag lett, az a tehetségen túl a szorgalomnak, a makacssággal határos kitartásnak, szívós munkának köszönhető. Ez családi örökség?*

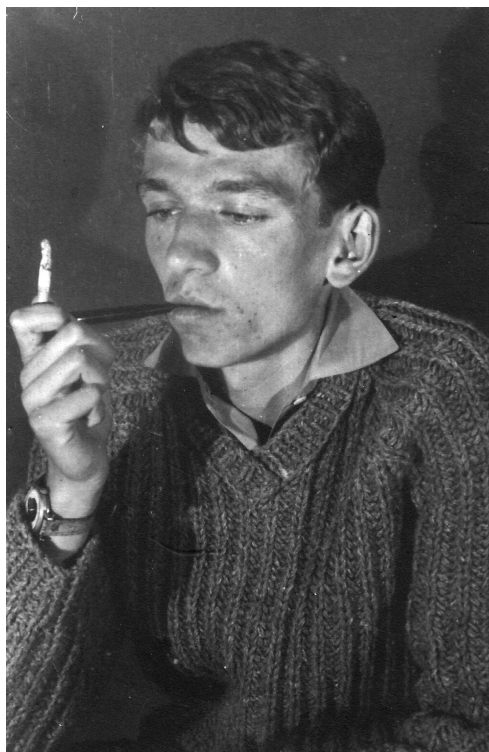
– Apám, nagyapám, de még Vári dédapám is vasutas volt, tőlük a pontosságot tanultam meg. Képzeld, találtam a családi iratok között Vári nagyanyám, Bortnyik Ilna naplója mellett egy hivatalos levelet, amelyben – 1916-ban – a MÁV vezetősége kéri a hadügyminisztertől, hogy rendelje haza a frontról Vári Sándort (nagyapámat), mert nélkülözhetetlen munkakört tölt be a vasútnál. És hazahozták Doberdóból. De másként is megtapasztaltam, hogy mi a szorgalom. Apai és anyai ágon sok kép-

zöművész volt a családban, s kisgyermekként láttam, hogy ahhoz, hogy a képet aláírják, milyen sokat pepecselnek, átfestik, majd visszafestik azt a bizonyos színfoltot. Szerettem nézni nagynéném, Bortnyik Irén, s a férje, Barabás István kései nagybányai hangulatot árasztó képeit készülés közben, s a tragikusan fiatalon elhunyt unokabátyámnak, nemzedéke legígéretesebb grafikusának napokig tartó munkáját, ahogy a lemezbe mélyíti a rézkarc alaprajzát. A kolozsvári képzőművészeti évenként csak néhány embert vettek fel, de volt olyan esztendő, amikor egyszerre négy unokatestvérem járt a kiváltságos egyetemre. Persze az is fontos volt, hogy szüleim színészbarátainál láthattam, mennyire összetett dolog, mennyire egész embert, sőt két embert kíván a szerep megformálása. Tanárban nem volt hiány.

– *A munkához való viszonyodat jól jellemzi, hogy alig-alig voltál főfoglalkozású író – még „Romániában” két-három évig, ám ennek hamar szilencium és könyveid bezúzása (!) lett a vége. S nekem nem úgy tűnt, már maradék-országba áttelepülésed után, hogy a vállalt munkáid akár lapoknál, akár a tévénél vagy kultúrdiplomataként pusztán kényeszerű pénzkereseti források lettek volna. Szeretted, és örömmel végezted őket?*

– Le kell szögezmem, hogy a sepsiszentgyörgyi Megyei Tükör szerkesztősége, ahol akkor több, a Forrás második nemzedékéhez tartozó barátom dolgozott, volt az egyetlen munkahelyem, ahová én akartam menni, s ahová néhai jó barátom, dr. Komáromi Mihály, a kovásznai kórház igazgatója vitt be Dali Sán-

dor főszerkesztőhöz. A többi munkahelyemre hívtak, illetve házon belül kineveztek. A bukaresti tévé magyar adásánál, ahová Bodor Pál hívott, volt néhány szép évem: Kemény Jánossal terveztünk egy sorozatot, az Erdélyi Helikon még



Első könyvem befejezése után (1963)

elő szerzőit kerestük volna fel, de János bácsi betegsége, majd halála miatt az azóta szétvagdosott Kós Károly-portré készült el. Abból aztán a hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején, aki kapja-marja alapon, le-lecsippentettek más műsorokhoz egy-egy darabot, nem sok maradhatott belőle. Fordítás filmre dolgoztunk, ami azt jelenti, hogy nincs negatív, így nincs, amiről az eredetivel egyenértékű másolatot lehetne készíteni. Ott jó volt, és a Film Színház Muzsika szerkesztőségében is, Iszlai Zoltán főszerkesztővel, és a szakmáját emberként is csodálatosan végző Ablonczyval egy helyen lenni. Az MTV, ahol eleinte az irodalmi osztály vezetője voltam, később más

területen főszerkesztő, végül elnöki főmunkatárs, annyi keserűséget okozott, annyi irigységgel szembesültem, hogy nem is szeretek rá emlékezni. Három nagyszabású munkát terveztem: az *Orbán Balázs nyomában* tizenkét része, közel

hatszáz perc el is készült, sok akadályoztatás, meg nem értés, szándékos gáncsoskodás mellett, aztán a *Magyar legendárium* feldolgozása, amelynek csupán négy része valósult meg a tervezett ötvenből. Volt egy harmadik tervem, amit még Makovecz Imrével közösen szerettem volna leforgatni, és többször beszéltem Novák Ferencsel és Sebő Ferivel is erről, az a Malonyai Dezső *A magyar nép művészete* című művének öt-hatperces etűdökben történő megfilmesítése tánccal, zenével, és a tárgyi néprajz, az épített örökség és díszítőművészet bemutatása, azokkal az elemekkel, amelyek még léteznek a mai magyar valóságban. Közben József Attila-díj, rendezői

nívódíj, Köztársasági Érdemrend, majd a Hírtanács akkori tagja, az egyik irodalmi-közéleti havilap jelenlegi főszerkesztője által kezdeményezett kirúgás következett. Én voltam az egyetlen író, aki egyetemi diplomás filmrendezőként dolgozott akkor a tévében. Mint alkalmatlan kerültem utcára. Azóta négyszer, talán ötször ismételte az MTV a teljes Orbán Balázs-sorozatot. Új világ, új munkahely tette változtatossá az életemet. A NKÖM miniszteri kabinetje következett, Rockenbauernek hála, volt két nyugodtabb évem, szerkeszthettem a *Krónikás* című lapot. Onnan kerültem kultúrdiplomataként közel öt esztendőre Bukarestbe, egyetemi éveim városába,

de ez már egy másik keserű történet lenne.

– *Mindeközben tiszteletre méltó életművet hoztál létre, regényben, versben, esszében egyaránt. Rangsorolod magadban az író és a költőt?*

– Hajdani irodalomtanáromtól két fontos dolgot tanultam. Egy: a hármaspont után, hangos felolvasásban számoljunk magunkban háromig, mielőtt folytatnánk. Kettő: az epigramma azért a legtömörebb, mert ugyanazt nem kellene eposzban, balladában szétlocsonni. Van, amit versben lehet elmondani, van, amit csak novellában, regényben. A lényeg, hogy elmondjam, ahogy tudom. Nincs kedvenc műfajom.

– *2006-ban megjelent Idegen ég című versköteted borítójára Kozma Mária három szép mondatot írt. Ezek egy-egy szavába kapaszkodva kérdezem: amikor értékvesztésről beszélünk, belegondolunk-e igazán, hogy milyen értékekről van szó, elvesztek-e azok valóban, vagy csak öregedő vágyakozással nézünk eltűnt időnk után...?*

– Elvesztek: a türelem, a tiszteletadás, a tudás megbecsülése. Lassan elfelejtünk magyarul is. Az elefánt hímje, mondja elefántbika helyett a szinkronszínész. Ez még a fordító hibája, de az, amikor a hunokról szóló BBC-film magyar hangja betűhíven beolvassa Aetius római vezér nevét? Bizony a műveletlenség éli nászát a nyelvvel. Pluhár és Szepesi György a sportkifejezéseket magyarító küzdelme után kornert hallok, s a szöglet helyett sarokrúgást, kapus helyett portást, akkor már csak hab a tortán, hogy percekig töprengek azon, hogy mi az a „bészl”, hogy aztán kiderüljön, a Bazel csapatát becézi angolosan a magyar nyelv sztájliszt



Forgatás Londonban Határ Győzőnél 1989-ben

sportriportere. Mostanában a csúcsot nálam a facsimilé (cs-ével ejtve) tartja, a „de facto simile” latin rövidülése, amelyet néha faximilé formában is látok, ez hangzott fácsimilé formában egy „nagy tudású” embertől. Hát mit mondjak, én nem „szövegtestet” írok, hanem novellát, regényt, s nem „mondat-helyzetet”, ahogy egyik kritikussom írta. Van tisztességes nevük a dolgoknak! Az eufemizmusok korát éljük, de nem viktoriánus értelemben. Szégyen lenne gépkocsivezetőnek lenni? Mert egyre többen pilóták. És gumiklinikát látok, s a borbély sem divatos megnevezés, minden nyolc-elemis fodrászlány stylist, vagy ha nem ott dolgozik, akkor esetleg asszisztense a ruhaklinika menedzserének, aki természetesen üzletvezető szabázmester lenne pannonul.

– *A létezést sokszor valóban – miként Kozma Mária is írja – csapdának, vagy Pilinszky szavával levegőtlen présnek érzi az ember. Pedig nagyobbacska erőfeszítéssel ki lehet vergődni a nemszeretem „fősodrokból”, s lehetne kinek-ki*

nek szuverén, úgymond értékes életet élnie... bár agymosott, teddide-teddoda konzumidiótává válni kétségtelenül könnyebb...

– Talán sétálj egyet, ha éppen süt a nap, itt Pesten, a világ legjobb ivóvizével megáldott fővárosában: a fél város a telefonját fél kézzel kezeli, mert a másikban palackos víz van. Ezt látta a filmekben. Egy ország, amely lakosságának több mint fele néma lenne, ha nem tudna magyarul, szóval Balassi Valentin hazájában, Petőfi Alexander és Zrínyi Nicolás utódai alig várják, hogy trendik lehessenek, hogy a füstölt csülköt, amit ánizzsal, chilivel és magyaros mangószósszal, mentafagylaltal tálalnak majd a bivalyrücsügei főzőversenyen, hogy bemutathassák a tévé műsorában, amitől hiperfilingjük lesz... Szóval én ebből kimaradnék.

– *A világ, és benne szeretett tággabb hazánk, Európa, mintha sajátját veszítibe menetelne. Ez a folyamat hemzseg az abszurd, groteszk, tragikomikus mozzanatoktól, a hazugságok garmadájáról most nem*

is beszélve. Amikor meglehetősen sűrűn választasz egyfajta groteszk látás- és ábrázolásmódot magadnak, erre reagálsz? Netán van ebben tiltakozás is?

– Fiatalkoromban beutaztam Európát a Sarkkörtől az olasz csizmáig, s már akkor sem szerettem volna úgy élni. Emlékszem, 1974 nyarán, egy whisky mellett eltöltött, hajnalig tartó beszélgetés végén, a Szabad Európa Rádió akkori főszerkesztőjének, Szabados Józsefnek, Balogh Márta szerkesztőségi titkárnak és a Teenager Party műsorvezetőjének, Ekecs Gézának, akit mi Cseke Lászlóként ismertünk, azt mondtam, hogy nem tudnék Erdélyen kívül sehhol sem élni, de már ott sem igazán. Krúdyt idéztem, szabadon, természetesen nem szó szerint: jó lett volna abban a korban élni, amikor a dámák krinolinban jártak, az urak frakkban, s amikor nem sietett senki és semmi, esetleg csak a lóvasút – mondtam. Nos, annak a lóvasútnak a kocsijából nézve ebben a világban minden groteszk, ha nem éppen abszurd. Magyarországon nem működött soha olyan pártegyetem, mint Romániában a bukaresti Stefan Gheorghiu aktivistaképző, nem én találok ki egy novellában, de tény, hogy ott kaptam diplomával valaki egy magyar egyetemen doktori címet szerezhet. 1991 telén, egy forgatáson voltam Bukarestben, amikor mellém szegődött egy elegáns úr. Az autó rendszáma alapján tudta, hogy magyarországiak vagyunk. Román diplomát ajánlott, névre szóló, eredeti pecséttel ellátott diplomát. Orvosit és mérnököt nem, mert azzal könnyen lebukhat az ember, mondta, de pszichológust, régészt, s olyan tanári diplomát igen, amihez konyít a vevő. Használati uta-

sítást is adott. Elmész Budapesten a Bazs-za (a románok a j-ét zsé-nek olvassák, tehát tudta, hogy Bajza) utcába, ott hiteles fordítás készül, aztán a Rakocsi (természetesen értettem, hogy Rákóczi) bulvárdon közjegyző, ott lesz hiteles másolat, aztán gyufa, a diploma elfüstölt, de te már egyetemet végeztél. És tényleg tudok olyan hölgyről, aki a '90-es évek elején nevelési tanácsos volt, dönthetett állami gondozásba vételről, miközben pontosan tudtam, hogy még érettségije sincs... Azok a boldog kilencvenes évek, amikor nemcsak a gyárpart magánosították. És mondd csak, Gábor, nem abszurd, hogy a magyar média lelkesen számolt be arról, hogy a Hargita csúcsán x.y. erdélyi főnemesi család zászlaja leng, mert visszakaptak várkastélyt, méretlen hektárnyi erdőt, miközben egy likkal nyugatabbra, a Magyar Ugaron, az unokatestvér fél országnyi birtokáért kapott maximum kétmillió kárpótlást, a kastélyát pedig élelmes üzletemberek szerezték meg, hogy uniós pénzből grasszállhassanak benne? Mi ez, ha nem groteszk színjáték?!

– Amikor az említett módon Erdélyben elfogyott körülötted a levegő, áttelepültél. Mennyire fáj ez akkor, s mi maradt évtizedek elteltével az akkori fájdalomból? Törvényszerű-e a honvágy, vagy embere, lelkialkata válogatja?

– Nincs olyan nap, hogy ne érezném, ne éreztetnék a másságomat. Nem tudok valódi pannon lenni, pedig lassan már életem felét itt éltem le. Akinek nincs honvágya, az hazudik, erdélyi vagyok és leszek, óriási színészi alakítás annak részéről, aki el tudja játszani az őshonost. Az én dédapám még az Erdélyi Nagyfejedelemség alattvalója volt. Valójában 1868-tól

1918-ig volt szerves része a Magyar Királyságnak Erdély. Aki ismeri a történelmet, az pontosan tudja, hogy sem az Árpád-ház idején, sem a Mohácsig terjedő időszakban nem volt olyan szerves része a királyságnak, mint a Felvidék vagy a Bácska. Különbözik hogyan hozhatott volna a tordai országgyűlés olyan törvényt 1438-ban, ami szentesíti a Csicsókápolnán kötött hármasság – magyarok, székelyek, szászok – szövetségét, amely lényegében 1870-ig meghatározója Erdélynek? Ez bizony ama fránya Unio Trium Nationum. Engem ebben a szellemben neveltek, és kérlek, figyelj az irodalmi Trianon-szindrómára. Vegyünk alapul száz olyan irodalomkritikát, ahol a szerző felsorol. Hányszor olvasod a kötelező névsorban, miközben a mai hetvenesekről beszél, Brasnyó, Domonkos, Tolnai, Végel nevét? Akkor igen, ha éppen a jugoszláviai magyar irodalom a tárgya, de akkor sem keveredik Farkas Árpád, Király László, esetleg Lászlóffy névvel. Szerintem, ma a legnagyobb élő prózaíró Bodor Ádám, nézd meg a súlykoló felsorolásokban Nádas, Esterházy, Krasznahorkai mellett, százból hánynak jut eszébe? Emlékszem, még kisiskolás voltam, amikor anyai nagypapám azt mondta, hogy a statisztikai évkönyv alapján adjam össze az erdélyi, partiumi, bánági nagyobb városok lélekszámát, és mindenhol adjak hozzá még tíz százalék magyart, mert annyit biztosan csálnak. Mi abban az időben azt suttogtuk, hogy kétmillió magyar él Erdélyben. Elkezdtem összeadni Temesvártól Brassóig, Marosvásárhelytől Szatmárnémetiig, Szebentől Nagybányaig, s döbbenet jöttem rá, hogy a rengeteg román falut nem számítva, így is több

a román, mint az összes elképzelt magyar. Aztán apám, az ötvenes évek végén, motorral végigvitt Braszótól Temesvárig, s érteni kezdtem Erdély sorsát. Azon a sok száz kilométeres úton, talán egy kezemen megszámlolhatom, hogy hány magyar többségű település volt és van. És van egy óriási hazugságunk, amit szinte minden év decemberében elmondunk: a románok nem ezt ígérték 1918. december elsején Gyulafehérváron. De kik tették ezeket az ígéretek? Magyar alattvaló, magyar parlamenti képviselő románok, akik azt hitték, Románia szövetségi állam lesz, s Erdélyben majd ők alakítják a jogrendet. Alexandru Vaida-Voevod, aki az egyesülésük után rövid ideig Románia miniszterelnöke volt, az Adevărul című román napilap 1923. november tizenegyedik számában mondja: „Magyarországon nem voltunk rabszolgák, kezünkben volt a törvények pajzsa, amelyek a románok számára is törvények voltak. Ma úgy kezelnek minket, mint valami törvényen kívüli elemet.” Nem én találtam ki, egy nálam okosabb román mondta a kiegyezés utáni Erdély kapcsán: a nagy-magyar aspirációk nagy-román álmokat szültek.

– *Megírtad kétszáz évre visszakövethetően egy család történetét (Cselédfarsang), megfestetted a hajdanvolt erdélyi városok archetipusát, tisztelgésül is, értékfelmutatás gyanánt is. A sajátosban keresve a lényegét, miként a Volt egyszer egy város című, „kusza tényerrajz-feljegyzésekből” rótt regényedben írod. Az emberfaj alig-alig hajlandó bármit is okulni vagy épülni a múltjából. Akkor miért kell neked mégis „emlékeid után rohannod, nem várhatván be, amíg ezek az emlékek utolérnek”?*

– Azt hiszem, Radnóti költőiben, pontosabban mondta el a feleletet erre a kérdésre a *Második eclogában*: „Írtam, mit is tehetnék? A költő ír, a macska / miákol és az eb vonít s a kis halacska / ikrát ürít kacéran. Mindent megírok én, / akár neked, hogy fönn is tudd hogy’ élek én, / mikor a robbanó és beomló házsorok / között a véreres hold fénye támológ / és feltüremlenek mind, rémülten a terek”.

– *Hetvenkét esztendő vagy, az amerikaiak – ritkán mondok ilyet, de ebben szerintem igazuk van – ezt még a fiatal időskor kategóriájába sorolják. Talán jogos tehát a kérdés: min dolgozol, mik a terveid, s végül, de nem utolsó sorban: mit szeretnél még mindenképpen megélni?*

– Éppen e sorok írása közben, félóra múlva betöltöm a hetvenharmadik évemet. Rengeteget írok, de kinek és hová? Kevés a valóban irodalmat közlő nyomtatott folyó-

irat, igaz, hogy több mint negyedszázada használom írógép helyett a számítógépet, de valahogy úgy vagyok azzal, ami nem nyomtatott, mint egyik ükapám a papír-bankóval, aki csak arany koronát, ezüstöt fogadott el. Nekem egy netes megjelenés olyan, mint a virtuális világban szeretkezni. Lehetőleg nem őrök kiadhatatlan anyagokat, jegyzeteimből, esszéimből, amelyeket soha nem akartam kötetben látni, már megszabadultam egy költözés ürügyén, mint ahogy maradék naplóm is valahol a csendes leomlást várja. Az új novellákból kitelne egy vaskosabb kötet, s az említett *Cselédfarsang* két másik társával várja a teljes feláradást, hiszen összefüggő trilógia, de nincs, s már nem is lesz rá kiadóm. Hogy akkor miért írok? „Itt állok, másként nem tehetek.”

Stifner Gábor



Ráday Mihályval az 1848-as honvédsírok forgatásán, Aranyosgerenden (1994)

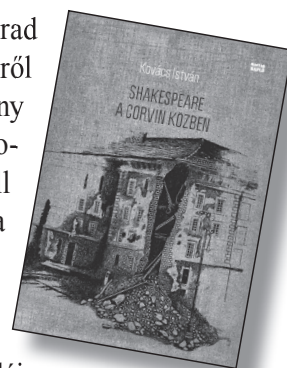
Hamlet benzinnel töltött koponyája Kovács István: *Shakespeare a Corvin közben*, Magyar Napló Kiadó, 2018.

Bevallom, ez idáig a Kovács István-költészet úgyszólván teljesen kiesett a látóteremből, illetve nem esett még oda be, s nemcsak költészete, élete sem volt előttem ismerős – leszámítva azt a tény, miszerint költői pályája a Kilencek költőcsoport tagjaként indult. Költészet és élet pedig összeforr, kiegészítik és értelmezik egymást, előttem pedig egy kétismeretlenes egyenlet, amelyhez szaporán meg kell találnom a megoldókulcsot.

Az egyenlet megoldása, vagyis a Kovács István költészetébe való értő bepillantás, életének vázlatos megismerése könnyű és hálás feladatnak bizonyult: a költészet itt maga az élet. Nem kell nyaktörő logikai akrobatamutatványokat végezni, hogy eljussak a titkos jelentésig, a gnózisig, nem kell a sorok közt olvasnom. Itt minden úgy van megírva, ahogy az a valóságban megtörtént. A *Shakespeare a Corvin közben* egy narratív dikciójú verseskötet, amely majdnem végig leíró-történetmesélő üzemmódban működik. És valóban működik. Kovács István világa számomra séta holdfényes nyári éjszakán egy észak-lengyelországi homokos fenyőerdőben, a tengerpart közelében, ahol csillogó metafora-borostyánokat lehet a homokból, a gyökerek közül felszedgetni, csend van, de hallani a tenger zúgását a fák mögül. Olvasom, és megvillannak, sőt lepereregnek előttem élete emlékezetes epizódjai, a régmúltból és a jelenből egyaránt. Egy egész szövevényes – és néhol szomorú – családtörténet bontakozik ki a versekben; hol a szerző gyerekkorában járunk, hol pedig már az unokáját láthatjuk, amint bájosan küzd a nála nem sokkal kisebb cukkinivel. Másutt iskolai életképekbe pillanthatunk be. Kedvencem a nagy lélegzetű *A IV. c. balladája* című vers, amely Perényi tanár úr, gyerekkori magyartanára irodalomtanítási elveit ismerteti: „Meggyőződése szerint / a magyartanulás aranyfedezete / a könyvnélküli”, vagyis mindannyiunk mumusa: a memoriter. (Meg kell jegyezni, hogy nekem nem volt mumusom a memoriter, mert rendkívül könnyen és tartósan memorizáltam irodalmi szövegeket, de ezzel viszonylag egyedül voltam kortársaim körében, ezért feltételezem, hogy a többség nem szerette ezt a fajta tudáselsajátítást az iskolá-

ban.) „Sokatoknak csak annyi marad az irodalom, / amit most kívülről megtanultok» – mondta: / »Néhány név / és tíz-tizenkét vers! / Álmodtából felriasztva is / fújnotok kell őket...« / »Hibátlanul!« – suttogeta baljósan”. S aztán lassan kiderül, hogy a legfontosabb, ami valóban megmarad az emlékezetben, a fő-fő memoriter, az osztály balladája maga az osztálynévsor, az a huszon-egynéhány, ma ki tudja, merre járó, élő-haló srác. „A IV. c. balladáját, / Tanár úr, ha felhívna, / se tudnánk már hibátlanul elmondani. / Görhöny – halott. / És ugyanabban az évben hunyt el Jámbor is. / És Kajli, Pátrovics, Takács is meghaltak. / Fodorról, Tóthról, Vidárol pedig / évtizedek óta semmi hír, / ahogy Zóniról se. / Reméljük, élnek. / Mint ahogy mi is élünk. / De éljünk bármédig is, / egyszer majd / néhány név lesz a ballada. / Aztán csak egy. / Végül már annyi sem. / Marad / az a tíz-tizenkét vers – / ifjúságunk könyvnélküli utóirata.”

Ha életrajzából nem tudnánk, hogy Kovács István történész és polonista, verseiből ez akkor is kiderülne: háborús-történelmi, illetve '56-os témájú költeményeiben személyiségének, hivatásának ez az oldala szólal meg. Személyes érintettségem okán különösen kedves számomra *Törzslapok* című verse, amelyben levéltári kutatást végez, s arról mesél, hogy százhatvanhét éves törzslapokat tanulmányozva különféle történelmi emlékek elevenednek meg a szeme előtt. Ezt magam is megtapasztaltam levéltári munkám során, bár én sokkal frissebb iratokkal dolgoztam: azok „csak” nyolcvan éve hevernek a porosodó polcokon, erős, csatos pányvakkal kartonok közé benyomorítva, laponként lepecsételve. Egy levél, amelyet 1941-ben adtak fel: fontos irat lehetett, egyenesen a Magyar Királyi Honvéd Főparancsnokságnak címezték, mégsem bontotta fel soha senki, bizonyára elsodorta a háború, mint a falevelet... Én nyitom ki most, 2019-ben. Ha ezt tudta volna a feladó, aki szintén rangos katonaeMBER volt, hogy haragudott volna! Hogy fontos küldeményét a főparancsnok sosem olvassa, hanem azt majd a harmadik évezredben vágja csak fel óvatosan, hogy meg ne sértse a vékony papírt, egy levéltári munkásné... „Obsitosok végtelenbe szóló útilevelén / elporladt a tinta, / kísért / a lúdtoll-hegytől sercenő idő, / a társtalanság fel-felboncolt csöndje.” Régi útleveleket böngészni, melyek gazdáiról



tudjuk, hogy rég halottak, különös szellemi kaland és időutazás. *Talány* című verse pedig, az időutazásnyomvonalat követve, egyenesen hátborzongató. Plasztikus leírást kapunk arról, miszerint 1914-ben, amikor az orosz hadsereg Galícia nagy részét elfoglalta, egy kozák század betört egy Duklai-hágóhoz közeli faluba. A honvédek megpróbálnak ellenállni, de századosukat legázolják a lovak. Amikor megkísérel felállni, „egy fiatal kozák borotvaéles saskájával suhintva / levágja fejét, / amelyet cirkuszi ügyességgel / még a levegőben elkap, / s hadizsákmányként magasba emelve / elvágta vele”. 1982 tavaszán a lengyel–csehszlovák határnál villanyoszlopásás közben találják rá a munkások a csontvázra, a dögcédulája nincs meg, de a csatokból és gombokból első világháborús földi maradvány előbuklására következtek. A halál okára nem derül fény, mivel a holttesten nincsenek gránátszilánk-roncsolások. A koponya hiánya pedig azóta is megfajított talány. (Mondjuk, ha én egy fej nélküli holttestet találnék, lenne ötletem a halál okára, főleg, ha egyéb sérülések nincsenek a torzón.)

Az 1956-os forradalom és szabadságharc Kovács István kedvenc történelmi témáinak egyike. Több verse is megszólal '56-os témában, a kötetcímadó vers például: itt úgy állítja új megvilágításba a történelmi eseményeket, hogy Hamletet Budapestre helyezi, egyenesen a tűzfészekbe, ahol „jelre vár”, „benzinnel töltve koponyája”, amely a Molotov-koktélokot jelképezi. Kovács István takarékosan bánik a rímekkel, nem sok versében alkalmazza, de ahol igen, ott szép megoldások születnek. A kötetben haladva már várjuk a következő rímes verset, és ha jön, nem csalódunk, ahogy e költemény esetében sem: „Monológjával feltűnik / a lenni-vagy-nem-lenni tankja. / A mese-dráma véget ér... / Már lángol a halál vastapsa.” Merész képzetársítás a forradalmat egy színházi előadásba „csomagolni”, egészen különös fénytörést ad neki a reflektoros megvilágítás. Egy másik '56-os témájú verssel ismerősként találkoztam, mivel azt Zsille Gábor javaslatára tavaly felvettem az Irodalmi Jelen október 23-iki lírai összeállításába: ez az *Ezerkilencszázötvenhat* című, ötsoros strófából építkező költemény. Itt a kisgyermek Kovács Istvánt lát-

hatjuk, amint 1956 decemberében Budáról gyalogol át Pestre nagyanyjához szaloncukorért; a szétlőtt házak, a tankok a Széna téren, a statáriumhirdető plakátok oly mélyen beégtek a gyermek emlékezetébe, úgy láttatja a megszállás utáni várost, mintha csak tegnap látta volna. „Hajóhintók... sírhalmok... / Temető a téren. / Fejfatorzók, virágok, / örökmécsgyertyalángok... / Lánctalpas lidércek.” Különös súlya van az események tükrében annak, hogy a gyermek, mindössze tizenegy évesen, ekkor vált kényszerűen felnőtté: „Tizenegy éves felnőtt... / Gyermekként ennyit élt. / Vonulok át Budáról / nagyanyám anyalához... / Földig pernyés az ég.” Igazán megrendítő, szép befejezés.

A legszebb, legletisztultabb vers a kötetben számomra a *Töredék az árvaságról* című mély, érett, szomorú költemény. Félrímes formában, tisztán csengő rímekkel, egyszerű, súlyos, mégis lírai könnyedségű, „tündérléptű” szavakkal festi fel élénk egy öregedő ember számvetését, keserűes emlékeit anyjáról, nagyanyjáról, a családi lelki örökségről. „Imádkozni nagymamám tanított, / Befektetve »a testi koporsóba«. / Félttem. Ő halt meg. S mindazok, kiket / Családi képén láttam egy csokorban. // Reméltem, hogy nincs közöttük anyám... / A hasadt tükör áttetszett a lepelen – / Összetörtem, hogy ne lássam meg őt, / Kit félelmemben önzőn megszerettem.” Korábbi verseiből már kiderült, hogy kapcsolata édesanyjával rendkívül problémás volt, a gyermekkor korántsem volt felhőtlen a költő számára. Ezt a szálát varrja el ebben a költeményben, de a végkifejlet sem hoz megnyugvást, feloldást, hanem inkább beletörődő és elégikus a záró tónus – ha kortárs hangon fogalmaznánk, úgy is mondhatnánk, ez érfelvágásra sikerült: „Félttem, mi lesz, ha ő is eltűnik, / Mint annyian, kik értem lehajoltak. / Mondják, őket is elnyelte a köd... / Így édesgetnek magukhoz a holtak.” Olyan alkat vagyok, hogy szeretem az érfelvágós költészetet, főleg akkor, ha egészséges mennyiségben és arányban adagolják. A túl sok spleen homokra fut, unalmassá válik. Kovács István nagyon visszafogottan adagolja halálverseit. Ezért is van, hogy annyira hitelesen szólalnak meg.

Simon Adri

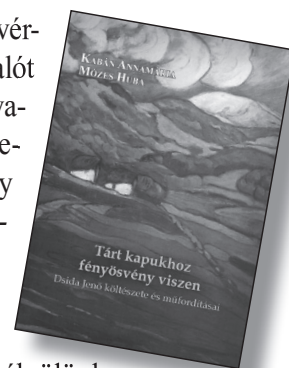
Tárt kapukhoz fényösvény viszen Kabán Annamária–Mózes Huba: *Tárt kapukhoz fényösvény viszen. Dsida Jenő költészete és műfordításai.* Guttenberg Pál Népfőiskola–Orpheusz Kiadó, Budapest, 2018.

Megmagyarázhatatlanul jó kézbe venni ezt a kötetet: mintha dsidai könnyedség, fiatalság és báj simultna a fedelét borító nagybányai tájra, és bevinné magát a könyv lapjai közé is, ahonnan Dsida huncutkás mosollyal kandikál ki az írásokból. Pedig a kötet vaskos, 372 oldal: huszonöt év munkáját hordozza, a benne foglalt írások pedig szerteágazó és sokszempontú rálátást nyújtanak Dsidára, a tanítványra, a kezdő verselőre, a kötetekbe rendezett és azokból kimaradt versekre, a versek bibliai hátterére, a fordítói munkásságra, az életmű recepciójára, valamint még Dsida és az özvegy levelesládájából is kerülnek elő eddig ismeretlen anyagok.

Az írások a mai izgatott, modern olvasóhoz igazodnak. Az olvasót szolgálja az időrendbe szerkesztett mozaikkockákból kirajzolódó költői életút, a címadás sajátos technikája, valamint az írások terjedelme is. Mert ilyen a modern olvasó: szeret azonnali rálátást nyerni az egészre, egybefoglalóan tudomást szerezni a részletekről, időhiánya és kénye-kedve szerint többet, de inkább kevesebbet olvasni, ám sokat megtudni.

A nyolc fejezet plusz függelék kronológiája a tanítvány-Dsida mestereitől ível a három kötet verseinek elemzésén át az életmű recepciójáig. A fejezetcímek éppúgy, mint az írások címei az olvasói hangulatot szolgálják: a tartalomjegyzék három oldala szellemi étlapként kínálja a fogyasztanivalót. A fogások összetétele egyértelmű, ugyanis a cím leggyakrabban kettős: *Lelkem sugarában: A Nagycsütörtök kötet szerelmes verseiről.* S az egyhangúság elkerülése végett ez a kettősség is legalább kétféle. A versből kiemelt tételt a pontosító verscím követi (*Egyszerre fény gyűlt: Laterna magica*), vagy a verscímet a versre jellemző érzelem, alakzat, stilisztikai, szövegformáló eljárás megnevezése vezeti be: *A látomás szöveg-szervező ereje: Miért borultak le az angyalok Viola előtt.* De találunk témamegjelölő címet is, olyat, amely az embert (*Dsida Jenő utolsó előadói szereplése*), és olyat, amely a verset hozza közelebb: *A korai Dsida-versek retorizáltsága és szövegközisége.*

Kinek-kinek érdeklődése és vérmérséklete szerint kínál olvasnivalót ez az étlap. Ha Dsida mestereire vagyok kíváncsi, a kétoldalas írás remekül eligazít, ráadásul úgy, hogy Dsida is „beleszól”... Vagy: *Nápolyi csoda a kálvinista Rómában.* Ellenállhatatlan cím. S miközben az olvasással a kérdőjelet szeret-



nénk kisimítani magunkban, elmélyülünk a Debreceni Nyári Egyetem nyújtotta bábeli forgatagban, elcsodálkozunk a húsz európai nyelvet beszélő olasz intézetigazgató és finn költő csodáján, amelyet ismételten Dsida „saját szavai” tesznek érthetővé. Ha a fiatal költő érlelődése izgat, tallózhatok a második fejezet írásai között: megtudom, hogy 13 éves korában az igazgatóját köszöntő tanítvány öntudatlanul is jósol („Te boldog leszel”), ugyanis a vértanú püspökigazgatót 2011-ben ténylegesen boldoggá avatják. Azt is megtudom, hogy a fiatal költő nemcsak makaronikus szeremocinációt ír 16 évesen, de a transzcendencia szintén vonzza, találkozik és azonosul Jézussal, és megéli Jézus nagycsütörtöki kertbéli magáramaradását is.

Mindezek után a legmagasabbra emelkedik a költői arcélet felrajzoló, árnyaló írások íve: itt három fejezetben az életmű legmaradandóbb darabjainak elemzése között válogathatok. Szerelmes hangulatomban ezt: *Úgy vágya hozzád ezer puha szó: Dal az elmaradt vallomásról, télen nyársóvárogva az Egy nyári alkonyat csodálatos történetét* olvasom. Bibliaolvasó kedvemben is találok bőségesen olvasnivalót: van itt Kálváriára vezető út, vidám kínálgatás keresztényi lakomán, kánai menyegző, tízparancsolat, zsol-tár, nagypénteki ima, énekek éneke.

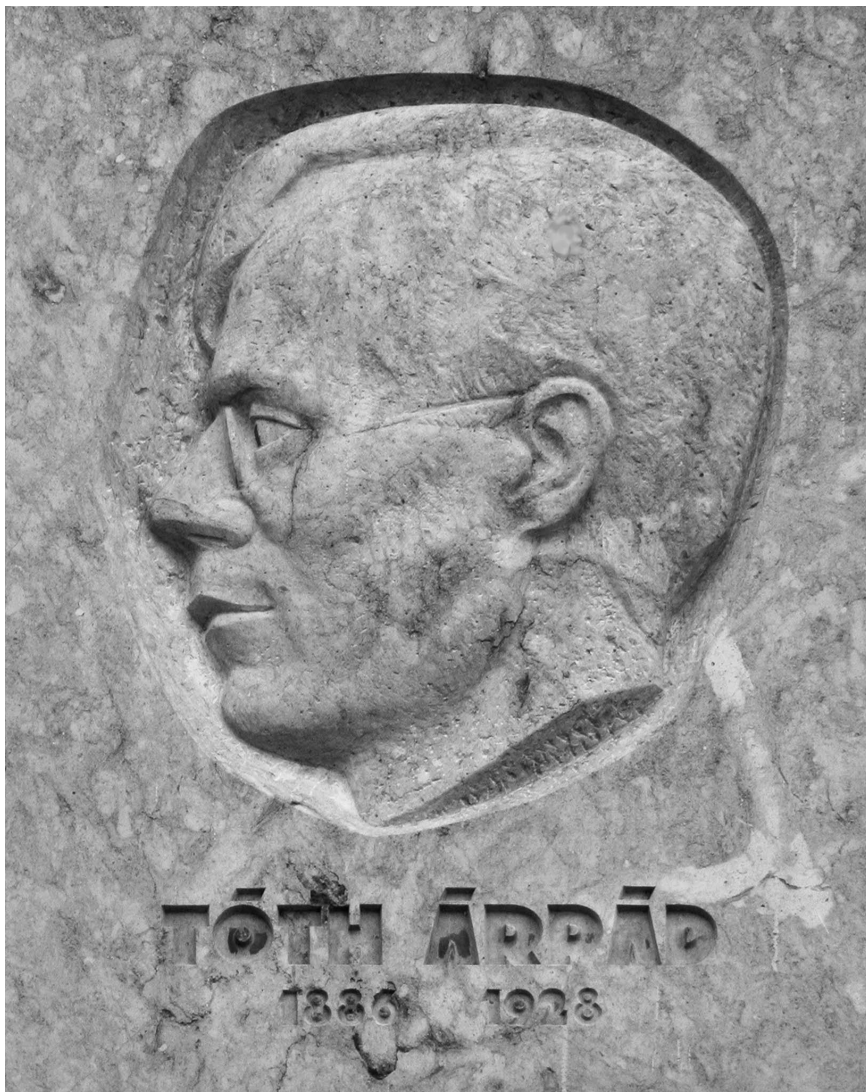
És amikor már Dsida itt van a szívemen, újra és újra elolvastam kedvenc verseim elemzését, kíváncsiságom köre tágul: vajon kikkel érzett a költő rokonságot, kiket fordított? Sokoldalúsága lehengerlő: a zsoldárokkal és Catullusszal kezdve Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszán* és Puskinon keresztül Eminescu, Arghezi, Trakl, Toller és Meschendörfer gazdagítja a sort...

Mindenfélét „fogyasztottam” a kötet írásaiból, még a Dsida-kötet is lekerült a polcra, de ez a sokféleség nem okozott zavart, sokkal inkább éhségcsillapító, kellemes tudássá rendeződött. És most már tudom, hogy Dsida miért vál(ha)t a 21. század versolvasói éhségének csillapítójává. Költészete azt kínálja, amire ennek az olvasónak szüksége van.

Először is: élethimnusz, a fiatalosság, a szerelem és a természet dicséretét. Kedves kutyájával való kóborlása jó alkalom a hiba nélküli, gyönyörű szép világ dicséretére, az öt érzék gyönyörűsége előtti hódolásra, az élethivatás felismerésére, az idő és tér határain való átszökkenésre és a transzcendensben való megmártózásra. Hangos szóval dicséri az erdőt, az ifjúságot és a szerelmet a Viola-versben is. A *Vidám kínálgatás...*-ban előbb csak az ízek, zamatok élvezetére szólít fel, aztán az étkezésben rejlő öröm és vidámság megélésének fontosságára figyelmeztet, és itt nem áll meg: felvillantja a keresztényi lakoma szeretetközösségében ujjongó embert, akit elnézve megértjük a víz borrá változtatásának misztériumát is: „akiben van hit, abban van örvendező, ujjongó vidámság, és gyermeki lélekkel meg tud részesedni a tiszta víztől is”.

Másodsor transzcendenciát kínál ez a költészet. Dsida megtanít arra, hogy földi és transzcendens egymásba ér, egymásba játszik: a szerelmesek menyegzői asztalának asztalfőjén Jézus gondoskodik az isteni gondviselés érvényesüléséről és a szerelem beteljesedéséről. Violának a feltört láb okozta fájdalmát, a vezeklés kínjait (jócselekedete hatására) „gyönyörű szép angyali kar” enyhíti, mely szárnyrepesésének suhogásával, szférájának zenéjével zengi az örök mennyei diadalát. De van úgy is, hogy „végzetes földön”, Erdély földjén nagycsütörtökön „mély állati félelem” fogja el az eljövendők megsejtésekor, társakat, meghitt társakat keres, de borzongató sötét csend és a társak közönye a válasz, akárcsak azon a bizonyos nagycsütörtöki éjszakán.

Harmadszor az élethivatás-keresés szükségességét és megtalálásának örömét kínálja. Az élethivatás,



Kőfalvy Gyula: Tóth Árpád (1965)

költői hivatás megtalálásának öröme hatja át verseit: a szépség versbéli megragadása, a lelkek krisztusi tanítványként való felemelése, a szenvedéssel és szenvedőkkel való együttérzés, minden emberi érzés már-már messianisztikus költői kifejezése. Hammelni furulyásként az üveghegyeken túlra vezetné a patkányokat, a világ nyomorát. Zsoltárosként a „trónjavesztett magyar Isten” elesett, pária népével való közösségvállalást hirdeti a másként nem lehet, az alku nincs, a mindenek ellenére erkölcsi parancsára.

Az élethimnusz zengő örök ujjongó, a transzcendenciára nyitott és élethivatását a szépség felragyogtatásában meglelő költői lélek titkainak megfejtésében eligazító a kötet.

Ezért jó kézbe venni.

Sájter Laura

A lírikum próbatételei Lackfi János:
Emberszabás,
Helikon Kiadó, 2018.

Lackfi János – a 2016-ban megjelent *Szóvihar* után – immár a második átfogóbb versgyűjteményével lép a közönség elé. Az *Emberszabás* című, több mint kétszázötven oldalas kötet a sokoldalú alkotó 2010 és 2016 között írt költeményeit foglalja magában.

A kötet gondolati íve a személyestől a személytelenig, az egyestől az általánosig vezet. A *szélys* elsősorban a monológ formájú szerelmes versek sorában jelenik meg. Lackfi jellemző költői módszere, hogy előbb eltávolítja, majd egészen közelre hozza a témáját, végül pedig valamilyen (csavart) poénal ad új értelmet a felvázolt szövegnek. Sokatmondó a cikluscím: *Úgy moccansz bennem*. Ez a „moccánás” már egy kettős személyre vonatkozik. Az egy-másra vonatkozásnak egy sajátos, igen tág körét teremti meg a költő.

Lackfi kissé József Attilá-s felütésekkel megy végig az általa elképzelt alakokon, akik mind egy-egy tulajdonság jelképei. S aztán sorjáznak a versek – motívumok –, a rátalálásé, a fény-visszfény tükröződéseié, majd a *Kalandfilm* vallomásaé, amelyben minden versszak refrénje az, hogy „szeretlek”. A *Zsoltáros* az Úr dicséretét zengi, mert megkapta kedvesét. A *Kettős fogyó hold* középpontjában a férfi és a nő megbonthatatlan egységének tapasztalata áll. A szoros összetapadás „kétféjű, nyolclábú szerelemszörnyé” formálja át az emberpárt. Egészen a halálig kíséri őket az alkalmankénti, ám örjítőnek tűnő távolságérzet és hiány – éppúgy, mint az újratöltekés élménye egy-egy jóízű, egymást melengető beszélgetés után. A *Hálaének* megindító köszönetfolyam, amelynek ismétlődő sora: „Azért adott nekem Isten”, s ennek végkifejlete ezt a kettőséget, egymáshoz tartozást áldja, dicsőíti: „Azért adott nekem Isten, / hogy minket megdicsőítsen? / Testünk-lelkünk kettős létra, / egymáson mászunk az égbe?”

Szagrális lendülettel teli verssorok zárják le a ciklust, ezt a patakzó-áradó vallomássorozatot, amely a végtelenségig vitt önfeltárlkozás is. Az eltéphetetlen összetartozás fokozatai tűnnek elő ebből a fájdalmas, egyszersmind gyönyörrel teli hajszoltságból; a végéig vitt szerelmi érzés rejtett és nyilvános metaforikus alakzatai halmozódnak egymásra. A *két angyal* pedig égi dimenzióba emeli a költő és kedvese kap-

csolatát: „van valahol két angyalunk, / két testedben melengetett / kis lény, kiket nem lehetett / életre melengetni már.” Majd fordul a kocka: ott figyel egy kisfiú és egy kisleány, ezek vigyázzák a szerelmes pár csámpás lépteit.

Szokatlan és kimerítő vallo-máscsokor ez: az epikus vázon mindig „kivirágzik” a lírikus szólal, s mindig eljut addig, amit talán lírai fluidumnak nevezhetnék, amely ezt a többszörösen ellenpontozott dallamot a végső elhalkulásba játszatja át.

A következő ciklus típusok sorozata. Egy széles kitekintésű társadalomlélektani tipológia kap helyet ebben a blokkban. A ciklus a *Persze boldog, persze, nem boldog* címet viseli. Akár megtévesztő is lehet ez a kettősség; a tipológia ennél sokrétűbb. Rendszerint a típusnak van egy ellenpárja – mint az *Iszonyodóban* –, amikor a valamikori orgonásíp-készítőtől építész-vállalkozó lesz, aki lyukakat épít a falakba, hogy a szellőzést megoldja. A Határozatlankodó nem biztos semmiben, még önmagában sem, akinek a látványát nap mint nap el kell viselnie a tükörben. A temetőbe járó Virrasztó a találgatást keresi azzal, akitől meg akar szabadulni, az Állatvédő pedig kiveteti az örökké ugató kutya hangszálait. A Követelő a saját önzését dimenzionálja túl, a Szeretethősugárzó pedig kiirtaná azokat, akik nem értik az ő szeretet-megnyilvánulásait. A Rémlátó potenciális gyilkosokat észlel a tömegben, képzeletének foglya, amíg haza nem ér az esti meccsre. A Kárörvendő pedig éles szemű megfigyelő, aki minden rosszat tud a másiról. Egy jellemző részlet a versből: „Nem kell, hogy szemtanúja legyek pofára / esésük pillanatának, nagyon is jó látnom / berogyni a sok nagy-menőt...”

Zavarba ejtő sorozat ez. Mintha kis ötletek indítanák a verseket, amelyek aztán erkölcsi példázatokká magasztosulnak. Olykor az az érzésem támadt: ezek túlírt helyzetek, amelyek parabolaként befutják a maguk körét, hogy mindenáron valamilyen tanulságot fogalmazzanak meg. Az *Átkozó*dóban a bevezető rész túlírt; csak többszöri nekifutással kerekedik ki a téma: „Tudtam előre, hogy ez lesz, minden áldott / nap ugyanez van, nem lehet kihagyni egyszer sem, / nem létezik, hogy az emberi időben be tudjunk zárni...” – és így tovább. Az előadó közhelyes okfejtései sem ragadnak meg, a végső kiátkozás pedig



lehangoló, sőt: kiábrándító. Talán ezekből kevesebb is elég lett volna.

Egy kis városnézés sem árt. Lackfi itt túl akar jutni a bedekker-szemléleten, de újabb közhelyekbe fut bele. A párizsi hajléktalanok roppant hasonlóak a budapestiekhez, az egyik otthonosságával tüntet, tárgyaival rakja körül magát, a másik tudósi pózban jegyzetel, mintha doktori disszertációjára készülne. A színes koszarazók sem maradhatnak ki, különösen a kétméteres brazil, aki mellett nem élhet meg a többi ugránczó figura. S van egy kedves játék a bagettel, amelyet a költő hurcol reggel óta magával a városban át, és ennek estére egyre nagyobb keletje lesz a környékbeli nézelődők körében. Bámulatot keltenek a Roissy-reptér birkái is, ők az önfenntartó gyeppnyírók ebben a reklámokkal zsúfolt, totálisan urbanizált környezetben. A karakterkavalkád epikuma hajszoja az élményfaló utazót látványról látványra, míg az ismétlődés mozaikjai összeroskadnak, szétmállanak, s marad az utcai káosz.

A *Minden pillanat* hősei különböző élethelyzetekben bukkannak fel/elő a mindennapi élet kaotikus forgatagából. Egy kis keleti ízelítő: a japán vendéglős család tragikomédiája. A Houshi familia 1300 éve tartja fenn fogadóját, amelynek a hagyományától lehetetlen megszabadulni. A családban születő leánynak megfordul a fejében, hogy férjhez megy, elköltözik a városból, csak hogy szabaduljon ebből a nemzedékeket összekötő mitológiából. De a sors és tradíció másképp dönt: a leányra marad a tradicionális fogadó, aki megnyitotta az újabb kaput a jövőbe. A kukucskálókat öt ablak várja: a levegősakk-faragó, az időablakok maszkjátékos figurái, a mániákus mozirajongók, a szeletelt emberek és jobb-bal irány elpuskázói.

A költő az ezt követő öt korpében ismét típusalkotással kísérletezik: az örült festő, a pucér lantos, a levágott mellű filmcsillag, az okos értelmiségi, a sajtóérzékeny pápa „paradigmáit” jeleníti meg. Itt olvashatjuk a kissé árulkodó sorokat: „de ezek már az én fellobbanó képzeletem termékei”.

Az *okos értelmiségi paradigmájával* érdemes részletesebben is foglalkozni. Az „okos értelmiségi” magára veszi „kinyúlt kritikai álláspontját”, és bámulja az eseményeket. Az ironikus szemlélet az első sorok után nyilvánvaló, hiszen a főszereplő mint a „társadalom mérnöke”, a közösség lüktető lelkiismerete jelenik meg a színen. Hitetlensége „olyan elegáns”. „Az okos értelmiségi reggel bemelegítésképpen /

bepelenkázza kormányát és miniszterelnökét, / ügyesen megtörli mosdatlan ellenzéke orrát / és hajlatait.” Tombol a gyűlölet meg a gyűlölködők ellen, igazságos, mint Mátyás király, megvan a véleménye a magyar fociról, ügyel arra, hogy „be ne kattanjon”, és így tovább. Végül: „Az okos értelmiségi / annyi mindent tud és szinte mindent megért, / csak azt nem érti, miért nem hajlandó őt, / egy ilyen okos értelmiségit vezérének elfogadni / az a buta emberiség”. A torz- és gúnykép rendkívül találó, benne van a politikusság és az apolitikusság kiábrándító forgókereke, a Dankó rádiós műveletlenség, a kerti törpékkel telirakott kert és más ízléstelenségek. A karikatúrának el kellene gondolkodtatni a nyomuló, csörtető és újdonságokra bukó réteg tagjait, akik hajlamosak arra, hogy elfeledkezzenek a realitásról, a konkrét idő- és térbeli viszonyokról.

A *Pedig* egy bruegheli haláltáncot idézve zárja le ezt a villódzó jelenetekből összeálló kavalkádot. E mű monotóniája valóban szíven üt: bármit teszünk, bárhogy védekezünk, a vége mindig egy: „Emberekkel kerülünk kapcsolatba, és mély érzéseink támadnak, / haragra, örömré, nevetésre ingerel a háromdimenziós illúzió, / pedig meghalunk, s velünk halnak mély érzéseink...”

Betekintést kapunk a Lackfi-féle játékosságba is. A *Gyermekdalok másképpen* bravúros motívumokkal idézi(k) fel klasszikus költőinket, akiknek „újraalkotása” nem jelent problémát Lackfi számára. Ezekből a nem túl érdekes stílusgyakorlatokból messze kiemelkednek az „apa-versek” (az *Óda*, a *Helycsere*, a *Kapaszkodom*). E művek alapján jól nyomon követhető: miként válnak a rajongó, felfelé tekintő gyermeki megfigyelések valóban megrendítő, emlékidéző költeménnyé. Számomra itt mutatkozik meg Lackfi lírikusi énjé, személyessége itt válik öntörvényű, már-már elemi erejű megnyilatkozássá. Az *Egy mondat az időről* valóban igazi lezárása ennek a könnyes-játékos jelenetsornak; az illyési metrumok itt az „idő balladájává” változnak át.

Az *Emberszabásban* a Lackfi alkotta univerzum lakói a teljességre törve jelennek meg előttünk. Ám ez a „teljesség” néha túlméretezett, súlyától roskadozó, a vállalt tartalmak alaposan próbára teszik a líra műfaját. Mini/monodrámák bontakoznak ki némely esetben, parabolák rajzolódnak ki máskor, meseálmok tűnnek elő lírai kontórsben. Úgy vélem, a kötet értékei ebben a valódi lírai sávban valósulnak meg.

Péntek Imre

Égő nárcisz Végh Attila: *A víz arca*
(*Válogatott és új versek*),
Magyar Napló Kiadó,
2018.

A héraikleitoszi intelem után szabadon lépett ugyanabba a folyóba Végh Attila *A víz arca* címmel kiadott válogatott verseivel. Bár a megjelenés időrendjében – kötetről kötetre – közölt életmű-szemelvények után következő záróciklusban új írások szerepelnek, merőben más irányt nem vesz az addig kialakított (a lát-szat ellenére korántsem homogén) szövegszervezés – ezzel együtt szertelenebbnek, fesztelenebbnek tekinthetőek az utóbbi négy évből való darabok a kezdeti korszak kimértebb, kristályszerkezetű költeményeihez képest. A kristályszerkezetet azért is lehet illusztratíván kiemelni, mert a korai szakasz ábrázolásmódja mintha jégbe fagyva tükrözné a szerző által megelevenített jelenségvilágot. Mindez azzal az intenzív „zajlással” kísérve értendő, ami a lassú hőmpölygésű, tömbszerűnek tűnő, a folytonos átváltozást mégis magában őrző művekben végbemegy. „Ami bezárult mögöttünk, azt a víz / sem nyitja ki” – hangzik a költő egyik jellemzően szentenciaszerű kitétele. Ez a könyv akkor is példa lehet ennek az ellenkezőjére, ha kevésbé látunk kísérletet arra, hogy a felvonultatott anyag ne laza lajstrom vagy pusztán reprezentáció maradjon, hanem – az alkotó emlékezet mentén – egymásba olvadó partok láthatatlan keresztmetszete legyen.

„Ebben a közegben csak akkor maradhatunk meg, ha két part között sodródunk tova. Felejtés és emlékezés játéktérben tudhatjuk, érezhetjük meg, mit jelent a hagyomány, merre viszi életünket az emberi lét ősi, hullámozó alapja” – olvashatjuk a szerző *Holdbéli csónakok* című esszéjében a hagyomány (emberi egzisztenciát érintő) létformáival kapcsolatban. „Ő a kezdetekhez zarándokló ének” – szól *Az ég* című opusz kezdősora, amely egyrészt emblematikusan kötődik a fentebbi hagyományértelmezéshez, másrészt kérdéseket is felvethet az *Elszakadás* ciklustól parodisztikus, cinikus, blaszfémikus felhangokkal bővülő, alapvetően azonban mindig az emelkedettséghez közelítő, ironiától és humortól sem mentes, de mindig „komolyra forduló” Végh-féle költészetfelfogással és szereplehetőségekkel kapcsolatban. Ez a jobb híján filozofikus/intellektuális líraként elkönnyvelhető, ezen túl pedig az orfikusnak, esetleg misztikusnak mondható poétikákkal rokonítható versvilág

ugyanis nem mindig marad meg a saját medrében – a nem konszenzusosan, de valamilyen szinten egy éthoszhoz, avagy esztétikához tartozó kortársakhoz képest sem. Többek között Györffy Ákost vagy Szegedi-Szabó Bélát, esetleg Vasadi Pétert említhetjük itt meg, akik akár az ún. metamodernitás – korántsem önjelölt, de talán nem teljesen mondvacsinált – képviselői lehetnek.

„A metamodernitás nem leváltja, hanem meghaladja a modernitást és a posztmodernitást. Jelszava az oszcilláció, azaz a végpontok közötti gyors ideoda mozgás. A metamodern művészet egyszerre őszinte és ironikus, komikus és tragikus, szkeptikus és optimista. Elégé ironikus ahhoz, hogy komolyan vehető legyen, elégé szkeptikus, hogy bizakodása hitelességet nyerjen, és így tovább” – írja Molnár Illés *A repedések poétikája. Misztika a kortárs magyar költészetben* című esszéjében. Végh Attila esetében nyilvánvalóan nem koncepciózus, egy aktuális paradigmához idomuló attitűdről van szó. A fentebb említett írók közül talán ő a legkompatibilisebb „metamodern” szerző, akinek szerteágazó irodalmi tevékenysége azonban nem csak egyfajta *szellemi utódvédharcként* fogható fel, hiszen a szűkebb-tágabb kulturális kontextusban folytatott küzdelem fedezékeiben sor kerül egy viszonylag észrevétlenné, már-már hideggé szublimált háborúra is, amelyet a költő nem a korszellemmel, hanem önmagával vív.

Mert a különböző parafrázisok, intertextusok, ajánlások, reminiscenciák és egyéb posztmodernnek számító írói gesztusok által jelen lévő irodalmi alakokon és kortársakon (Adytól Ginsbergig, József Attilától Weöres Sándorig, Petőfitől Kölcsey Ferencig, Janus Pannoniustól Juhász Gyuláig, Balassitól Vörösmarty Mihályig, Dsida Jenőtől Döbrentei Kornélig, Prágai Tamástól Tornai Józsefig, Orbán Ottótól Mile Zsigmondig), a felidézett szellemtestvéreken (Platón, Pessoa, Rilke), valamint a személytelen *kezdetekhez zarándokló* lírai hangon innen arról a költőről is szót ejthetünk, aki a szerző Virrasztó Jenő-egotripjeiben érzékelhetően közel kerül Végh Attila „hétköznapi” személyiségéhez, ahogyan az a Krúdy–Szindbád vagy Kosztolányi–Esti Kornél alakmások esetében is tetten érhető. (A *Valahogy így* című vers egyik részlete egyébként prózai formában fellelhető a *Virrasztó Jenő álmai* című novelláskötet oldalain is.) Áttételesen



a válogatás lapjain is megidéződnek biografikus elemek (ld. *Az élet értelme* lírizált önéletrajzát), de olyan stilizált öndefiníciókban is ráismerhetünk erre az eredendően kontúrtalan, mégis önálló identitással rendelkező figurára, mint például az *életszentség ateista hírnöke*, aki hol angyali, hol démoni metamorfózisban tűnik föl előttünk, hol pedig saját arcával szembeülve tükröződik valamilyen átmeneti felületen. „Íróasztalom alján vakul a lakk, / és ha előrehajolva belenézek, / egy elkenődő Narkisszoszt látok” (*Prologus*). A szerzői „Selbst” magánmitológiájának hátterében megannyi ókori metatörténet húzódik meg; Végh szemmel láthatólag különös hangsúlyt fektet az Orpheusz-, illetve a Nácisz-narratíva motívumaira, melyek a múltba való alászállás, valamint a magán(y) valóság képzeteit hivatottak előhívni. Ezen a ponton erős szálakkal köthető össze ez a fajta önmitizálás Báthori Csaba ugyancsak ókori ihletettségű – főleg Ikarosz legendáriumból építkező – szövegvilágával, Hegyi-Botos Attila hellén atmoszférájú aranykori töredékeivel vagy Jász Attila archaikusan naprakész, személyre szabott kompilációival.

„Közel vagy a teljes felejtéshez, / Felejtsd el őt, aki mindenben téged felejt, / mosna magából, de mindenben ottfelejt” – visszhangzik az önmegszólító *Felejtő*, rámutatva az alkotással egyszerre beteljesített és kiürített szubjektum kiiktathatatlan voltára. Időnként lélekvesztőben vesztegel, olykor az emlékek partjain köt ki, vagy a felejtés hordalékai közt kutat tehát a kötet lírai elbeszélője, átkelve saját határain, majd visszatérve a mindennapi keretek közé, folyamatosan ingázva a fentebb érintett személyes/személytelen, elvont/konkrét, mitikus/varázstalanított (lényegét tekintve mégiscsak mindig énbeli vagy azt körülíró, kitágító) alakváltozatok között – miközben a *beszéd szédítő partjai* egy-egy pillanatra összeérnek: „...a név, hogy Végh Attila, egy ideig még

képeket idéz bennünk, / de végül a hangalak győz, a hangalak” (*Az élet értelme*). Hogy ez a személyes érintettséggel, megélttséggel, elmélyültséggel hitelesített énkép, eredeti szellemiséggel átjárt, helyenként törvényszerűen elcsukló hangalak mennyire széttagoltan, hullámzóan van jelen az életműben (pontosabban ebben a válogatásban), kérdéses, legalábbis egyes gócpontokon bizonytalanságra adhat okot.

A bevezetőben említett parodisztikus imitációk (*Egy ember végén, Bóbita, Népi szonett*), rögtönzések (*Szilánkok*), az itt-ott felbukkanó, kevésbé leleményes szójátékok (*rekeszténység, írástudók árulása, éjt napalmmá téve* stb.), vagy a kifejezetten hatásvadász effekteket felvonultató túlkapások (*Már csak egy UFO menthet meg bennünket*) mindenestre kiközlentenek; bizonyára a szerző szándéka szerint hagyva lélegzetvételnyi szünetet (bizonyos szempontból üresjáratot) a letaglózóbb vagy éppen finomabb, árnyaltabb vagy transzparensőbb szövegek közti szűkszerű hézagokban. Az átfogó kompozícióban azonban elég kevés olyan érzékletes áttűnés, motivikus párhuzam található (*A betagadott*, illetve az *Után* összecsengése a kötet elején és vége felé többek közt ilyen), ami mindezt harmonikusan helyrebillenté, szemléletes ívben vezetve a befogadót versről versre (talán a címbe emelt őselem képzettársításai sincsenek a lehetőségekhez képest plasztikus módon kidomborítva), eljutva/visszaérve végül a szóban forgó költészet szomjat oltó forrásáig. Hogy hova torkollik mégis lépten-nyomon ez a néhol sodró, máshol apadó versfolyam? Egy túláradt tótükhöz érkezik lassan, majd beleömlik. „A tó tömbje / megmozdul, kifordul medréből, / és előttem lustán föltornyosul. / Irdatlan fal, remegő tükör” (*Nosztalgia*). A vízből visszanez egy arc, mielőtt ismeretlenül elnyelné a beléje tekintőt. „A fulladás imája égő narcisz...”

Papp Máté

Látogasson el a Magyar Napló webáruházába, ahol
kedvezményes áron vásárolhatja meg kiadványainkat:

Vers • Próza • Dráma • A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára • Nyitott Műhely albumsorozat • Mesekönyvek
Németh László irodalomtörténete • Ismeretterjesztő könyvek • Műfordítások • Művészeti albumok
Szociográfia • Irodalomtörténet, tanulmány, esszé • Antológiák

► www.magyarnaplo.hu



Bogdán Emese (1955, Erdővidék, Barót, Románia) író, testnevelő a bukaresti Testnevelési Akadémián diplomázott. Tíz évet tanított a Gyimesekben, vizitornával foglalkozik, és nehézkes mozgású gyerekeket tanít úszni. Novellái a Magyar Naplóban és a Székelyföldben jelentek meg.



Boros Erika (1946, Brassó, Románia) tanár, irodalomtörténész. Brassó megyében volt magyar-tanár. Később Budapesten a Balassi Bálint Intézetben tanított, illetve az MTA Kisebbségkutató Intézetének kiadványait lektorálta. Kutatási területe: a XIX. századi erdélyi kisváros ábrázolása az erdélyi tárcanovellákban; a francia milió-elmélet hatása Ferenczy Zoltán, Széchy Károly, Dézsi Lajos munkáira.



Cs. Nagy Ibolya (1946, Budapest) kritikus. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyarnéprajz-népművelés szakán végzett. A Kossuth Egyetemi Kiadó volt főszerkesztője. Témaköre a kortárs magyar irodalom és határon kívüli magyar irodalmak. Legutóbbi kötete: *Király László* (monográfia, 2019).



Finta Éva (1954, Beregszász, Ukrajna) költő. 1990-ben települt át Kárpátaljáról. A Magyar Írószövetség tagja. Sárospatakon él. Az Eszterházy Károly Főiskola Comenius Karán tanít. Legutóbbi kötete: *Ötkönyv* (versek, 2018).



Kabán Annamária (1953, Kolozsvár, Románia) magyar-francia szakos tanár, a nyelvtudomány kandidátusa, a Miskolci Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének nyugalmazott habilitált docense, a nemzetközi Dsida Akadémia ügyvezető elnöke, esszé- és tanulmányíró. Legutóbbi könyve: *Tárt kapukhoz fényösvény viszen. Dsida Jenő költészete és műfordításai* (társszerzőként, 2018).



Kemenes Henriette (1988, Nagyvárad, Románia) Kinde Annamária-díjas költő, műfordító. A Nagyvárad Állami Egyetem jogi karán tanult, jelenleg a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatója. Nagyváradon él. Az Élő Várad Mozgalom és a FISZ tagja, a Várad folyóirat szerkesztőségi titkára. Önálló kötete még nincs.



Lackfi János (1971, Budapest) József Attila-, Gérecz Attila-, Déry Tibor-, kétszeres Quasimodo-, Prima Primissima-díjas költő, író, műfordító. Az ELTE magyar-francia szakán végzett. 1994–2013 között a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Emberszabás* (versek, 2018).



Lajtos Nóra (1977, Püspökladány) irodalomtörténész, költő, író, kritikus, szerkesztő. 1999 óta Debrecenben él. A Nyíregyházi Főiskola magyar–énekzene (zongoraoktató), a Debreceni Egyetem magyar szakán végzett. Doktori (PhD) fokozatot 2013-ban szerzett. Fő kutatási területe Sánta Ferenc rövidprózája. Legutóbbi kötete: *Példázat és etika. Sánta Ferenc rövidprózája* (monográfia, 2019).



Lászlóffy Aladár (1937, Torda, Románia – 2009, Budapest) költő, író, műfordító. 1970-ben a Dacia Könyvkiadó főszerkesztője, 1989-től a Helikon folyóirat szerkesztője. József Attila- (1991) és Kossuth-díjas (1998). Legutóbbi kötete: *Dülög a déli szél* (regény, 2018).



Makkai Ádám (1935, Budapest) kétszeres Kossuth-díjas és Füst Milán-nagydíjas költő, műfordító, nyelvész. A Magyar Szent István-rend birtokosa. Az ELTE magyar-francia szakán tanult, 1956-ban az Egyesült Államokba emigrált. A Harvard Egyetemen szerzett diplomát orosz és francia irodalomból. Az Illinoisi Egyetem chicagói karán tanított angol nyelvészetet. 2006-tól Hawaiiin élt, 2015-ben hazaköltözött Budapestre. Legutóbbi kötete: *Kutyapest* (versek, 2018).



Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító, a Kilenek költőcsoport tagja. A Széphalom Könyvműhely igazgatója. 2012-től a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetője. József Attila- (1993), Prima- (2007), Bethlen Gábor- (2009), Partiumi Író-tábor (2013) és Kossuth-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Élőfilm* (regény, 2018).



N. Szabó József (1949, Nagybörzsöny) nyugalmazott tanszékvezető, egyetemi tanár, a Nyíregyházi Egyetem professzor emeritusa. Apáczai Csere János-díjas (2007), 2015-ben pedig kítüntettkék a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével. Legutóbbi kötete: *A Magyar Kommunista Párt kultúrpolitikája a demokrácia kiépítése idején (1945–46)* (2015).



Pajor András (1958, Budapest). 1985-ben szentelték pappá, jelenleg a Budapest-Kassai téri Szentlélek templom, a Hermina Kápolna és a Jáki kápolna plébánosa. Író, 60 rövidebb és terjedelmesebb könyv szerzője, amelyek között szépirodalmi, publicisztikai, pedagógiai és tudományos munkákat egyaránt találunk. 2009-ben választották a Keresztény Kulturális Akadémia elnökévé. Legutóbbi kötete: *Epigrammok* (epigrammok és grammprózák, 2017).



Papp István Géza (1950, Kecskemét) irodalomtörténész. 1975-ben a József Attila Tudományegyetem magyar–angol szakán végzett, 1979-ben doktorált, majd PhD-fokozatot szerzett. 1975-től a szegedi egyetemen oktatott, 1999–2001 között a Bukaresti Állami Egyetem vendégtanára. Legutóbbi kötete: *Ady Andre vonzásában* (2007).



Papp Máté (1987, Kecskemét) a Szegedi Tudományegyetemen, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, valamint a Pannon Egyetemen tanult esztétikát és magyar irodalmat. 2010-től 2013-ig a Kultúra és Kritika portál szerzője, illetve a Zene rovat szerkesztője volt. 2013-tól az Új Forrás folyóirat állandó munkatársa.



Péntek Imre (szül. Molnár Imre, 1942, Lenti) József Attila- és Radnóti-díjas költő, író. A Kilencetek tagja. Az ELTE magyar–filozófia szakán végzett. Az Árgus alapító-főszerkesztője, 2003–2016 között a Pannon Tükör főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Emlépróba* (versek, 2015).



Sajter Laura (1962, Négyfalu, Románia) stílus-kutató nyelvész, irodalomtörténész, tanár, Moldova Köztársaságban nyelvi lektor. Kutatási területe: a szecesszió a magyar drámairodalomban, stilisztikai-retorikai alakzatok szöveg-, stílus- és jelentésformáló ereje. Önálló kötete: *A magyar szecessziós dráma stílusa* (1999).



Simon Adri (1974, Szeged) Bella István-díjas költő, kritikus. 1998-ban diplomázott a JATE bölcsészkarán, magyar–irodalomelmélet szakon. Szegeden OKJ rendszerinformatikus képesítést szerzett. 2010 óta Budapesten él. 2016-tól a Magyar Napló Kiadó munkatársa, 2017-től az Irodalmi Jelen kritikarovatának szerkesztője. Legutóbbi műve: *Földderengés* (versek, 2015).



Stifner Gábor (1955, Szőny) újságíró, rádiós szerkesztő-műsorvezető. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán szerzett diplomát, majd a Kossuth Rádiónál dolgozott, 2000-től 2009-ig társadalompolitikai szerkesztőségvezetőként. 2017-től a Karc FM 105.9 munkatársaként a Jelek és az ÉszKarc című műsorok szerkesztő-műsorvezetője.



Szakács Réka (1972, Székelyudvarhely, Románia) éveken át élt és praktizált pszichiáterként Franciaországban, jelenleg a Szegedi Tudományegyetemen dolgozik elmeorvosként és egyetemi oktatóként. Első írásaival erdélyi lapokban jelentkezett (Hargita, Brassói Lapok, Helikon), később a Délmagyarország és a Marosvidék közölte novelláit. *Elmeosztály* című, készülő novelláskötetének darabjai a Tiszatájban, a Székelyföldben és a Kortársban olvashatók.



Szentmártoni János (1975, Budapest) költő, író, a Magyar Írószövetség elnöke. 1989 és 1996 között a Stádium Fialat Írók Körének alapító tagja, 2000 és 2010 között a Magyar Napló szerkesztője. Gérecz Attila- (1995), Édes Anyanyelvünk- (2004) és József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötete: *Szomjúság* (regény, 2016).



Tarbay Ede (1932, Budapest) József Attila-, IBBY- és Stephanus-díjas költő, író, műfordító, dramaturg. A Miskolci Nemzeti Színház, az Állami Bábszínház, a Budapesti Gyermekszínház dramaturgja, a Magyar Televízió munkatársa, a Zsámbéki Tanítóképző Főiskola óraadó tanára. Legutóbbi kötete: *Éjszakai halászat* (versek, 2017).



Tardy-Molnár Anna (1987, Szolnok) kulturális menedzser, a Magyar Alkotóművészeti Közhazsnú Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatója.



Vári Attila (1946, Sáromberke, Románia) a bukaresti színművészeti főiskolán szerzett filmrendezői diplomát. 1983-ban áttelepült Magyarországra, ahol a MAFILM rendezői irodájában dolgozott, majd a Magyar Televízió munkatársaként működött. Elismerései: József Attila-díj (1989), a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje (1997). Legutóbbi kötete: *Fénylő magnóliák avagy a látomások könyve* (novellák, 2018).



Vass Tibor (1968, Miskolc) József Attila-, Szabó Lőrinc- és Kassák Lajos-díjas költő, képzőművész, szerkesztő. Tanulmányait a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola tanítói-népművelői szakán végezte. 2005-től a Spanyolnátha művészeti folyóirat alapító főszerkesztője. Hernádkakon él. Legutóbbi kötete: *El, Kondor, pláza* (versek, elektrográfiák, 2018).



Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. A Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, a Magyar Napló versrovatvezetője. Bella István- (2008) és József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Örökség, mulandóság* (tárcák, esszék, kritikák, 2018).

Örömmel tudatjuk, hogy idén, február 13-án **Nagy Gábor** költő, író vehette át a Balassi-kardot, továbbá szerzőink közül március 15-én **Boka László** irodalomtörténész, **Erős Kinga** irodalomtörténész, **Hász Róbert** író, **Kelemen Erzsébet** író, költő, **Király Zoltán** költő, **Konrad Sutarski** költő, író József Attila-díjban, **Faludi Ádám** író Márai Sándor-díjban, **Döbrentei Kornél** költő és **Ferdinandy György** író Magyarország Babérkoszorúja-díjban, **Ferenczes István** költő, **Kislégthy Nagy Ádám** festőművész, **Szigethy Gábor** színháztörténész, rendező, író, irodalomtörténész és **Tamás Menyhért** költő, író, műfordító Kossuth-díjban, **Fodor Pál** történész, turkológus, **Kádár Béla** közgazdász, politikus, **Kovács István** költő, író, műfordító, történész és **Kulin Ferenc** irodalomtörténész, író Széchenyi-díjban részesült, **Doncev Toso** író, műfordító a Magyar Érdemrend Lovagkereszt polgári tagozata, **Szalay Károly** író, irodalomtörténész a Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal polgári tagozata kitüntetését vehette át. Gratulálunk a szerzőinknek és minden kitüntetettnek!